สิกขาสถาน : โรงเรียนประถมศึกษาแนวพุทธศาสตร์

โดย
นายสุริยะ สิงห์อภินันทน์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย
ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2546
ISBN 974-XXX-XXX-X
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

Sikkha Sathan : The Buddhist primary school

By

Suriya Singh-apinant

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements for the Degree

MASTER OF ARCHITECTURE

Deparrtment of Architecture and Related Arts

Graduated School

SILPAKORN UNIVERSITY

2003

ISBN 974-XXX-XXX-X

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “สิกขาสถาน : โรงเรียนประถมศึกษาแนวพุทธศาสตร์” เสนอโดย นายสุริยะ สิงห์อภินันทน์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราวรรณ คงคล้าย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. .....

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาทิศ ชูแสง
2. รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

.....ประธานกรรมการ

(อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร)

...../...../.....

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาทิศ ชูแสง)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล)

...../...../.....

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์)

...../...../.....

K 42262059 : สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย
คำสำคัญ : โรงเรียน วิถีพุทธ การศึกษา

สุริยะ สิงห์อภินันทน์ : สิกขาสถาน : โรงเรียนประถมศึกษาแนวพุทธศาสตร์ (SIKKHA SATHAN : THE BUDDHIST PRIMARY SCHOOL) อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : ผศ.สาทิศ ชูแสง, รศ.สมคิด จิระทัศนกุล. 145 หน้า. ISBN 974-464-061-8

ในปัจจุบันโลกเราก็ลังเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร และด้วยความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้าสู่วิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้นโดยมิได้กลั่นกรองปรับใช้อย่างเหมาะสม ทำให้วิถีชีวิต วัฒนธรรมไทย อันเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยกำลังจะเลือนหายไปในวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ สถาปัตยกรรมไทยก็เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดจากผลสะท้อนของสังคม จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงไปด้วย ด้วยความตระหนักถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นนี้ ข้าพเจ้าจึงเสนอวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อเป็นเสมือนกรณีศึกษา ทดลองออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ที่เริ่มด้วยการศึกษาสังคมไทย อันมีพุทธศาสนาเป็นแกนหลักของสังคม ผสมผสานวัฒนธรรมวิถีชีวิตใหม่และเก่าของไทย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้แสดงกระบวนการออกแบบ โดยเริ่มต้นจากปัญหาทางความคิดของเด็กรุ่นใหม่ที่กำลังจะผลิบานในสังคม โดยศึกษาและทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ กับการเรียนรู้ และรับรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ อันมีแนวความคิด คือ หลักไตรสิกขา 3 ผ่านผัสสะแห่งชีวิต ไปสู่ความเหมาะสมของการก่อรูปของที่ว่างและงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

ผลของการออกแบบทดลองนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผสมผสาน ลักษณะพฤติกรรม การเรียนรู้ และรับรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ (ไตรสิกขา) และนำไปสู่ กระบวนการหล่อหลอมเกิดผลที่ชัดเจนในรูปของที่ว่าง และความสัมพันธ์ของพื้นที่ 3 ส่วนหลัก คือ 1.ปริยัติ – ห้องเรียน 2.ปฏิบัติ – ลาน, ชาน 3.ปฏิเวธ – พื้นที่อิสระ ซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนของอาคารประถม1-6 พื้นที่ห้องเรียน และการเชื่อมต่อของพื้นที่ว่างชั้นใต้ถุนของทั้งโครงการ สำหรับภาพรวมของโครงการ ได้ถูกออกแบบให้ สอดคล้องกับโครงสร้างทางความความสัมพันธ์ของที่ว่าง พื้นผิว รูปทรง ในสัดส่วนสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ของพุทธศาสนา

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2546
ลายมือชื่อนักศึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1. ..... 2. .....

K42262059 : THAI ARCHITECTURE
KEY WORD : SCHOOL BUDDHIST EDUCATION
SURIYA SINGH-APINANT : SIKKHA SATHAN : THE BUDDHIST PRIMARY SCHOOL. THESIS ADVISORS : ASST.PROF. SATIS CHUSANG, AND ASSO.PROF. SOMKID JIRATASANAKUL.
145 pp. ISBN 974-464-061-8

At the moment is the period of communication and information. The flow of widespread external culture come and not sifted to compromise with traditional Thai culture as good as it should be. Thai culture was impacted and seemed disappear from young generation conception. Because of this reason, Thai architecture also impacted. Thus, this study divined this problem and intended to make one case study that able to compromised both cultures together.

The principles of this study mentioned on the contemporary Thai architecture process design. From the research on Thai culture, sorted out that Buddhism was able to compromise the traditional Thai ways of life and new coming culture.

This study concentrated primarily on the young generation ideas and problems to understand human behavior as well as Buddhism conception. The Buddhism ideology of Tri-Sikkha flowed through human behavior to organized space and formed the contemporary architecture.

As result, this study shown the contemporary architecture blended the Tri-Sikkha Buddhism ideology which mentioned on the behavior, the study and the perception with space organizing. The concept of Tri-Sikkha defined three parts of space as follow.

1. Pariyatra = Class room
2. Patibat = Terrace
3. Patiwet = Open space

Lastly, these concept mentioned on the location of primary school building connected with the open space under the cellars of the whole complex. In conclusion, this study " Sikkhasathan: The Buddhist Primary School" shown the relationship of space, texture and mass with the Buddhism Ideologies.

Department of Architecture and Related Arts Graduate School, Silpakorn University Acadamic Year 2003
Student's signature.....
Thesis Advisors 's signature 1. ..... 2.....

กิตติกรรมประกาศ

เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีเนื้อหาที่ต้องศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ แนวความคิดตามหลักพุทธ กระบวนการเรียนรู้ การศึกษา และสุดท้าย กระบวนการออกแบบ เนื่องจากเป็นเนื้อหาที่ค่อนข้างแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาหลายๆด้านประกอบกัน ซึ่งในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย จึงสำเร็จลุล่วงได้อย่างราบรื่นและน่าพอใจ โอกาสนี้ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ดังนี้

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาทิศ ชูแสง อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำมากมายและเอาใจใส่
- รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล ที่ให้มุมมองที่น่าสนใจ ในหลายๆด้าน

และขอขอบพระคุณ

- อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ประธานการตรวจวิทยานิพนธ์ ที่ดูแลโครงการให้ลุล่วงด้วยดี
- ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ คณะกรรมการในการตรวจวิทยานิพนธ์ ที่ดึงข้อดีของโครงการให้ชัดเจนขึ้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในส่วนของข้อมูลทางพุทธศาสนานั้น ต้องขอขอบพระคุณ

- หลวงพี่พระพงศ์มหานรินทร์ ผู้บุกเบิกด้านการศึกษาแบบพุทธแก่โรงเรียนสำคัญต่างๆ
- ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี ที่สละเวลาแนะนำพูดคุยเกี่ยวกับแนวความคิดของโครงการ และหนังสือดีๆที่มอบให้ข้าพเจ้า

ในส่วนของ ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาขอขอบพระคุณ

- เจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการ ที่ช่วยเหลือด้านเอกสาร

และสุดท้าย ขอขอพระคุณ

คุณพ่อและคุณแม่ ที่คอยให้ความช่วยเหลือมาตลอดอย่างเอาใจใส่

เพื่อนๆที่ให้ความช่วยเหลือ ทุกๆคน ทั้งเพื่อนร่วมรุ่น และรุ่นน้องทุกๆคน

ข้าพเจ้าหวังว่าวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้อาจจะเป็นเสมือน บันไดก้าวเล็กๆ ที่นำไปสู่ก้าวย่างที่ยิ่งใหญ่ใน การออกแบบงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยต่อๆไปที่แสดงออกถึง กระบวนวิธีการสร้างสรรค์ที่ว่าง และสถาปัตยกรรมไทย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....จ

กิตติกรรมประกาศ.....ฉ

สารบัญแผนภาพ.....ฎ

สารบัญภาพ.....ฎ

สารบัญลายเส้น.....ฑ

บทที่

1 บทนำ.....1

ความเป็นมา.....1

เป้าหมายของโครงการ.....7

วัตถุประสงค์ของโครงการ.....8

ขอบเขตของโครงการวิทยานิพนธ์.....8

วิธีดำเนินงาน.....10

แหล่งข้อมูล.....11

2 ประวัติความเป็นมา และแนวความคิดของการปฏิรูปการศึกษา..... 12

ประวัติการศึกษาไทย.....12

สภาพปัญหาการศึกษาไทย..... 18

การปฏิรูปการศึกษาไทย.....21

แนวความคิดของการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง..... 21

ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง..... 21

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด..... 21

ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน

เป็นศูนย์กลาง..... 24

บทสรุปท้ายบท.....25

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ หน้า

3 กระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ 26

การเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ 26

ความหมาย 26

ปรัชญาและหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ 27

ฐานการเรียนรู้ 31

ปัจจัยของการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม 32

จุดประสงค์ของการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรม 34

กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ 34

การเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง กับกระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม 48

วิเคราะห์แนวความคิดทางการศึกษา 48

บทสรุปท้ายบท 49

4 หลักสูตรของโครงการ สิกขาสถาน 51

หลักสูตรของสถานศึกษา 51

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา 52

การสร้างหลักสูตรสถานศึกษา 52

แนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา 56

ลักษณะการเรียนรู้ และการเรียนการสอน 59

วิธีการเรียนการสอน 14 วิธี และการจัดสภาพแวดล้อม 59

สื่อการเรียนรู้ 68

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 69

หลักสูตรของโครงการ สิกขาสถาน 71

จิตวิทยา และพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็ก 72

การเล่น และการจัดการเล่นให้กับเด็ก 72

บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้กับเด็ก 73

พัฒนาการของเด็กในด้านต่างๆ 73

จิตวิทยาเด็ก กับการออกแบบ 76

บทสรุปท้ายบท 77

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิทยทรัพยากร

บทที่ หน้า
5 รายละเอียดโครงการ....78
กรณีศึกษาโครงการตัวอย่าง....78
โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร....78
โรงเรียนอนุบาลทอสี....82
โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย....82
โครงสร้างการบริหาร โครงการสิกขาสถาน....83
การวิเคราะห์บุคลากรโครงการ....83
การคำนวณหาจำนวนบุคลากร....84
การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย....87
ที่ตั้งโครงการ....94
เกณฑ์การเลือกที่ตั้งโครงการ....94
การวิเคราะห์เลือกย่านที่ตั้งโครงการ....95
การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ....96
บทสรุปท้ายบท....101
6 สรุปโครงการ....103
ชื่อโครงการ....103
ลักษณะโครงการ....103
ที่ตั้งโครงการ....103
ขนาดของที่ตั้งโครงการ....103
องค์ประกอบของโครงการ....103
จำนวนบุคลากร....104
7 การออกแบบ....105
แนวความคิดในการออกแบบ....105
แนวความคิดในการวางผังอาคาร....111
แบบโครงการ....116
ลักษณะทางสถาปัตยกรรม....115
8 บทสรุปและเสนอแนะ....141

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หน้า

บรรณานุกรม.....143

ประวัติผู้วิจัย.....145

วิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
1	กระบวนการศึกษาตามวิธีคิดพุทธธรรม	38
2	แผนภาพกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์	40
3	กระบวนการพัฒนาสติปัญญา จากการรับข้อมูลข่าวสาร	42
4	กระบวนการพัฒนาสติปัญญา จากการรับข้อมูลข่าวสาร	43
5	กระบวนการรับสาร, ข้อมูลจากภายนอก	44
6	กระบวนการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล	45
7	หน้าที่ของจิต	46
8	แก่นแท้ของพุทธศาสนา (ที่เป็นสัทธรรม)	47
9	วิธีการสอนแบบบรรยาย	60
10	วิธีการสอนแบบใช้การสาธิต	60
11	วิธีการสอนแบบใช้ทดลอง	61
12	วิธีการสอนแบบนิรนัย	62
13	วิธีการสอนแบบอุปนัย	63
14	วิธีการสอนแบบทัศนศึกษา	64
15	วิธีการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อย	65
16	วิธีการสอนแบบแสดงละคร	65
17	วิธีการสอนแบบสร้างสถานการณ์	67
18	วิธีการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียน	67
19	วิธีการสอนแบบบทเรียน	68

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ดอกบัวสัญลักษณ์แห่งพุทธศาสนา	26
2	การเรียนรู้เริ่มที่บ้านและครอบครัว	51
3	ภาพชุดบรรยากาศภายในสถานศึกษา	53
4	ภาพชุดลักษณะการเรียนนอกสถานที่	54
5	ทัศนียภาพโรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร	78
6	ภาพชุดลักษณะอาคารโรงเรียนรุ่งอรุณ	80
7	ผังบริเวณโรงเรียนรุ่งอรุณ	80
8	ภาพชุดบรรยากาศภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ	81
9	กิจกรรมของเด็กอนุบาลภายในโรงเรียน	82
10	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่โครงการ	97
11	Model แสดงพื้นที่ตั้งโครงการ	97
12	ภาพดอกบัวหน้า วัดปทุมวนาราม	97
13	โบสถ์วัดปทุมฯ	97
14	เจดีย์และวิหารวัดปทุม	97
15	รูปแบบสถาปัตยกรรมโบสถ์วัดปทุม	98
16	รูปแบบสถาปัตยกรรมเจดีย์วัดปทุม	98
17	พื้นที่ส่วนวัง	99
18	สภาพพื้นที่โครงการ ด้านทิศใต้	99
19	สภาพพื้นที่โครงการ ด้านทิศตะวันตก	99
20	ปัจจุบันพื้นที่โครงการ เป็นที่เก็บพระเมรุมาศ	101
21	อาคารระบบ	101
22	พระเมรุมาศที่อยู่ในโครงการ	101
23	สถานศึกษากับการเปิดอิสรภาพทางความคิด	105
24	ภาพสรุปโครงการ	106
25	ภาพแสดงแนวความคิดของโครงการ	107
26	ภาพที่ลำดับขั้นของ Space	108
27	ภาพพื้นที่เฉพาะ	108

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่		หน้า
28	ภาพชุดลักษณะของพื้นผิว สีสัน ขนาดรูปทรง	109
29	ภาพชุดการเชื่อมต่อ และเลื่อนไหลของ Space	110
30	เฉดสีกับการเลือกใช้	110
31	ตัวอย่างการนำสีมาใช้ในอาคาร	110
32	ภาพแสดงแนวความคิดของการวางผังโครงการ	112
33	การเชื่อมต่อพื้นที่ตามแนวความคิด	113
34	ชุดภาพรูปด้านโครงการทั้ง 4 ด้าน	114
35	ลำดับของที่ว่างของเรือนไทย	115
36	การใช้ชานแล่นเชื่อมต่อกัน	115
37	Boundary แบบหลวมๆ	115
38	Façade ที่เกิดการเลื่อนไหนของที่ว่าง	115
39	พื้นที่โล่งกลุ่ม Function	139
40	กลุ่มอาคารห้องสมุด – พื้นที่ชั้นล่าง	139
41	แสดงการเชื่อมต่อของพื้นที่ใต้ถุน	139
42	จังหวะของกลุ่มอาคารที่เลื่อนไหล	139
43	การเชื่อมต่อของที่ว่าง 3 ระดับ	139
44	การทอนScale ของMass อาคาร	139
45	พื้นที่ “พระ” ด้านหลังอาคารเรียน	139
46	ผังกลุ่มอาคารการศึกษา	139
47	ทัศนียภาพโครงการ	140

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญลายเส้น

ลายเส้นที่		หน้า
1	ผังพื้นโครงการ	116
2	รูปด้านรวมของโครงการ ทิศตะวันออก	117
3	รูปด้านรวมของโครงการ ทิศตะวันตก	117
4	รูปด้านรวมของโครงการ ทิศเหนือ	118
5	รูปด้านรวมของโครงการ ทิศใต้	118
6	รูปตัดโครงการรวม A	119
7	รูปตัดโครงการรวม B	119
8	ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ชั้นที่ 1	120
9	ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ชั้นที่ 2	120
10	ผังหลังคา อาคารเรียนชั้นประถมปีที่1-2	121
11	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ด้าน A	122
12	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ด้าน B	122
13	รูปตัดอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2	122
14	ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ชั้นที่ 1	123
15	ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ชั้นที่ 2	123
16	ผังหลังคา อาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4	124
17	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ด้าน A	125
18	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ด้าน B	125
19	ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ชั้นที่ 1	126
20	ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ชั้นที่ 2	126
21	ผังหลังคา อาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6	127
22	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน A	128
23	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน B	128
24	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน C	129
25	รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน D	129
26	ผังพื้น อาคารวิชาการ ชั้นใต้ดิน	130
27	ผังพื้น อาคารวิชาการ ชั้น 1	130

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมา

พัฒนาการการศึกษาของไทย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความสมัครใจ โดยมีแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญคือ “บ้าน วัด และวัง” โดยมีพระเป็นผู้ให้ความรู้หลัก ต่อมาภายหลังจากการเข้ามาของ คณะมิชชั่นนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิรูปการศึกษาขึ้น และทรงตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร์ขึ้น[1] (วัดมหรรณพาราม พ.ศ.2427) เหตุการณ์ครั้งนี้ถือได้ว่าเป็น *การเปลี่ยนแปลงการศึกษาไทยครั้งใหญ่ครั้งแรก* เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษาจากบ้าน วัด วัง ไปรวมศูนย์ที่โรงเรียนโดยเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาความรู้ ซึ่งรับเอาหลักสูตรแผนการศึกษาและตำราต่างๆจากประเทศตะวันตก ทั้งที่แปลเป็นไทยและที่เป็นสำเนาต้นฉบับ เรียกว่า“โครงการศึกษาพ.ศ.2441“[2] ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ 1.ต้องการให้ประเทศชาติพ้นจากการล่าอาณานิคม 2. เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้และมีความทันสมัย ทัดเทียมต่างชาติ ผลจากการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ปรากฏผลสำเร็จในวงกว้างและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ดังกล่าว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การศึกษาไทยต่อมาก็ยังคงดำเนินตามวัตถุประสงค์เดิมไปอีกนับร้อยปี ในขณะที่สภาพสังคมของไทยเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น ผลของการศึกษาในรูปแบบเดิมนี้เริ่มปรากฏถึงความไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมสมัยนี้มากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2516 จึงได้เกิดการปฏิรูปการศึกษาขึ้นอีกครั้ง โดยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมไทย และประกาศใช้เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2520 และเป็นจุดเริ่มต้นการปฏิรูปการศึกษาต่อมา

ในปัจจุบันชีวิตและสังคมไทยโดยเฉพาะในสังคมเมือง กำลังเผชิญกับสภาวะที่หลากหลายแปรเปลี่ยนไปมาและมีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ มีการดำเนินชีวิตแบบวัตถุนิยม

---

[1] มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม, การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ พิมพ์ดีจำกัด, 2543),26.

[2] สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พระธรรม ปิฎก ประเวศวะสี เอกวิทย์ ณ.ถลาง วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณ เวศกวัน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภัคธรรศ จำกัด, 2544),43.

แสวงหาความสุขสบาย ถือหลักสะดวก ง่าย ในขณะที่ระบบการศึกษายังเดินตามประเทศตะวันตกต่อไป ทำให้วัฒนธรรมจากภายนอกที่หลั่งไหลเข้ามา ผลักดันให้สังคมไทย ก้าวไปข้างหน้าอย่างไร้จุดหมาย เข้าสู่โลกแห่งการแข่งขัน เป็นโลกแห่งวัตถุนิยม ทำให้เกิดความขัดแย้ง ในด้านต่างๆทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งหากเราไม่มีระบบการศึกษาที่สอนให้คนรู้จักคิด พิจารณา ตัดสิน และคัดเลือกเอาสาระ อันเป็นแก่นแท้ของวัฒนธรรมที่เรามีอยู่อย่างมีปัญญาและมีสติ ก็อาจทำให้เราถูกครอบงำและตกเป็นทาสทางวัฒนธรรมของต่างชาติได้ในที่สุด

ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นหนทางพัฒนา "คน" สู่ปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ดีจะต้องมีกระบวนการศึกษาอบรมให้คนมีหลักคิด วิธีการคิด เพื่อเป็นพื้นฐานความคิด ในการเรียนรู้และดำเนินชีวิตของตนต่อไป[3]

ปัญหาของระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าการจัดการการศึกษาของไทย จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปในทั้ง 2 ครั้งแล้วนั้น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของ การป้องกันการรุกรานจากปัจจัยภายนอก ให้ประชาชนในประเทศมีความรู้ ทันโลก หรือบรรลุวัตถุประสงค์ครั้งที่ 2 หรือเป็นการกระจาย โอกาสทางการศึกษาไปสู่ภาคชนบทเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็เกิดวิกฤตของปัญหาในหลายๆด้าน ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

1. แนวความคิดทางการศึกษา ยังไม่ถูกต้อง เราเน้นการศึกษา ที่การสอน และหล่อหลอม ไม่เน้นที่ กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เป็นหลัก

2. ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี การศึกษาไทย เอา วิชา เป็นตัวตั้ง โดยมีครูเป็นผู้ถ่ายทอด นักเรียนก็ใช้วิธีการ ท่องจำ ทำให้คิดไม่เป็น ทำไม่เป็น และไม่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และในที่สุด ก็"เรียนรู้ไม่เป็น" ซึ่งทำให้ *การศึกษากับชีวิตแยกจากกัน*[4]

3. การศึกษาสมัยใหม่ แยกผู้เรียน ออกจากชุมชน ทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจท้องถิ่นแผ่นดินของตัวเอง ไม่ภูมิใจในวัฒนธรรมของตน เกิดเป็นช่องว่างทางวัฒนธรรม ระหว่างคนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ ส่งผลให้วัฒนธรรม ภูมิธรรม ภูมิปัญญาของไทยถูกละเลย และไม่มีผู้สืบต่อ

4. การศึกษาไม่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การศึกษาถูกมองว่า เป็นเครื่องมือผลิตคน เพื่อเข้ารับราชการ ทำงาน และก้าวเข้าสู่บริโภคนิยม ในขณะที่ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

---

[3] ประเวศ วะสี, <u>ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดพ้นจากความหายนะ</u> (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542),102.

[4] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], <u>เพื่ออนาคตการศึกษาไทย</u> (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, 2531),58.

และชุมชนกลับมีส่วนน้อยมาก *การศึกษาที่ไม่ควบคู่ไปกับหลักธรรมและจริยธรรม* ทำให้คนมุ่งหวังแต่วัตถุนิยม เพื่อมาปรนเปรอความสุข สบายของตน

5. ขาดการมีส่วนร่วมกับองค์กรอื่นๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ ทำให้การศึกษาไทยขาดพลัง แยกส่วน ขาดคุณภาพ ขาดความกระตือรือร้น และขาดแหล่งความรู้ที่ดี

กล่าวโดยสรุปแล้วปัญหาของระบบการศึกษา คือ

ก. *ปัญหากระบวนการเรียนรู้ และระบบการศึกษา*

ข.*ปัญหาการศึกษาไทยที่ขาดการเชื่อมโยง* ส่วนการศึกษากับศาสนาและวัฒนธรรม แยกผู้เรียนไปจากสังคม

ค. *ปัญหาด้านการศึกษาควบคู่ไปกับจริยธรรม*

จากปัญหาดังกล่าว จึงเกิดแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษา กระบวนการการเรียนรู้-รับรู้ รวมทั้งวิธีคิดทัศนคติของครูและนักเรียนที่มีต่อการศึกษา เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นการพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนา โดยสอดแทรกเนื้อหาด้านภูมิปัญญาไทย อันที่จะนำไปสู่ความเข้าใจตนเอง และรากฐานของตนเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

แนวความคิดในการปฏิรูประบบการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของโรงเรียน สิกขาสถานจากเป้าหมายของการศึกษานำมาสู่การปฏิรูปการเรียนการสอน โดยมีแนวทางดังนี้

1. ปรับโครงสร้างหลักสูตร โดยเอาเด็กเป็นตัวตั้ง ว่าเด็กต้องการการเรียนรู้แบบใด มีความสนใจเรื่องอะไรและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กอย่างไร แล้วจึงพิจารณาร่างหลักสูตรขึ้นมา โดยแบ่งเป็น

1.1 หลักสูตรหลัก[5] จากกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย

- กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์

- กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหาสาระ และทักษะที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

-กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย เน้นกิจกรรม สร้างเสริมค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมที่ดี

---

[5] กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานปลัดกระทรวง, <u>การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต – ปัจจุบัน</u> (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, 2545),54.

-กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ เพื่อสร้างนิสัยรักการทำงาน

-กลุ่มประสบการณ์พิเศษ เสริมความรู้ในด้านอื่นๆ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

1.2 หลักสูตรบูรณาการ มีเนื้อหาการศึกษาทางด้าน *ภูมิปัญญาไทย*[6] เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สังคม วัฒนธรรม ที่เป็นรากฐานของสังคมไทย เป็นกิจกรรมโครงงานวิชาบูรณาการ และมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยมีกิจกรรมโครงงานระยะสั้น และระยะยาวให้ออกไปเรียนรู้จากสภาพจริง และลงมือปฏิบัติจริง

2. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน

2.1 โดยเน้นให้ *ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้*[7] เพื่อให้การเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียน และสามารถพัฒนา ศักยภาพของผู้เรียนได้มากที่สุด และปรับกระบวนการสอน ให้ครูเป็น *กัลยาณมิตร*[8] ที่ดี สามารถแนะนำผู้เรียน กระตุ้นให้สามารถคิดเองสร้างวิธีการคิดแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตัวเอง มากกว่าการเน้นถ่ายทอดความรู้อย่างเดียว

2.2 กระบวนการเรียนรู้สามารถเกิดได้ทุกที่ทุกเวลา และในหลายระดับ คือ ในระดับผู้เรียน ระดับห้องเรียน ระดับนอกห้องเรียน

ก. *ระดับผู้เรียน* เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ได้ และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

ข. *ในระดับห้องเรียน* เป็นกระบวนการเรียนรู้ ระหว่างผู้เรียนและครู ในบางวิชา ที่ต้องอาศัยการฝึกฝน และเรียนรู้ในห้องเรียน ก็จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการใช้สมาธิ ในบางวิชาที่เป็นการการเรียนรู้คุณค่าความงาม ศิลปะ ก็ส่งเสริมให้เกิดจินตนาการ คิดฝัน เป็นต้น

ค. *ระดับนอกห้องเรียน* ในส่วนวิชาที่เน้นกระบวนการเรียนรู้จริง ใช้วิธีการสร้างเสริมบรรยากาศของสถานที่เรียน ให้น่าเรียน สนุกไม่น่าเบื่อหน่าย โดยที่วิธีการเรียนการสอน ต้องมีความหลากหลาย แปรเปลี่ยนตามความต้องการ หรือสอดคล้องกับธรรมชาติ ได้สัมผัสการเรียนรู้จากสภาพจริง โดยที่ในแต่ละกิจกรรมอาจมีการซ้อนทับของเนื้อหาวิชา และสถานที่เรียนรู้ เช่น

---

[6] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติแนวทางส่งเสริม, พระธรรมปิฎก ประเวศ วะสี เอกวิทย์ ณ.ถลาง วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณ เวศกวัน, 3.

[7] เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่, “การปฏิรูปการศึกษา,” ใน เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, (2541), (อัดสำเนา)

[8] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), 84.

แปลงที่นาการเกษตร กับวิชาสิ่งมีชีวิตรอบตัว ดูวัชพืช วงจรชีวิตของแมลง และการป้องกันศัตรูพืช เป็นต้น[9] ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้หลายๆแขนงได้ *เกิดเป็นความรู้แบบองค์รวม*[10] อีกทั้ง มีแหล่งความรู้ที่เชื่อมโยงที่หลากหลายเช่น พิพิธภัณฑ์ วัด เป็นต้น

2.3 ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ - รับรู้[11] (อายตนะ) ตา หู จมูก ลิ้น สัมผัส ต่อธรรมชาติต่างๆ อาจจัดให้เป็นสถานที่เรียนแบบเปิด ให้แหล่งความรู้(ธรรมชาติ) เข้ามาสู่ห้องเรียน ไม่จำกัดอยู่แค่ห้องสี่เหลี่ยมเป็นต้น และส่งเสริมเรียนรู้ที่จะทำงานเป็นกลุ่ม แบ่งหน้าที่งาน ช่วยเหลือกัน

3. กระบวนการคิดแบบพุทธธรรม

นำเอาหลักการเรียนรู้ *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*[12]มาใช้ แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้นั้น มีความสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาคือ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการศึกษา โดยเนื้อแท้ของการศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ *การพัฒนาตน* โดยมี*ปัญญา*เป็นแกนกลาง และมีหลัก*สัมมาทิฐิ* เป็นแกนนำ ในด้านกระบวนการคิดนำเอาหลัก*โยนิโสมนสิการ*[13]*มาใช้ เพื่อ*นำไปสู่ขั้นตอนสำคัญของกระบวนการศึกษาตามแนวพุทธธรรม คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ อธิสิลสิกขา(ศีล), อธิจิตตสิกขา(สมาธิ), อธิปัญญาสิกขา(ปัญญา)

4. ปรับปรุงกระบวนการวัดผล

ซึ่งใช้วิธีวัดผลจากการปฏิบัติ ความเข้าใจ มากกว่าการท่องจำตำรา โดยมีจุดประสงค์เพื่อบ่งชี้ความก้าวหน้า และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาของผู้เรียนแต่ละคน โดยเทียบกับมาตรฐาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

---

[9] กระทรวงศึกษาธิการ, กรมสามัญศึกษา, การจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2540),105.

[10] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], เพื่ออนาคตการศึกษาไทย , 3.

[11] สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2542), 85-87.

[12] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542),48.

[13] สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), 61-63.

ของกลุ่มวิชานั้น กับระดับชั้นที่เหมาะสม โดยมุ่งเน้นการประเมินด้วย 3Q[14] (IQ, EQ และMQ) มากกว่าการประเมินเพียง ความรู้เพียงด้านเดียว ให้สามารถเข้าใจ คิด วิเคราะห์ และปฏิบัติได้ผลที่คาดว่าจะได้จากการเรียนรู้ที่ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง[15]

เมื่อเด็กคิดโดยนำสภาพชีวิตจริงเป็นตัวตั้ง เด็กจะสามารถคิดวิเคราะห์วิจารณ์ เชื่อมโยงปัญหาเข้าสู่ปัจจัยทางสังคม คิดวิเคราะห์สิ่งที่เรียนรู้ และนำสู่ความรู้ความเข้าใจชีวิตที่ไม่ต้องท่องจำ ก็สามารถจำได้ เพราะทำจริงใช้ได้จริง จากสิ่งที่เรียนรู้จริงปฏิบัติจริง ทุกสิ่งที่เรียนรู้จะส่งผลสู่พัฒนาการทางปัญญา โดยที่แหล่งความรู้จะเปิดกว้างสู่ธรรมชาติ ชุมชน ไม่ถูกจำกัดอยู่ภายในห้องสี่เหลี่ยมแคบๆ ทำให้เด็กรู้สึกสนุก กระตือรือร้นต่อการศึกษา ค้นหาวิธีคิด และหาวิธีเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตัวเอง อาจคิดวิธีใหม่ๆ และวิธีแก้ปัญหาใหม่ๆ ได้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ โดยเด็กจะต้องเริ่มเขียนโครงการ บทนำ วิเคราะห์ปัญหา การแก้ปัญหา และวิธีการในการแสดงงาน การจัดแสดงด้วยตัวเอง รวมทั้งสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต เป็นการเรียนเพื่อรู้วิธีเรียนรู้

จากแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาที่กล่าวมา อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการเรียนการสอน ทัศนะคติต่างๆ รวมทั้งตัวโรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่ศึกษา ก็ปรับเปลี่ยนกระบวนการออกแบบ จากเดิมที่ออกแบบจากแนวคิดที่ “ครูเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้” เปลี่ยนเป็นแนวความคิด “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” รูปแบบวิธีการเรียนการสอน ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการนำเอาหลักพุทธศาสตร์ และภูมิปัญญาไทยมา แทรกลงไปในเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายการศึกษาและสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา(ในขั้นโลกียธรรม)คือ *การพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้าน* (ภาวนา 4) มีความรู้ มีความสุข และเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ และสามารถเป็นที่พึงกับผู้อื่นได้ และดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมบูรณ์

จากปัญหาและแนวคิดการปฏิรูประบบการศึกษาข้างต้น *ในฐานะของสถาปนิก* ซึ่งส่วนหนึ่งของสังคม สามารถมีส่วนช่วยในการปฏิรูปการศึกษาในแง่ของ การสร้างสรรค์ที่ว่าง และงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องที่จะเกิดขึ้นมารองรับกับแนวความคิดดังกล่าว ตลอดจนสิ่งแวดล้อม และพื้นที่กิจกรรมต่างๆ ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดจิตนาการ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

---

[14] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542), 38.

[15] ชาตรี สำราญ, ครูรู้ได้อย่างไรว่าเด็กเกิดการเรียนรู้ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2544), 86.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ในด้านต่างๆขั้นพื้นฐาน อันจะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ในขั้นสูง คือกระบวนการพัฒนาตนเองในทุกๆด้านอย่างสมบูรณ์

เป้าหมายของโครงการ

1. เป็นสถานศึกษานำร่องสำหรับเด็กประถม 1 - 6 ที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ การศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 โดยออกแบบให้สอดคล้องกับ แนวความคิดกระบวนการเรียนรู้ที่ *เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง* เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เข้าใจเนื้อหา สามารถคิดเป็น-ปฏิบัติได้ และส่งเสริมจินตนาการทักษะการรับรู้-เรียนรู้ ส่งเสริมบรรยากาศ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละประเภทตามความเหมาะสม อย่างมีความสุข

2. เป็นสถานศึกษาที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้ และความเข้าใจ ในตนเอง ท้องถิ่น ชุมชน สังคมไทย ตลอดจนเรียนรู้กระบวนการคิด *ภูมิปัญญาไทย และวัฒนธรรมไทย* เพื่อให้เข้าใจถึงรากฐานของสังคมไทย อันเป็นบ่อเกิดแห่งการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต
เป็นสถานศึกษาที่พัฒนาผู้เรียน ตามหลักพุทธธรรม ใน 4 ด้าน (*ภาวนา 4*[16]) คือ

ก. Physical Development คือ การพัฒนาทางกาย หรือ *กายภาวนา*

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ข. Social Development คือ การพัฒนาทางสังคม หรือ *ศีลภาวนา*

ค. Emotion Development คือ การพัฒนาทางจิตใจ หรือ *จิตภาวนา*

ง. Mental Development คือ การพัฒนาทางปัญญา หรือ *ปัญญาภาวนา*

ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน จากกายภาวนา สู่ ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ตามลำดับ

โดยนำเอาวิธีคิดตาม *หลักพุทธศาสตร์* มาใช้ ได้แก่ ในด้าน*กระบวนการคิด* เช่น โยนิโสมณสิการ และ ในด้าน*หลักปฏิบัติ* ได้แก่ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)มาใช้ เพื่อให้ผู้เรียนนอกจากสามารถพัฒนาตนเองในแต่ละด้านอย่างสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นผู้คิดดี คิดชอบ เป็นที่พึ่งต่อตนเอง และต่อผู้อื่นได้

3. เป็นสถานศึกษาที่ออกแบบให้มีพื้นที่กิจกรรมโครงงาน *การเรียนรู้แบบบูรณาการ* ที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบทของการเรียนรู้ ที่ว่าง และช่วงเวลา เช่น โครงงานการเกษตร การปลูกข้าว โครงงานทำสิ่งทอ โครงงานศิลปะภาพปะติด เป็นต้น

---

[16]สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พระธรรม ปิฎก ประเวศวะสี เอกวิทย์ ณ.ถลาง วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณเวศกวัน. (กรุงเทพฯ : สักนักพิมพ์ภัคธรรศ จำกัด, 2544),178-179.

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาแนวความคิด และแนวทางการปฏิรูปศึกษา "*ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการศึกษา*" ตลอดจนศึกษา *ภูมิปัญญาไทย และหลักวิธีคิดทางพุทธธรรม* อันเป็นรากฐานของสังคม และวัฒนธรรมไทย เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดแนวความคิด การออกแบบโครงการ

2. เพื่อศึกษาพฤติกรรม และจิตวิทยาการเรียนรู้ของเด็ก และกระบวนการเรียนการสอน เพื่อกำหนดองค์ประกอบและกลุ่มกิจกรรมของโครงการต่างๆ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา และการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทย

3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์ และจัดสรรที่ว่างแบบใหม่ ให้เหมาะสมกับเป้าหมายของโครงการ และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ โครงงานใหญ่และย่อย โดยออกแบบให้มีความสัมพันธ์ในระดับอาคารและผังบริเวณ ตลอดจนศึกษาบริบทของสภาพแวดล้อมที่ตั้งโครงการ เพื่อหาความสัมพันธ์ของกิจกรรมในระดับชุมชน

ขอบเขตของโครงการวิทยานิพนธ์

1. โครงการสิกขาสถาน เป็นโรงเรียนประถมศึกษานำร่องในระบบ ซึ่งตอบสนองภาครัฐ โดยรับนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้น ป.1 - ป.6 หรือ อายุตั้งแต่ 6 - 12 ปีโดยประมาณ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่งเสริมสิทธิ์

2. ที่ตั้งและองค์ประกอบโครงการ

- *อยู่ในย่านชานเมืองกรุงเทพฯ เช่น รังสิต เป็นต้น*
- มีแหล่งความรู้ที่หลากหลาย เช่นพิพิธภัณฑ์ วัด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงแหล่งความรู้ได้
- เด็กนักเรียนในบริเวณใกล้เคียง และในเมือง

โครงการ ประกอบด้วย

1. ส่วนโถงกลาง ห้องประชุม ส่วนรับประทานอาหาร
2. พื้นที่กิจกรรมโครงงาน ลาน พื้นที่จัดนิทรรศการ
3. บริเวณพื้นที่เรียน –บรรยาย ในและนอกห้องเรียน
4. ส่วนกีฬา-นันทนาการ สนาม และสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ
5. ส่วนห้องพักครู ประชุมครู
6. ส่วนบริการต่างๆ ที่จอดรถ

ผู้ใช้โครงการ

- มีอัตราส่วน ครู 1 คน ต่อ นักเรียน 15-25 คนใน 1 ห้อง
- เจ้าหน้าที่อาคาร ภารโรง ยาม

3. โครงการครอบคลุมหลักสูตร ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 โดยมีเนื้อหาสาระการเรียนรู้ 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1. กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง[17] หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่กำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล เอาเด็กเป็นตัวตั้ง แล้วจึงร่างหลักสูตร โดยมุ่ง*พัฒนา "คน" และ "ชีวิต*" ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนกิจกรรมการเรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมให้ผู้ เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกวิธีคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ และสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมีเหตุผล ผู้เรียนมีโอกาสฝึกการประเมินและปรับปรุงตนเอง ยอมรับผู้อื่น สร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและเป็นพลโลก การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา เกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ทั้งในตัวผู้เรียน ในห้องเรียนและนอกเหนือไปจากห้องเรียน ที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมกัน

2. นำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

หลักพุทธธรรมที่นำมาจัดอยู่ในหลักธรรมระดับ *โลกียธรรม* ซึ่งมีจุดมุ่งหมายคือ การพัฒนาตนเองหรือ *ภาวนา 4* ซึ่งจำแนกออกเป็นลักษณะการเรียนรู้คือ

การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา)หมายถึง การพัฒนาทางด้านร่างกาย เป็นความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมได้แก่ กิจกรรมนันทนาการ การกีฬา การสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

การพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา)หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์เชิงสังคมกับผู้อื่น ให้อยู่กันด้วยดี สามารถทำงานร่วมกันได้ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

พัฒนาด้านจิต (จิตภาวนา)หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ มีสติ มีสมาธิ เรียนรู้ได้ดี มีสมรรถนะทางจิตใจ เข็มแข็ง ร่าเริงแจ่มใส และมีความสุข

*พัฒนาด้านปัญญา (ปัญญา)*หมายถึง การพัฒนาปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้ สามารถแยกแยะ วิเคราะห์ เหตุปัจจัย เชื่อมโยงความรู้ต่างๆ อันนำไปสู่ความรู้ใหม่ๆ(ปฏิสัมภิทา)

---

[17]ประเวศ วะสี, <u>ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดพ้นจากความหายนะ</u>, 2.

3. สอนเนื้อหาทางด้านภูมิปัญญาไทย

เนื้อหา ภูมิปัญญาไทย[18] กินความหมายครอบคลุมในด้าน *ภูมิปัญญาไทย* ในระดับพื้นฐานที่สอดคล้องกับการรับรู้ของเด็กวัยนี้ และบริบทของพื้นที่ตั้ง อาทิเช่น

- *ภูมิปัญญาทางการเกษตร* เช่น การทำเกษตรผสมผสาน การปลูกพืชสมุนไพร การทำนาข้าว เป็นต้น
- *ภูมิปัญญาหัตถกรรม* เช่น การผลิตหัตถกรรม จักสาน ย้อมผ้า เป็นต้น
- *ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม* เช่น ศิลปะ สีน้ำ จิตกรรมไทย ดนตรีไทย เป็นต้น
- *ภูมิปัญญาด้านศาสนาและประเพณี* เช่น วันสงกรานต์ วันพระ ทำบุญ เป็นต้น

วิธีดำเนินงาน

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจงานภาคสนาม จากโครงการกรณีศึกษาตัวอย่าง โดยการสังเกต บันทึก ถ่ายภาพ และสัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆเช่น ครู -อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และผู้ปกครอง เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

1.2 ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่างๆ เช่น ข้อเขียน บทความ รายงานการวิจัยประชุมสัมมนา หนังสือวิชาการ บทวิเคราะห์ของนักวิชาการ-นักการศึกษาเป็นต้น

2. การวิเคราะห์ข้อมูลนำข้อมูลที่ได้มาทำการศึกษาเพื่อทำการตีความ โดยเริ่มจากมองปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหา วิธีการแก้ปัญหา แยกแยะข้อมูลออกเป็นส่วนต่างๆ เพื่อจัดทำโปรแกรมของโครงการ

3. การออกแบบ

3.1 สังเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ โดยพิจารณาแบบองค์รวม เชื่อมโยงข้อมูล ปัญหา เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวความคิดในการออกแบบทางด้านสถาปัตยกรรม

3.2 ศึกษาหารูปแบบ และขนาดของที่ว่างจากวิธีการเรียนการสอนและจัดความสัมพันธ์ของ ที่ว่าง กับกิจกรรมต่างๆภายในโครงการ ให้มีความเหมาะสม

3.3 นำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการศึกษา นำไปสู่การออกแบบเบื้องต้น

3.4 ศึกษาจากข้อมูลในการออกแบบเบื้องต้น และทำการพัฒนาแบบ

3.5 สรุป และนำเสนอแบบขั้นสุดท้าย และจัดทำในภาคเอกสารวิทยานิพนธ์

---

[18] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติแนวทางส่งเสริม, เรื่องการกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทย, 3.

แหล่งข้อมูล

1. การศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสาร

1.1 จากการศึกษาตามแหล่งที่ให้ความรู้ต่างๆ เช่น

- หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สำนักหอสมุด มหาวิยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

1.2 จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น

- สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย
- มูลนิธิภูมิปัญญา เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

2. การศึกษาจากโครงการกรณีศึกษาตัวอย่างเทียบเคียง เช่น

- โรงเรียนรุ่งอรุณ ถ.พระราม 3 อ.บางขุนเทียน จ.กรุงเทพฯ
- โรงเรียนอนุบาลทอสี ถ.สุขุมวิท เขตวัฒนา กรุงเทพฯ
- โรงเรียนอนุบานหนูน้อย กรุงเทพฯ

บทที่ 2
ประวัติการศึกษาและพัฒนาการการศึกษาไทย

1. ประวัติการศึกษาไทย

นับตั้งแต่สมัยก่อนกรุงสุโขทัย สิ่งที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย คือ กิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา มีหลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นว่า ชนชาติไทย สนใจศึกษาและปฏิบัติตาม พระธรรมคำสั่งสอน รวมไปถึงศึกษาศิลปะการช่างด้านต่างๆ งานสถาปัตยกรรม และประติมากรรม จนมาถึงสมัยสุโขทัย การศึกษาของคนในสมัยกรุงสุโขทัย กับการครองชีวิตถือเป็นเรื่องเดียวกัน การศึกษามิใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิต แต่การศึกษาคือ ชีวิต (Education is Life) การศึกษาคือการแก้ปัญหา เป็นการศึกษา โดยการปฏิบัติจริง (Learning by Doing)

การศึกษาโดยทั่วไปในสมัยนี้จะเป็นลักษณะการบวชเรียน และเรียนเอง คือ สายฆราวาส และสายบรรพชิต ในสายฆราวาสจะศึกษาในเรื่องของ วิชาชีพ เป็นการเรียนรู้ในระดับครอบครัว เครือญาติ ส่วนสายบรรพชิต คือการบวชเรียน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนธรรม ความรู้และมีวัด เป็นศูนย์กลางการอบรม ซึ่งจากหลักฐานต่างๆพอสรุปได้ว่า คนไทยนับตั้งแต่โบราณกาลมา จะมีความสนใจในพระไตรปิฎก อีกทั้งพระเจ้าแผ่นดินในแต่ละยุคสมัย ก็ทรงให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ถึงกับทรงพระราชทานพระราชสำนักเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ ในสมัยนี้มีการสนใจในการศึกษา อย่างมากจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 1205 พ่อคุณรามกำแหงได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใหม่ เรียกว่า “ ลายสือไทย ”[1]

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

- สมัยอยุธยา พ.ศ. 1893 - 2310 มีลักษณะเด่นที่พอจะสรุปได้[2] ดังนี้

1. วัด เป็นศูนย์กลางการศึกษาทั้ง ของฆราวาสและของบรรพชิต แล้วเป็นศูนย์กลางกิจกรรม ต่างๆ ของสังคมพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญ ในการอบรมสั่งสอนประชาชน และการที่วัดเป็นสำนักสั่งสอนวิชาการต่างๆ นั้นได้สืบประเพณีมาจนต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

---

[1]รุ่ง แก้วแดง, ปฏิวัติวัฒนธรรมการเรียนรู้ (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542), 42.

[2]ศึกษาธิการ, กระทรวง. สำนักงานปลัดกระทรวง.การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต – ปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542), 28-112.

2. วิชาชีพ เช่น การทำนา ทำสวน การช่างต่าง ๆ เช่น ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างหล่อ ช่างบาตร ก็สอนกันในครอบครัวหรือในวงศาคณาญาติ สำหรับชายหนุ่มที่หวังจะเอาดีทางวิชาการต่อสู้และป้องกันตัว เช่น วิชามวย วิชาฟันดาบวิชากระบี่กระบอง ก็จะเล่าเรียนจากสำนักต่างๆ

3. ทางฝ่ายราชสำนัก นอกจากจะส่งพระราชกุมารไปศึกษากับพระสงฆ์ตามพระอารามต่าง ๆ แล้วก็มักจะมีพระมหาราชครูและโหราธิบดีเข้ามา สอนนิติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ราชประเพณี ตลอดจนวิชาการปกครอง และการรบพุ่งอื่นๆ อีกด้วยพระมหาราชครูและพระโหราธิบดีส่วนมากจะเป็น พราหมณ์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า

สมัยกรุงศรีอยุธยาเรารับปรัชญาการศึกษามาทางฝ่ายราชสำนักจากศาสนาพราหมณ์ ทำให้ปรัชญาการศึกษาฝ่ายพุทธและพราหมณ์อยู่คู่กันมาตราบเท่าทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีการเรียนภาษาต่างประเทศ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาพม่า ภาษาเขมรภาษาจีน ภาษาฝรั่งเศส และมีโรงเรียนบาทหลวง สอนศาสนาได้อย่างเสรี

ในสมัยนี้ ได้เกิดหนังสือแบบเรียนขึ้นเล่มแรกของสยาม คือ “จินดามณี”[3] ผู้แต่งคือ พระมหาราชครู โดยเขียนลงบนสมุดไทย จารึกลงในใบลาน วิธีการเรียนจะใช้วิธีท่องจำจากบทเรียน ผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็น ผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงจะเรียนการบ้านการเรือน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

- สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2310 - 2325

แม้ว่ากรุงธนบุรีเป็นพระนครหลวงของไทยอยู่เพียง 15 ปี และเป็น 15 ปีแห่งการทำสงคราม ถึงกระนั้นกรุงธนบุรีก็ยังได้วางพื้นฐานทั้งในด้านการค้า การศาสนา และอักษรศาสตร์ ไว้ให้กับ ราชอาณาจักรไทยอย่างมั่นคง ทั้งนี้ด้วยพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโดยแท้ การศึกษาในสมัยกรุงธนบุรี แม้จะไม่เจริญก้าวหน้านัก แต่ก็เป็นการเริ่มต้นทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

- สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – 4) พ.ศ. 2325 -2410

แนวการจัดการศึกษาเริ่มมีแบบมากขึ้น มีการพัฒนาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่มากนัก กล่าวคือ ในราชสำนักคงมีปราชญ์ราชบัณฑิต เป็นผู้ให้ความรู้แก่พระราชโอรส,พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนการศึกษาของสามัญชนก็อาศัย วัดเป็นศูนย์กลาง เป็นแหล่งให้ความรู้ โดยมี พระ เป็นผู้สอนหนังสือ ให้รู้จักการอ่าน เขียน คิดเลขเป็น พร้อมทั้งสอดแทรกจริยธรรมและหลักธรรม ของพระพุทธศาสนาไปในตัว มีการกำหนดหลักการและวิธีการ ในการจัดการศึกษาเรียกว่า มาติกาการศึกษา

---

[3]รุ่ง แก้วแดง, ปฏิวัติวัฒนธรรมการเรียนรู้, 43.

โดย มีหลักฐานปรากฏว่า ได้มีหนังสือเรียนไว้อยู่ 5 เล่ม คือ

1. ประถม ก กา

2. สุบินทกุมาร

3. ปฐมมาลา

4. ประถมจินดามณี เล่ม 1

5. ประถมจินดามณี เล่ม 2

- สมัยปฏิรูปการศึกษา (รัชกาลที่ 5-7) พ.ศ. 2411 – 2475

ในสมัยอันยาวนานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) นับได้ว่าเป็นยุคของการปฏิรูปประเทศอย่างแท้จริง การปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นการปกครอง สังคม กฎหมาย รวมทั้งการศึกษาด้วย การศึกษาตามระบบโรงเรียนได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก และกลายเป็น*รากฐาน* ที่สำคัญทำให้เกิด พระราชบัญญัติประถมศึกษาใน พ.ศ.2464 ในการปฏิรูปทั้งหลาย ดังกล่าวมา การปฏิรูปการศึกษา มีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะไม่เพียงแต่มีผลต่อการศึกษาโดยตรงเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อการผลิตนักเรียนให้กับหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่กำลังขยายตัวอย่างกว้างขวางด้วย แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการปฏิรูปควรจะได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาก่อน ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก

2. อิทธิพลของชาวตะวันตก

3. การศึกษาในระบบโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาและทอดพระเนตรจากต่างประเทศ

4. ความขาดแคลนบุคคลที่มีความรู้เพื่อมารับราชการ

- การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2435 – 2475

การศึกษาไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2435 ซึ่งเป็น *ปีแรกของการตั้งกระทรวงธรรมการ*[4] จนถึง พ.ศ. 2475 เป็นก้าวแรกของการศึกษาไทยภายใต้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชของพระมหากษัตริย์ ไทย 3 พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 – 2453) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2477)

---

[4]สุมน อมรวิวัฒน์, สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), 95.

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้วางแนวนโยบายในการจัดการศึกษาที่สำคัญที่สุด คือ การขยายการศึกษาทั่วในกรุงเทพฯ และตามหัวเมืองให้กว้างขวางออกไป และที่สำคัญที่สุดพระองค์ทรงเห็นว่า การศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงและขยายออกไป ให้ถึงประชาชน พลเมืองให้มากที่สุด ดังปรากฏข้อความในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2428 ตอนหนึ่งว่า "...ด้วยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า วิชาหนังสือ เป็นต้นเค้าคุณความเจริญของราชการบ้านเมืองยิ่งกว่าศิลปศาสตร์วิชาการอย่างอื่นๆ ทั้งสิ้น..."[5]

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบายในการจัดการศึกษาที่สำคัญ คือ ส่งเสริมการขยายการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วๆไป ออกไปให้กว้างขวาง โดยได้ออกพระราชบัญญัติบังคับ เด็กเข้า เล่าเรียน ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้ทรงพยายามส่งเสริมการศึกษาด้านวิชาชีพ และการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป อันได้แก่ มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา รวมทั้งทรงส่งเสริมจัดการศึกษาเพื่อสร้างความรู้สึกนิยมแก่ประชาชนด้วย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวางแนวนโยบายในการจัดการศึกษาที่สำคัญคือ ขยายการ ดำเนินงานตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาออกไปให้กว้างขวาง ส่งเสริมการเรียนวิชาชีพในโรงเรียนทุกระดับ โดย เฉพาะระดับประถมศึกษา รวมทั้งปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ดังได้ทรงกล่าวไว้ในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล คราวหนึ่ง ว่า "การศึกษาสมัยนี้ควรถือเอาคุณภาพ (Quality) ไม่ใช่ถือเอาจำนวน (Quantity)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2435 - 2475 รัฐได้ประกาศใช้แผนการศึกษา รวม 6 ฉบับ คือ

- แผนการศึกษา พ.ศ. 2445
- แผนการศึกษา พ.ศ. 2450
- แผนการศึกษา พ.ศ. 2452
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2456
- แผนการศึกษา พ.ศ. 2458
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2464

กล่าวโดยสรุป นโยบายการศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2435 - 2475 นับเป็นยุคเริ่มแรกหรือ ก้าวแรก ของการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงธรรมการ) รัฐได้พยายาม

---

[5]กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานปลัดกระทรวง, การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต – ปัจจุบัน, 86.

ที่จะขยายการศึกษาออกไปสู่ ประชาชนอย่างกว้างขวางในทุกระดับในกรุงเทพฯ และตามหัวเมือง โดยมุ่งเน้นในระดับประถมศึกษา เป็นสำคัญ กว่าระดับอื่น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน เพื่อสนองตอบความต้องการของ ชาติบ้านเมือง ที่ต้องการคนเข้ารับราชการ และในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามนโยบาย นับได้ว่าบรรลุผลสำเร็จ พอสมควร โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาสำหรับประชาชนโดยทั่วๆ ไป ส่วนการศึกษาในระดับอื่นประสบผลสำเร็จไม่มากนัก อย่างไรก็ดีความพยายามของกระทรวงศึกษาธิการ ในยุคเริ่มแรกที่ดำเนินการปรับปรุง โครงสร้างและระบบการบริหารการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติหลายฉบับและอื่นๆล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามที่จะจัดการศึกษาของชาติให้บรรลุตามนโยบายที่กำหนดไว้ การจัดหลักสูตรการศึกษา พ.ศ. 2435 - 2474

- สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - 2503

นโยบายการศึกษาในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณญาสิทธิราช มาสู่ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อด้านการเมือง การบริหารการเศรษฐกิจ สังคม และทางการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา “ คณะราษฎร์ ” กำหนดไว้ว่า “ *จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎรทุกชนชั้น* ” เพื่อประโยชน์ในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และมีเจตนาที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2503 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญทั้งฉบับถาวร ฉบับชั่วคราว และฉบับแก้ไข จำนวน 15 ฉบับ มีรัฐบาลเข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน 30 ชุด มีผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ 16 ท่าน ซึ่งมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานด้านการศึกษาอยู่มาก แต่ก็ไม่ทำให้การปรับปรุง ระบบการศึกษาของชาติหยุดชะงักไปและในยุคนี้เป็นยุคที่เชื่อมโยงในการจัดการศึกษาของไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกับระบอบประชาธิปไตย แนวนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ในยุคนี้พอจะแยกออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก (พ.ศ. 2475 – 2485) นโยบายในการจัดการศึกษาในช่วง 10 ปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเป็นการขยายการศึกษาระดับประถมศึกษาออกไปให้มากยิ่งขึ้นและให้ความสำคัญมากกว่าระดับอื่น ส่วนในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษานั้น เป็นการขยายด้านปริมาณและปรับปรุงคุณภาพ

ระยะที่สอง (พ.ศ. 2485 – 2493) ประเทศตกอยู่ภายใต้ภาวะสงคราม นโยบายการบริหารราชการ แผ่นดิน จึงเน้นหนักในด้านการทหารและการป้องกันประเทศ ส่วนในด้าน

การศึกษาจึงไม่ค่อยชัดเจนนัก ภายหลังสงคราม (พ.ศ. 2488) รัฐบาลได้ปรับปรุงการศึกษาของชาติหลายประการ นโยบายในการจัดการศึกษาได้เด่นชัดขึ้นทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับ ปริมาณ และคุณภาพในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยรัฐบาลต้องเอาใจใส่และทำนุบำรุง การศึกษาของชาติ ทุกระดับ

ระยะที่สาม (พ.ศ. 2493 – 2503) เป็นช่วงที่มีการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้านและทุกระดับที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด เช่น รัฐบาลจะส่งเสริมการศึกษาในทางปริมาณและคุณภาพ จะวางรากฐานเพื่อให้ประชาชนมีพื้นความรู้สูงขึ้น และมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพได้ดี พร้อมจะส่งเสริมให้ประชาชนมีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ด้วยการอาศัย*การศาสนาและการศึกษา*เป็นหลัก ในการจัดการศึกษาของชาติ ก็คือ “ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ” ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาเป็นสี่ส่วนนั้น ได้แก่ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา

ในยุคนี้ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ รวม 3 ฉบับ คือ

1. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475
2. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479
3. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า นโยบายการจัดการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2503 ในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มุ่งที่การขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปให้กว้างขวาง พร้อมทั้งผลิตครูให้เพียงพอในช่วงกลางของยุค (พ.ศ. 2484 – 2487) ทั่วโลกตกอยู่ภายใต้ภาวะของสงคราม รวมทั้งประเทศไทยด้วย นโยบายในการจัดการศึกษาจึงไม่ค่อยชัดเจนนัก ภายหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 รัฐบาลได้มีแนวนโยบายในการดำเนินงานจัดการศึกษา โดยที่จะปรับปรุงการศึกษาในทุกด้านทุกระดับ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะในระดับ ประถมศึกษาที่เป็นการศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งให้ทุนอุดหนุนการจัดการศึกษาของเอกชน

การพัฒนาการศึกษาในระหว่างปี พ.ศ. 2503 - 2520 ได้ขยายการศึกษาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยได้รับความร่วมมือจากองค์กร ระหว่างประเทศ ในระหว่างปี พ.ศ. 2494 - 2520 กระทรวงศึกษาธิการได้ผลักดันให้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 และปรับปรุงหลักสูตรระดับการศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่สำคัญ คือ มีการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี ใน พ.ศ. 2506 ช่วงพัฒนาการศึกษานี้

- นโยบายการศึกษา ในช่วงปี พ.ศ. 2520 – 2535

การจัดการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2535 เป็นความพยายามที่จะนำเอาแนวคิดของนักการศึกษาไทยเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษาของชาติ โดยคำนึงถึงบริบททางการศึกษาและวัฒนธรรมไทยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน กล่าวคือ เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนสนใจและ ตระหนักในตนเอง ในด้านความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาตนเองและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ หรือที่เรียกว่า การจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ วางกรอบแนวนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติโดยกำหนดแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 - 6

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2520 - 2534 รัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้พยายามปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาด้านการศึกษา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยดำเนินการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนา

- การศึกษาสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ใน พ.ศ.2375 มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 และต่อมามีการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 เพื่อให้เหมาะสมกับการ ปกครองระบอบประชาธิปไตย และได้มีการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นระยะๆ โดยเน้นการศึกษา ที่มีแผนการศึกษา และหลักสูตรจากประเทศชั้นนำต่างๆ อาทิเช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นต้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความคิด และการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยถือเอาว่า ระบบการศึกษาของชาติตะวันตกนั้นเป็นแม่แบบของการศึกษาไทย

2. สภาพปัญหาการศึกษาไทย

จากการศึกษาประวัติการศึกษาของไทยทำให้มองเห็นภาพรวมของพัฒนาการ และทิศทางของศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ 2 ช่วงเหตุการณ์ซึ่งมีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อคนไทย และระบบการศึกษาต่อมาจนมาถึงปัจจุบันและนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงต้นตอของปัญหาสังคมไทย ที่มาจากระบบการศึกษา กล่าวคือ

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของระบบการศึกษาไทยครั้งแรก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนมหรรณพาราม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอน จากวัดมาสู่สถานที่เฉพาะเพื่อ

การศึกษา เรียกว่า โรงเรียน อันหมายถึงสถานที่ให้ความรู้ ให้การศึกษาวิชาการในแขนงต่างๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้มีสาเหตุมาจากการเผชิญเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองคือ การแผ่อำนาจเข้ามาของชาติมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งต้องการเข้ามาล่าอาณานิคม และหาผลประโยชน์จากการค้า ทำให้เราต้องมีการปฏิรูปการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ข้อ[6] คือ

1. ต้องการให้ประเทศชาติพ้นจากการล่าอาณานิคม
2. เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้และมีความทันสมัย ทัดเทียมต่างชาติ

โดยรูปแบบการเรียนการสอน จะเน้นไปที่ การฝึกให้คน อ่านออกเขียนได้ อาศัยการท่องจำ และรับเอาแนวความคิดไปปฏิบัติ ซึ่งแนวความคิดต่างๆที่อยู่ในแบบเรียนก็ล้วนนำมาจากตะวันตกแทบทั้งสิ้น เนื่องจากเราต้องนำเอาวิชาความรู้มารองรับกับการพัฒนาประเทศตามแนวทางอุตสาหกรรมตามรูปแบบของอาณานิคมยุคนั้น ต้องสอนให้คนรู้วิธี รู้เทคโนโลยี การใช้วัตถุ การผลิต และค่านิยมใหม่ของการค้าขาย ซึ่งจะเห็นได้ว่า โรงเรียนในสมัยนั้นจะเน้นสอนการเรียนรู้วิชาการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาประเทศแบบอุตสาหกรรม และเพิ่มบทบาทและอิทธิพลจากส่วนกลางของสังคมไทยเข้าไปด้วย *แนวคิดแบบทุนนิยม*

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ผลจากการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ นับว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ กล่าวคือ

1. กระจายให้การศึกษาและความรู้แก่ประชาชนเพื่อรองรับพัฒนาประเทศ โดยดึงเอาการศึกษาที่เคยอยู่ตามบ้าน,วัด และชุมชนให้มารวมอยู่ที่โรงเรียน จนกลายเป็นการศึกษาหนึ่งเดียวเพื่อชาติ และสังคมไทย

2. เราสามารถแสดงให้ต่างชาติเห็นถึงศักยภาพของประชาชนคนไทยที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าชาติตะวันตก ทำให้เรารอดพ้นจากการล่าอาณานิคมไปได้ และสามารถค้าขายกับชาวต่างชาติได้ ถึงแม้ว่าการจัดการการศึกษาของไทย จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปในทั้ง 2 ครั้งแล้วนั้น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของ การป้องกันการรุกรานจากปัจจัยภายนอก ให้ประชาชนในประเทศมีความรู้ ทันโลก หรือบรรลุวัตถุประสงค์ครั้งที่ 2 หรือเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ภาคชนบทเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็เกิดวิกฤตของปัญหาในหลายๆด้าน ดังนี้

---

[6] มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม, การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม (กรุงเทพ : พิมพ์ดี จำกัด, 2543), 37.

ก. แนวความคิดทางการศึกษา ยังไม่ถูกต้อง เราเน้นการศึกษา ที่การสอน และหล่อหลอม ไม่เน้นที่ กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เป็นหลัก[7]

ข. ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี การศึกษาไทย เอา วิชา เป็นตัวตั้ง โดยมีครูเป็นผู้ถ่ายทอด นักเรียนก็ใช้วิธีการ ท่องจำ ทำให้คิดไม่เป็น ทำไม่เป็น และไม่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และในที่สุด ก็ " เรียนรู้ไม่เป็น " ซึ่งทำให้ *การศึกษากับชีวิตแยกจากกัน*[8]

ค. การศึกษาสมัยใหม่ แยกผู้เรียน ออกจากชุมชน ทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจท้องถิ่นแผ่นดินของตัวเอง ไม่ภูมิใจในวัฒนธรรมของตน เกิดเป็นช่องว่างทางวัฒนธรรม ระหว่างคนรุ่นเก่า กับรุ่นใหม่ ส่งผลให้วัฒนธรรมภูมิธรรม ภูมิปัญญาของไทยถูกละเลย และไม่มีผู้สืบต่อ[9]

ง. การศึกษาไม่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การศึกษาถูกมองว่า เป็นเครื่องมือผลิตคน เพื่อเข้ารับราชการ ทำงาน และก้าวเข้าสู่บริโภคนิยม ในขณะที่ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนกลับมีส่วนน้อยมาก *การศึกษาที่ไม่ควบคู่ไปกับหลักธรรมและจริยธรรม* ทำให้คนมุ่งหวังแต่วัตถุนิยม เพื่อมาปรนเปรอความสุข สบายของตน

จ. ขาดการมีส่วนร่วมกับองค์กรอื่นๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ ทำให้การศึกษาไทยขาดพลัง แยกส่วน ขาดคุณภาพ ขาดความกระตือรือร้น และขาดแหล่งความรู้ที่ดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กล่าวโดยสรุปแล้วปัญหาของระบบการศึกษา คือ

ก. *ปัญหากระบวนการเรียนรู้ และระบบการศึกษา*

ข. *ปัญหาการศึกษาไทยที่ขาดการเชื่อมโยง* ส่วนการศึกษากับศาสนาและวัฒนธรรมแยกผู้เรียนไปจากสังคม

ค. *ปัญหาด้านการศึกษาควบคู่ไปกับจริยธรรม*

---

[7] ประเวศ วะสี, ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดพ้นจากความหายนะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542),1.

[8] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], เพื่ออนาคตการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, 2531),

[9] มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม, การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม, 72.

3. การปฏิรูปการศึกษาไทย

จากปัญหาดังกล่าว จึงเกิดแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษา กระบวนการการเรียนรู้-รับรู้ รวมทั้งวิธีคิดทัศนคติของครูและนักเรียนที่มีต่อการศึกษา เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นการพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนา โดยสอดแทรกเนื้อหาด้านภูมิปัญญาไทย อันที่จะนำไปสู่ความเข้าใจตนเอง และรากฐานของตนเอง

3.1 แนวความคิดของการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

แนวคิดของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีแนวคิดมาจากปรัชญา Constructivism เชื่อว่าการเรียนรู้เป้นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง ที่พบเห็น กับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม เป็นปรัชญาที่มีขอสันนิษฐานวา " ...ความรู้ไม่สามารถแยกจากความอยากรู้ ความรู้ได้มาจากการสร้างเพื่ออธิบาย..."[10] แนวคิดนี้ เน้นการสร้างองค์ความรู้ โดยผ่าน กระบวนการคิดด้วยตนเอง โดยผู้สอนไม่สารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญา (Constructure) ของผู้เรียนได้ โดยจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนเกิดความขัดแย้งทางปัญญา หรือเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนพยายามปรับตัว ปรับข้อมูลใหม่ กับประสบการณ์ที่มีอยู่เดิม แล้วสร้างเป็นความรู้ความเข้าใจต่อไปด้วยตนเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า สอดคล้องตรงกันกับ หลักปรัชญาทางพุทธศาสนา ที่เน้นการภาวนา หรือพัฒนาตนเอง โดยเน้นผู้ศึกษา ผู้ปฏิบัติ ดังจะกล่าวถึงในบทต่อไป

3.2 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

สถาบันคุณภาพวิชาการ ให้ความหมายของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ว่า “เป็นแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) และให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมในการเรียนสามารถนำความรู้ไประยุกต์ใช้ได้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องจัดให้สอดคล้องกับความสนใจความสามารถและความถนัด เน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ ใช้วิธีการหลากหลายในการสอน หลายกหลายแหล่งความรู้ สามารถพัฒนาปัญญาได้หลากหลาย พหุปัญญา รวมทั้งเน้นการใช้วิธีการวัดผลที่หลากหลายวิธี”

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมายไว้ว่า “ ...การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา “ คน ” และ “ ชีวิต ” ให้เกิด

---

[10] ประเวศ วะสี. ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดพ้นจากความหายนะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542), 47-48.

ประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนกิจกรรมการเรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมให้ผู้ เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกวิธีคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ และสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมีเหตุผลผู้เรียนมีโอกาสฝึกการประเมินและปรับปรุงตนเอง ยอมรับผู้อื่น สร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง และเป็นพลโลก... “[11]

การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา เกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ทั้งในตัวผู้เรียน ในห้องเรียนและนอกเหนือไปจากห้องเรียนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ดังนี้คือ

ก) ระดับผู้เรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งร่วมประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้ตามศักยภาพ ความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน

ข) ระดับห้องเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่

ผู้เรียน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

- ได้คิดเอง ทำเอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเองในเรื่องที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรม และวิธีการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข
- มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้

ครู

- เป็นผู้วางแผนขั้นต้น ทั้งเนื้อหาและวิธีการแก่ผู้เรียน จัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และช่วยชี้แนะแนวทางการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล

การจัดกระบวนการเรียนรู้ระดับห้องเรียนนี้ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้นอกจากครู และผู้เรียนแล้ว ผู้ที่มีบทบาทสนับสนุนอย่างสำคัญ คือ ผู้บริหารโรงเรียน บุคลากรสนับสนุนการสอน ตลอดจนการจัดสื่อการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวผู้เรียน

---

[11]พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2542), 55.

ค) ระดับนอกเหนือห้องเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในกา*รวางแผนการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงศักยภา*พและ*ความต้องการ*ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จา*กแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น*รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรีย*นมีส่วนร่ว*มในกระบวนการเรียนการสอน*ทุกขั้นตอน*ระดับนอกเหนือห้องเรียนนี้ นอกจากผู้มีส่วนร่วมใน 2 ระดับที่กล่าวแล้ว ยังรวมถึงฝ่ายนโยบาย ผู้บริหาร พ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชน และฝ่ายสนับสนุนอื่น ๆ

ในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดนี้ ครูหรือผู้สอน ไม่ได้ลดความสำคัญลง แต่กลับยังมีความสำคัญมากกว่าเดิม เพราะการจัดการเรียนรู้นี้ ตั้งอยู่บนฐานของการเรียนรู้ที่ปัจจัยภายในและภายนอกมีความสำคัญไม่แพ้กัน ครูหรือผู้สอนจะต้องรู้จักคิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อเป็นตัวเสริม หรือสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด ความสามารถมากนอกเหนือไปกว่าการท่องจำ กล่าวคือ สามารถคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ ตัดสินใจ แก้ปัญหา และสังเคราะห์สาระความรู้ต่อตนเอง ในหลากหลายสถานการณ์ หลากหลายวิธีการเรียน-สอน โดยรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือกัน ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องติดตามผู้เรียนไปโดยตลอดมองเห็นความถนัด และความสนใจของผู้เรียนเพื่อจัดสร้างบรรยากาศวิะการให้เหมาะสมกับผู้เรียนทุกคนได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

กล่าวโดยสรุป *การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่*

1. มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน
2. ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
3. ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
4. ผู้เรียนสามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้
5. ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

3.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด มีประเด็นที่สำคัญ 3 ข้อดังนี้ คือ

3.3.1 สมองของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

สมองของมนุษย์ประกอบด้วย เซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ เป็นโครงสร้างที่มหัศจรรย์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัว มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งรับความรู้สึกจาก อวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจ และให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง (Head) จิตใจ (Heart) มือ (Hand) และสุขภาพองค์รวม (Health)

3.3.2 ความหลากหลายของสติปัญญา

คนแต่ ละคนมี ความสามารถ หรือความเก่ ง แตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญา และได้จำแนกความสามารถของคนไว้ 10 ประเภท คือ ด้านภาษา ดนตรี ตรรกะและคณิตศาสตร์ การเคลื่อนไหวศิลปะ/มิติสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล/การสื่อสารด้านความรู้สึก / ความลึกซึ้งภายในจิตใจ ด้านความเข้าใจสิ่งแวดล้อม ด้านจิตวิญญาณ และด้านจิตนิยมการจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมศักยภาพความเก่ง/ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่งสามารถเก่งได้หลายด้าน

3.3.3 การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการรวบรวมแนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้ และเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

ก) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่าง ๆ

ข) ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

ค) กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองครูทำหน้าที่เตรียมการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรม และประเมินผล

3.4 ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาส *คิด ทำ สร้างสรรค์* โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อ และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

2. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์สังคม ความพร้อมของร่างกาย และจิตใจ และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง

3. สาระการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการ จะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความคิดความสามารถ ความดี และมีความสุขในการเรียน

4. แหล่งเรียนรู้มีหลากหลาย และเพียงพอที่จะ ให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัด ความสนใจ

5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ผู้เรียนกับครู และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ถักทอความคิด พิชิตปัญหาร่วมกัน

6. ศิษย์มีความศรัทธาต่อครูผู้สอน สาระที่เรียนรวมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ครูต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

7. สาระและกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียนจนผู้เรียนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

8. กระบวนการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุดเพื่อให้สถานศึกษาและครูผู้สอนได้ ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้สอดคล้องกับมาตรา๒๔ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เอกสารนี้จึงเสนอตัวอย่างการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดพอสังเขป *ทั้งนี้มิได้หมายความว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องทำตามลำดับที่จะกล่าวต่อไปนี้เสมอไป* ผู้สอนควรนำไปพิจารณาเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่ง ต่อจากนั้นเชื่อว่าจะสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยตนเองอย่างแน่นอน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. บทสรุปท้ายบท

ในบทนี้เป็นการศึกษาภาพรวมของระบบการศึกษาไทยในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ศึกษาความหมายของการศึกษา ปัญหา และแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษา ว่ามีที่มาอย่างไร อันจะนำไปสู่บทวิเคราะห์ถึงแนวความคิดในการศึกษาทางพุทธศาสนา ว่ามีความสอดคล้อง และเพิ่มเติมในลักษณะใดบ้าง เพื่อสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เราจะสามารถจะนำเอาแนวความคิดหลักใด มาผสมผสานให้เข้ากับ ระบบการศึกษาและสังคมไทยในปัจจุบัน

บทที่ 3
กระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์

1. การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 1 ดอกบัวสัญลักษณ์แห่งพุทธศาสนา

1.1 ความหมาย

หลักปรัชญาของพุทธศาสนานั้น มี 2 ระดับ คือ ระดับโลกุตรธรรม และ ระดับ โลกียธรรม แต่ทั้ง 2 ก็อาศัย กระบวนวิธีการเรียนรู้ที่เป็น หลักเดียวกัน ในการไปถึงจุดมุ่งหมายของธรรมในแต่ละระดับนั้น กล่าวคือ การเป็นพัฒนาตน ที่เรียกว่า ภาวนา โดยผ่านกระบวนการรับรู้ คิด และการปฏิบัติ

ศาสนาพุทธ จึงเป็นศาสนาแห่งการศึกษาโดยแท้จริง [1]

1.1.1 **การเรียนรู้** คือกระบวนการที่ ผัสสะ ทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัส และสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ และมีการกระทำโต้ตอบ ฝึกฝนอบรมตนเอง หรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้ และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสระภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

---

[1]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), เพื่ออนาคตการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, 2531),23.

1.1.2 **ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด**[2] เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา “คน” และ “ชีวิต” ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนกิจกรรมการเรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมให้ผู้ เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกวิธีคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ และสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมีเหตุผลผู้เรียนมีโอกาสฝึกการประเมินและปรับปรุงตนเอง ยอมรับผู้อื่น สร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและเป็นพลโลก การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา เกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ทั้งในตัวผู้เรียน ในห้องเรียนและนอกเหนือไปจากห้องเรียนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

1.2 ปรัชญาและ หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์

หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ มีพื้นฐานและหลักการที่เป็นทฤษฎี (ปริยัติ) วิธีการปฏิบัติ (ปฏิบัติ) และทบทวนวิเคราะห์ผลของการปฏิบัตินั้น (ปฏิเวธ) คือ *ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ* ในปรัชญาของพุทธนั้นมีหลักการเรียนรู้ที่สำคัญทั้งสิ้น 6 หลัก[3] คือ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

หลักที่ 1 พระพุทธศาสนามองมนุษย์ ทั้งในฐานะที่เป็น *เอกัตบุคคล* (as individual) และฐานะเป็น*สมาชิกของสังคม* ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตามหลักพุทธศาสนานั้น ถือว่า บุคคลล้วนมี “กรรม” ทำส่งใดไว้ ก็ต้องรับผมแห่งการกระทำนั้น หลักดังกล่าวนี้ เมื่อนำมาเปรียบกับหลักการเรียนรู้ หมายความว่า การเรียนรู้ที่ได้ผล เกิดจากการที่ผู้สอนรู้จักผู้เรียน*แต่ละคน* ทั้งทางด้านบุคลิกลักษณะ นิสัย ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯแล้วสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลให้ดียิ่งขึ้นไปตามกรรม (การกระทำ) ที่สร้างขึ้นนั้นซึ่งพระธรรมปิฎกได้ขยายความไว้ “.....พระพุทธศาสนาสอนว่า

---

[2]สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์. (กรุงเทพ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2542),15-31.

[3]พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต], การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่3 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539),187.

1. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่ง *เหตุปัจจัยของธรรมชาติ* ที่ทุกส่วนส่งผลกระทบถึงกันจึงต้องทำการเกื้อกูลประสานกลมกลืนกัน ดังนั้นหมายความว่า จะเป็นต้องมีการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน

2. มนุษย์สัตว์ทั้งปวง เป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติเสมอเหมือนกัน ทุกชีวิต ย่อมรักสุข เกลียดทุกข์เหมือนกัน ไม่มีแตกต่าง มนุษย์ควรมีเมตตา และไมตรีที่ไม่จำกัดแบ่งแยก มีจิตใจที่รู้ที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามัคคีกัน ซึ่งหมายถึง เมื่อเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันแล้ว ยังต้องมีปัญญาที่จะรู้จักตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นอีกด้วย

หลักที่ 2 มนุษย์ เป็น*เวไนยสัตว์*[4]หรือ *เวไนยบุคคล* สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝน และอบรมได้ ซึ่งปรากฏในพุทธพจน์ ที่ยกมาพอสังเขปดังนี้คือ

1. *ทนโต เสฏโฐ มนสเสสุ*
   มนุษย์ที่ประเสริฐ คือ คนที่ฝึกแล้ว
2. *วรมสสตรา ทนตา อาชานียา จ สินธวา*
   กุญชรา จ มหานาคา อตตทนโต ตโต วร
   อัสดรอาชาไนย สินธพ กุญชร และช้างหลวงที่ฝึกแล้วล้วนดีเลิศ
   แต่คนที่ฝึกแล้ว ประเสริฐยิ่งกว่านั้น
3. *วิชชาจรณสมปนโน โส เส ฏโฐ เทวมานุเส*
   คนที่สมบูรณ์ด้วยความรู้ และความประพฤติ เป็นผู้ประเสริฐสุดทั้งในหมู่มนุษย์และเทวดา
4. *น หิ สพเพสุ ฐาเนสุ ปุริโส โหติ ปณฑิโต*
   อิตถีปิ ปณฑิตา โหติ ตตถ ตตถ วิจขณา
   บุรุษจะเป็นบัณฑิตในทุกสถานก็หาไม่
   สตรีมีปัญญาหยั่งเป็นเหตุการณ์นั้น ก็เป็นบัณฑิต

กระบวนการพัฒนามนุษย์มุ่งเน้นที่เรียนเรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งทำความเข้าใจธรรมชาติ และความเจริญเติบโตของมนุษย์ทั้งทางกาย และทางจิตใจ หลักกระบวนการเรียนรู้จึงมีจุดเริ่มต้นที่บุคคล ด้วยหลักการพัฒนาตนคือ *ไตรสิกขา* โดยมีจุดมุ่งหมายปลายทาง ของการเรียนรู้คือ อิสรภาพทั้งทางกาย และจิตของผู้นั้น

---

[4] เวไนยสัตว์ สัตว์ หมายถึงสิ่งมีชีวิตหมายรวมไปถึงคน ซึ่งยังติดอยู่กับ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือเรียกว่า ขันธ์ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ซึ่งการจำแนกระหว่าง คน กับสัตว์นั้น จำแนกได้โดยระดับของ จิต.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

หลักที่ 3 พุทธศาสนาถือว่า *มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญา*[5]*มาแต่กำเนิด* (สชาติกปัญญา[6]) และแม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการ พัฒนา ให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา6)

กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญานั้น พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการ ฝึกฝน อบรม การขยันหมั่นเพียร ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเรียนรู้ต่อไป และพุทธศาสนาก็ยอมรับความแตกต่างของบุคคล ที่สามารถเรียนรู้ได้ไม่เท่ากัน เช่น การอุปมาประเภทของบุคคลออกเป็น บัว 4 เหล่า หรือดังพระคาถาที่ว่า "เหล่าสัตว์มีธุลีในดวงตาน้อยก็มี มีธุลีในดวงตามากก็มี มีอินทรีย์กล้าก็มี อ่อนก็มี มีอาการดีก็มี ทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ยากก็มี ตระหนักถึงภัยในปรโลกก็มี"

ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้า นอกจากวางหลักการเรียนรู้ ดังกล่าวไว้แล้วนั้น ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเน้นที่วิริยะ คือ *ความเพียร* ในการฝึกฝนตนเองเพื่อบุคคลนั้นๆให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

หลักที่ 4 พุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิต หมายถึงการศึกษา ก็คือชีวิต มีลักษณะเป็น*องค์รวมของรูป* (กาย – วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) เป็นการเรียนรู้ที่เป็นไปตามพัฒนาการของชีวิตจากหลักการเรียนรู้นี้ รูป จำแนกออกเป็น กาย กับรูปลักษณ์ และพฤติกรรมอาการ ส่วน นาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ดังนั้นตามหลักการเรียนรู้ข้อนี้ หมายถึง การเรียนรู้ต้องพัฒนาไปทั้ง 2 ด้าน พร้อมๆกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดกลาง

"กระบวนการซึมซับ เป็นกระบวนการพัฒนารูป กับนาม (ขันธ์ 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เป็นการสอนที่พัฒนาพฤติกรรมความรู้สึก การรับรู้ คิดพิจารณา โดยมีสติและปัญญามากำกับการฝึกฝนอบรม"[7]

หลักที่ 5 พุทธศาสนามีหลักการฝึกฝนตนเองที่สำคัญเรียกว่า เป็นแกนหลักในการปฏิบัติ นั่นคือ ***หลักไตรสิกขา*** อันได้แก่ ศีล สมาธิ และ ปัญญา เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการ ค้นพบ

---

[5] ปัญญา ในพระพุทธศาสนาหมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชา รู้เหตุผล เข้าใจชัดเจน รู้แยกแยะดีชั่ว มองเห็นธรรมตามความเป็นจริง.

[6] สชาติกปัญญา คือ คุณภาพของสมอง ซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิดแต่พุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม คือโยคปัญญา.

[7] สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ 13.

และควบคุมตนเอง เรียนรู้ที่จะพัฒนาโดยใช้ปัญญา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) อธิบายหลักหลักไตรสิกขาไว้ดังนี้[8]

"...ไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบไปสู่ส่วนที่ละเอียด จากส่วนที่ง่ายกว่าไปสู่ส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า ...เมื่อฝึกขั้นละเอียดในขั้นจิตและปัญญาแล้ว ผลจากภายในจะส่งออกไปที่ภายนอก ในการดำเนินชีวิต ความประพฤตสุจริตมั่นคง มีศีล โดยปกติธรรมดาของตน โดยไม่ต้องฝืนใจ ทำกิจกรรมต่างๆด้วยความบริสุทธิ์ ระบบชีวิตทั้งหมด จึงกลายเป็น ระบบมรรค สอดคล้องกันหมดทั้งภายนอกและภายใน..."

หลักไตรสิกขา จึงมีความสมบูรณ์ที่ผู้สอนต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคน ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นองค์รวม ทั้ง **กาย และใจ** การเรียนการสอนตามนัยแห่งพุทธธรรมจึงเป็นการสอนที่เน้นการฝึกหัดอบรม (*ปฏิบัติ*) และถ่ายทอดความรู้ (*ปริยัติ*) และวิเคราะห์ประเมินผมของการปฏิบัตินั้นด้วย (*ปฏิเวธ*)

หลักที่ 6 การพัฒนาปัญญา จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาของ การเกิดปัญญา ซึ่งจำเป็นต้องผ่านกระบวนการรับรู้ (สุตมยปัญญา) ฝึกฝนค้นคิด (จินตมยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา) พระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า เป็นกระบวนการที่แยกกันอิสระ กล่าวคือ กระบวนการใดกระบวนการหนึ่งจะเกิดขึ้นก่อนอีกกระบวนการหนึ่งก็ได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์ มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาปัญญามีความสมบูรณ์โดยตลอด คือ มีจุดมุ่งหมาย และระดับได้แก่ โลกุตรปัญญา และโลกีย์ปัญญา เน้นการทดลองและพิสูจน์ความจริง สาระของการเรียนรู้

2. กระบวนการพัฒนาปัญญามีลักษณะ เป็น *บูรณาการ* คือ มีภาพรวม และองค์ประกอบเป็นหมวดหมู่ เช่น ไตรสิกขา มรรค 8 ซึ่งอยู่ในโครงสร้างพุทธธรรมเดียวกัน เป็นต้น

3. กระบวนการทางปัญญา มีลักษณะ ก้าวเวียนไม่ใช่การก้าวเป็นขั้นบันได (Hierarchy of Knowledge)

4. กระบวนการพัฒนาทางปัญญาจะ พัฒนาไปทั้ง 2 ด้าน อุปมาได้กับต้นไม้ยิ่งเติบโตก็ยิ่งสูงขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งหยั่งรากลงลึกเท่านั้น หมายถึง การพัฒนาตนเริ่มจากพฤติกรรมภายนอก (กายวาจา) ก็ต้องพัฒนาภายใน (ใจ)มากไปเท่าๆกันด้วย

---

[8] พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต], พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2538), 915–916.

5. กระบวนการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธศาสนา เน้นการสร้างแรงจูงใจ และสิ่งเร้า (ศรัทธา) และการฝึกฝนตนเอง แต่เมื่อเกิด สมาธิและปัญญาแล้วก็ต้องละสิ่งนั้น จนเหลือแต่ปัญญา โดยมีสติเป็นตัวกำกับตลอดเวลา

6. กระบวนการพัฒนาปัญญา นอกจากจะมุ่งบรรลุปัญญาแล้ว ยังเน้นการเป็นอิสระ อิสรภาพจากสิ่งแวดล้อม และจากจิตใจของตนเอง

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสนา จึงต้องเป็นไปตาม*วัตถุประสงค์ทั้งในเชิงนามธรรม และรูปธรรม(พฤติกรรม) เน้นวิธีการเรียนรู้* การค้นพบตนเอง การประเมินตนเอง และปรับปรุงแก้ไขผลแห่งการปฏิบัตินั้น* โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตร

1.3 ฐานการเรียนรู้

การเรียนรู้ ตามนัยแห่งพุทธศาสตร์นั้น เป็นคำที่ไม่สามารถแยกออกเป็น เรียน และรู้ ได้เป็นกระบวนการที่อยู่ด้วยกันจากผัสสะทั้ง 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมพันธ์ และสัมผัสกับสิ่งเร้าสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งครอบคลุมไปถึงความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระ (ปริยัติ) กระบวนการปฏิบัติการฝึกอบรมทั้งโดยตนเอง และโดยกัลยาณมิตร (ปฏิบัติ) คือมีภาวนา ทมะ และสิกขา เป็นปฐมบท ผลของการเรียนรู้จากทั้ง 2 ด้านนี้ คือ ปฏิเวธ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

หลักการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรมนั้น เน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนา”คน” ทั้งในลักษณะปัจเจกชน(แต่ละคน) และ”กลุ่มคน”ให้รวมอยู่ได้อย่างสันติ เมื่อ”คน”มีความสำคัญที่สุด วิธีการหรือกระบวนการฝึกอบรมต่างๆ จึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็นคน ซึ่งไปสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ธรรมชาติของคน ประกอบด้วยขันธ์ 5 แยกออกได้เป็น รูป กับ นาม โดยมีขั้นตอนในการเรียนรู้ตามระบบผัสสะของอายตนะทั้ง 6[9] ดังนี้

เริ่มจากระบบประสาทในแต่ละชุด (ผัสสะ 6) จะทำหน้าที่ เร้าสิ่งต่างๆ แตกต่างกัน คือ

ตา + แสง + วิญญาณธาตุ ---------- ภาพ

หู + คลื่น หรืออนุภาคสั่นสะเทือน + วิญญาณธาต ---------- เสียง

จมูก + อะตอมโซย + วิญญาณธาตุ ---------- กลิ่น

ลิ้น + โมเลกุล + วิญญาณธาตุ ---------- รส

---

[9]สาโรช บัวศรี, ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2526),113.

ผิวกาย + สัญญา + วิญญาณธาตุ ---------- การสัมผัส
ใจ + สัญญา + วิญญาณธาตุ ---------- ความรู้สึกนึกคิด

ซึ่งในแต่ละชุดจะเกิดการกระทบกับสิ่งเร้า เรียกกระทบรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่าง คือ

1. ระบบประสาท เรียกว่า อายตนะภายใน
2. สิ่งเร้า เรียกว่า อายตนะภายนอก
3. วิญญาณ เรียกว่า ธาตุรู้

และระบบเหล่านี้ จะทำงานโดยการรับรู้และเรียนรู้ ใน*ลักษณะบูรณาการ* คือพร้อมกันในหลายๆด้าน

1.4 ปัจจัยของการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม

พระธรรมปิฎกกล่าวไว้ว่า “มนุษย์ดำเนินชีวิตได้ด้วยการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อจะพัฒนาคน ก็ต้องพัฒนา 3 ด้าน คือ พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา...”[10]

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

การจัดวางแผนการเรียนการสอนในแต่ละระดับเป็นการตั้ง*จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม* มีการพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียน เช่น พฤติกรรมการอ่าน การเขียน การทำงาน เป็นต้น การวัดการประเมินผล จึงเป็นการสังเกต การบันทึกพฤติกรรม และผลของการปฏิบัติเท่าที่เห็นชัดเจนตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

ตามนัยแห่งพุทธธรรมนั้น จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ คือธาตุรู้ที่เกิดจากผัสสะทั้งหลาย เมื่อรู้ได้ ความรู้นั้นก็จะพัฒนาไปโดยการฝึกปฏิบัติจนรู้แจ้ง เป็น**สัมมาทิฐิ** ซึ่งนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ ปัญญา ดังนั้น สัมมาทิฐิจึงเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาตนเอง ซึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมสัมมาทิฐิ มีอยู่ 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้นจากภายนอก เช่น สั่งสอน แนะนำ ถ่ายทอด บอกเล่า ข้อเขียน ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ดีงาม

---

[10] พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต], จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ (กรุงเทพฯ : สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย, 2539), 8-9.

ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ หรือ วิธีคิดภายใน คิดถูก คิดเป็น ในทางพุทธศาสนา หลักการพึ่งตนเองไม่สำคัญเท่ากับหลักการทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ เรามักคุ้นเคยหรือยึดติดกับการ “พึ่งตน”

ทั้งๆที่พุทธภาษิตบทนี้มิใช่แค่..

“*อัตตา หิ อัตตโน นาโถ*” แต่ยังมีต่อคือ “*อัตตนา หิ สุทันเตนะ นาถัง ละภะติ ทุล ละภัง*” หมายความว่า มีตนที่ฝึกดีแล้วจึงจะได้ที่พึ่งที่แท้ “โดยมีไตรสิกขา เป็นภาคปฏิบัติการของการทำตนให้เป็นที่พึ่งได้

ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้[11]

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำ สร้างสรรค์ โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อ และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

2. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์สังคม ความพร้อมของร่างกาย และจิตใจ และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. สาระการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการ จะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความคิดความสามารถ ความดี และมีความสุขในการเรียน

4. แหล่งเรียนรู้มีหลากหลายและเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัด ความสนใจ

5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครู และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ถักทอความคิด พิชิตปัญหาร่วมกัน

6. ศิษย์มีความศรัทธาต่อครูผู้สอน สาระที่เรียนรวมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ครูต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

---

[11] มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม. การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม (กรุงเทพ : พิมพ์ดี จำกัด, 2543),65-68.

7. สาระและกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียนจนผู้เรียนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

8. กระบวนการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุดเพื่อให้สถานศึกษาและครูผู้สอนได้ ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้สอดคล้องกับมาตรา24 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เอกสารนี้จึงเสนอตัวอย่างการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดพอสังเขป *ทั้งนี้มิได้หมายความว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้ จะต้องทำตามลำดับที่จะกล่าวต่อไปนี้เสมอไป* ผู้สอนควรนำไปพิจารณาเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่ง ต่อจากนั้นเชื่อว่าจะสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยตนเองอย่างแน่นอน

1.5 จุดประสงค์ของการเรียนรู้ ตามแนวพุทธธรรม

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้ว่า ผู้เรียนสามารถ พัฒนาตนจากการเป็น ปุถุชน เป็นกัลยาณชนได้

จุดประสงค์ของการพัฒนาตนเองนั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ[12]

1. ในระดับสูง หมายถึง การพัฒนาชีวิต และจิตใจของตนเองให้หลุดพ้นจากความเขลา หลุดพ้นจากความอยาก และยึดมั่นถือมั่น มีสภาวะที่แจ่มใส

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

2. ในระดับรองลงมา คือ สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภายหน้า หลุดพ้นจากอกุศลมูล คือ ฝึกหัดอบรมตนเอง ให้สามารถควบคุมกาย วาจา ใจ เริ่มด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีลเสียสละ ใช้ปัญญาเข้าถึงความจริงของชีวิต ไม่ตกเป็นทาสของโลภะ โมหะ และโทสะ

3. ในระดับตัวผู้เรียน คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น เห็นได้จากบุคคล ที่ฝึกหัดตนเอง ให้มีความขยันหมั่นเพียร ทำหน้าที่ของตนในสังคม เลี้ยงชีวิตอย่างพออยู่พอกิน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

จากจุดประสงค์ทั้ง 3 ระดับตายนับแห่งพุทธธรรมนี้ จุดประสงค์ร่วมกันคือ มุ่งให้พัฒนาตนให้มีความเจริญขึ้น สงบสันติ ระหว่างคนและสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็น มนุษย์ ธรรมชาติ เทคโนโลยี ให้พ้นจากความอยาก ฟุ้งเฟ้อในสังคม ให้เกิดความพอดี รู้จักใช้เทคโนโลยี ไม่ใช่ให้เทคโนโลยี และวัตถุเป็นนาย

1.6 กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ

---

[12] สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ 36.

"ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา กล่าวคือ การเสวนาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ" จากพุทธพจน์ข้างต้น สามารถแยกกรบวนการเรียนรู้ ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ ได้แก่ การเสวนากับสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม
2. การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ
3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ

1.6.1 การรับรู้ (การเสวนากับสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม)

ในกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธแล้ว จะถือว่า การรับรู้ เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับ สิ่งที่รับรู้ สิ่งดีงาม ถูกต้อง(สัทธรรม) เรียนรู้จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร(สัตบุรุษ) ในกระบวนการรับรู้นั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ

ก. องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ คำชี้แนะ

ข. องค์ประกอบภายใน ได้แก่ การรับรู้ด้วยความเข้าใจ เพื่อไม่ให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการรับรู้

ความคลาดเคลื่อนในการรับรู้ มักจะเกิดจาก การรับรู้ที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ได้อยู่ที่ อายตนะทั้ง 5 แต่จะอยู่ที่ความนึกคิดของผู้รับรู้ในขณะนั้น รวมทั้งทัศนคติ หรือทิฏฐิที่อยู่ในใจอีกด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ในทางพุทธศาสนาแล้ว สิ่งที่จะช่วยให้เกิดการรับรู้ตรงตามความเป็นจริงคือ **สติ** สติช่วยให้บุคคลรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกที่กำลังเกิดขึ้นในใจ สามารถยกจิตใจ และการรับรู้ให้ตรงกับความเป็นจริงอย่างตรงไปตรงมาได้ (เรียกว่า Active Listening หรือการฟังอย่างมีสติปลอดจากอคติ และสมมุติฐานล่วงหน้า) สตินั้นหากมีกำลังเพียงพอจะทำให้ บุคคลมองเห็นอย่างลึกซึ้ง และตระหนักถึงทัศนคติ หรือความลำเอียงในด้านต่างๆที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจให้รับรู้โลกตามความเป็นจริง

และรู้จัก "ใช้อินทรีย์ให้เป็น"[13] กล่าวคือ การรักษาใจให้เป็นปกติ ไม่เกิดอกุศลแม้จะเห็นสิ่งไม่ดีงาม ฝึกให้เป็นผู้รับที่ ชาญฉลาด แทนที่จะเอาแต่หลบเลี่ยง เช่นพวกสื่อรุนแรง สื่อลามก ผ่านโทรทัศน์ วิดีโอ วีซีดี ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับวันจะ กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนยุคบริโภคนิยมไปแล้ว

---

[13]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน (กรุงเทพฯ : โอเอ็นจีการพิมพ์จำกัด, 2542),82.

สติ นอกจากจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก สำหรับอินทรีย์สังวรแล้ว อินทรีย์สังวร ยังต้องอาศัย “ปัญญา” หรือรู้จักคิดเป็นด้วย เรียกว่า *โยนิโสมนสิการ*

1.6.2 **การคิด** (โยนิโสมนสิการ)

การคิด คือ การนำเอาสิ่งที่รับรู้นั้นมาย่อย จัดระเบียบ หรือเสริมเติมต่อเพื่อให้เกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้น ทำให้สามารถจับประเด็นที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจะสื่อได้ นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจอรรถ หรือจุดมุ่งหมายของเนื้อหาดังกล่าวได้อย่างทะลุปรุโปร่ง

โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

ก.โยนิโสมนสิการแบบปลุกปัญญา คือการคิดเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะจริงหรือความความเป็นจริง มุ่งเน้นให้เกิดโลกุตรสัมมาทิฏฐิ ซึ่งหากนำมาใช้ในระดับการเรียนรู้ของเด็ก (โลกียธรรม) จะมุ่งเน้นให้เกิดปัญญาเพิ่มพูน

ข. โยนิโสมนสิการแบบเสริมสร้างคุณภาพจิต ใช้ความคิดเพื่อให้เกิดกุศลธรรม ลดโลภะ โทสะ โมหะ ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักตั้งคำถาม ดังจะเห็นได้จากที่ พระพุทธเจ้าทรงใช้กลวิธีตั้งคำถาม ในการกระตุ้นให้เกิดปัญญาบ่อยครั้งมาก เพราะคำถามจะเป็นตัวนำ และกำหนดการรับรู้เพื่อแสวงหาคำตอบ กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่รู้จักคิด หรือคิดไม่ถูกวิธี ขณะเดียวกันคนจะคิดเป็นหรือคิดถูวิธีได้ก็ต้องรู้จักตั้งคำถามเป็น ดังนั้นกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจึงควรให้ความสำคัญแก่การฝึกให้รู้จักตั้งคำถามด้วย ไม่ใช่เก่งแต่การแสวงหาคำตอบ หรือจดจำเพียงอย่างเดียว

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

1.6.3 **การปฏิบัติ** (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ)

ในทางพุทธศาสนา การปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่ขาดการปฏิบัติย่อมมิใช่การเรียนรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์หรือถูกต้อง ซึ่งจุดนี้เป็นจุดที่แตกต่างระหว่างการศึกษาแบบพุทธ กับการศึกษาแบบเดิมจากตะวันตก เพราะมักเน้นการใช้ความคิดล้วนๆจึงเป็นการเรียนรู้ระดับ พุทธิปัญญาเท่านั้น

จากการศึกษาข้างต้นนี้ **การศึกษา หรือสิกขา3** ในทางพุทธศาสนานั้น จะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ คือ *อธิสีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา* หรือเรียกสั้นๆว่า *ไตรสิกขา* (ศีล สมาธิ ปัญญา) ทั้ง 3 ส่วนนี้ *ต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญ* นอกเหนือไปจากการสดับฟัง,การอ่าน และการคิดดังที่กล่าวไว้แล้ว

ธรรมานุธรรมปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติธรรมโดยสมควรแก่ธรรม ถูกหลัก ตรงตามจุดมุ่งหมายคือทำให้ ข้อปฏิบัติธรรมย่อยสอดคล้องกัน และส่งผลต่อดีหลักธรรมใหญ่[14]

การปฏิบัติธรรม ณ ที่นี้ จะเน้นกล่าวถึงแต่เพียง ธรรมในระดับโลกียธรรมเท่านั้น ซึ่งการปฏิบัติธรรมให้ได้ดีนั้น นอกจากปฏิบัติเป็นแล้ว ยังต้องรู้จักและเข้าใจ *จุดมุ่งหมาย* ด้วยการที่จะสามารถเข้าใจจุดมุ่งหมายแต่ละอย่าง จำเป็นต้องอาศัยผู้ชี้แนะที่ดี หรือ*กัลยาณมิตร* ซึ่งได้แก่ ครูบาอาจารย์ ผู้รู้ต่างๆ ซึ่งเข้าใจจุดมุ่งหมาย(อรรถ) ของสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้ศิษย์รู้จักคิด สามารถเข้าใจเนื้อหาสาระ จับหลักจับประเด็นได้ รู้จักจุดมุ่งหมายหลัก หรือแก่นของเนื้อหาสาระ ทำให้สามารถนำไปประยุกต์กับสิ่งที่ได้เรียนรู้มาให้เกิดผลได้ในทุกสถานการณ์ หรือสามารถบูรณาการองค์ความรู้ให้เข้ากับชีวิตประจำวันได้

ข้อสำคัญคือ การปฏิบัตินั้นนอกจากจะเอื้อต่อการเรียนรู้ เพียงแค่การทำ “การบ้าน” หรือแบบฝึกหัดในหนังสือแล้ว แต่ยังหมายถึง การพาตนออกไปสู่โลกกว้างนอกห้องเรียน ได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน และสิ่งต่างๆท่ามกล่างสังคม เพื่อรู้จักชีวิตและความเป็นจริง

กระบวนการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา จึงประกอบด้วย การรับรู้, การคิด และการปฏิบัติซึ่งทั้งสามส่วนนี้จะเชื่อมกันเป็น *วัฏจักร* เมื่อได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้รู้จักคิดและคิดได้ดีขึ้น เกิดความรู้ใหม่ๆ และทำให้มีทัศนคติที่ดี ใฝ่รู้ มองสิ่งต่างๆว่า เอื้อต่อการเกิดปัญญาได้ทั้งนั้น ซึ่งผลพลอยได้คือ จะทำให้มีใจเปิดกว้าง เป็นกลางรับรู้ถึงปัญหาต่างๆทั้งของตนเอง และผู้อื่นเพิ่มสมรรถนะในการใช้อินทรีย์สังวรให้เกิดประโยชน์ อันนำไปสู่ความเจริญแห่งปัญญาในสังคม อันที่จริงในทางพุทธศาสนายังกล่าวอีกว่า ทั้ง 3 ส่วนนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นบ่อเกิดปัญญาทั้งสิ้น โดยไม่ต้องรอให้เชื่อมโยงจนครบกระบวนการเสียก่อน[15] เพียงแต่มากหรือน้อยเท่านั้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธธรรมนั้น เป็นการพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตอยู่อย่างสันติ มีวิชชา และมีปัญญา โดยมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากความเขลาเกิดปัญญา **(ไตรสิกขา)** โดยเน้นที่ตัวบุคคล หรือ “คน” เป็นศูนย์กลางและเน้นการพัฒนาทั้งภายใน และภายนอก

---

[14]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), <u>เพื่ออนาคตการศึกษาไทย</u> (กรุงเทพฯ : อมริทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟจำกัด,2531), 684.

[15] ปัญญาที่ได้จากการคิด เรียกว่า จินตปัญญา ,ปัญญาที่ได้จากการฟัง เรียกว่า สุตมยปัญญา, ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ เรียกว่าภาวนามยปัญญา

(ภาวนา4) โดยเรียนรู้อย่างมีจุดประสงค์ มีวิธีการ และขั้นตอน โดยมีปัจจัยแห่งการเรียนรู้คือ วิธีแห่งศรัทธา และวิธีแห่งปัญญา กำหนดจุดประสงค์ สาระ แล้วจึงแสวงหาความรู้ ค้นพบความรู้ คิด วิเคราะห์ และประเมินตนได้ อันเป็นผลแห่งการฝึกตน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนภาพที่ 1 กระบวนการศึกษาตามวิธีคิดพุทธธรรม[16]
ที่มา :พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต]. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542),42

[16] พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542),44.

หลักไตรสิกขา การฝึกอบรมไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักที่สำคัญที่สุด ของกระบวนการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม เน้นที่ ตัวบุคคล หรือ “คน” เป็นศูนย์กลาง ฝึกฝนตนเอง ค้นพบความรู้ และการแก้ปัญหาต่างๆเองได้ เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ พุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นในชั่วชีวิตของมนุษย์

จากหลักการเรียนรู้ของพุทธศาสตร์ข้อที่ 4 จำแนก มนุษย์ ของเป็น รูป กับ นาม

รูป ได้แก่ รูปกาย รูปร่าง โครงสร้างรูปลักษณ์ หรือ พฤติกรรม อาการ ท่วงท่า

นาม ได้แก่ เวทนา - ความรู้สึก (Feeling)

สัญญา - หมายรู้ กำหนดได้ (Perception)

สังขาร - การปรุงแต่งจิต โดยมีเจตนาเป็นตัวนำ (Mental Formations)

วิญญาณ - การรู้แจ้ง เกิดทางอายตนะทั้ง 6 รวมเรียกว่า ขันธ์ 5

การเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการที่ ผสมผสานการพัฒนาทั้ง 2 ด้าน คือ กาย และจิตหรือรูปกับนาม ไปพร้อมๆกัน

กระบวนการเรียนรู้จะเริ่มที่การฝึกหัดตนเอง ฝึกหัดใช้ผัสสะทั้ง 6 อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ เกิดเป็น “ธาตุรู้” เมื่อ รู้-รับรู้ จึงนำเอาความรู้นั้นไปพัฒนา ด้วยการฝึกปฏิบัติจนรู้ชัดรู้แจ้ง(สัมมาทิฏฐิ) กระบวนการเรียนรู้ตามนัยพุทธศาสนานี้ จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ถ้าบรรยากาศแวดล้อม ดี ผู้เรียนมีความสุข สบาย โปร่งเบา ผู้สอนมีความเป็นมิตร และ ปลุกเร้าให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ ปฏิบัติ เกิดการรับรู้ ความคิด และประสบการณ์ความรู้ที่ดีจะค่อยๆซึมซับเข้าสู่จิตใจ(ภายใน)ทีละน้อย สะสม กลั่นกรอง และสะท้อนออกเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม (ภายนอก) เกิดเป็นทักษะแห่งชีวิต (Life Skill) และเกิดความชำนาญในการแก้ปัญหา มีชีวิตที่พัฒนาไม่สิ้นสุด

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์[17]

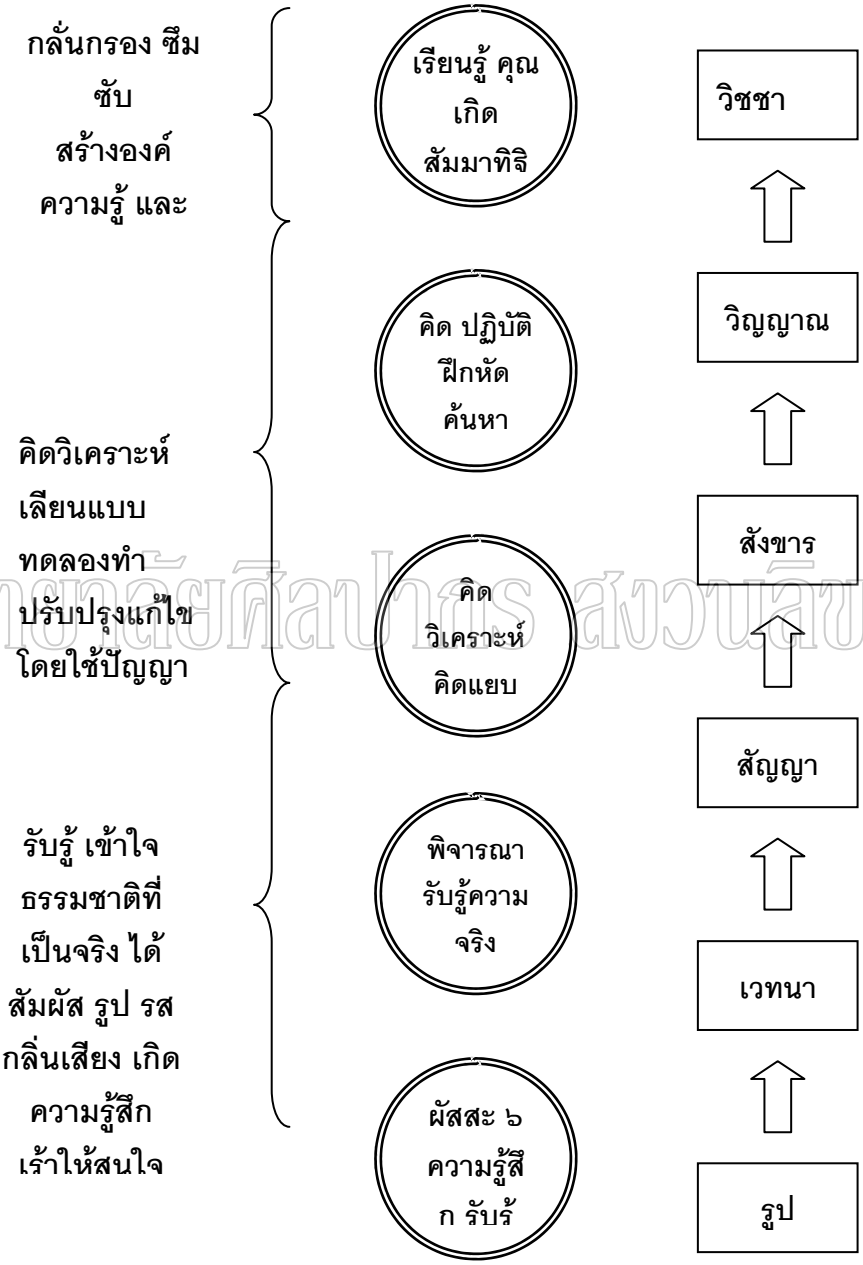

แผนภาพที่ 2 แผนภาพกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

[17]สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์, 93.

ที่มา : พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542),14.

ดังนั้น การศึกษาที่แท้จริง จึงต้องสัมพันธ์ และสอดคล้องกับ วิถีชีวิต การจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องสร้างสมรรถภาพให้ผู้เรียนสามารถ "*เผชิญ ผจญ ผสมผสานวิธีการ และเผด็จ*[18]"

ปัญหาต่างๆที่มีความแตกต่างทั้ง สถานการณ์ ปัจจัย ช่วงเวลา และแต่ละบุคคล จึงจะเป็นแนวทางการศึกษาที่สมบูรณ์

จากหลักการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาที่คำนึงถึง ผู้เรียน และการพัฒนาตนเอง เพื่อค้นพบความ รู้และสามารถแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ดังกล่าวนี้ ในกระบวนการเรียนรู้นั้น ผู้สอน หรือกัลยาณมิตร จึงต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคน รู้จักลักษณะนิสัย ธรรมชาติ ของผู้เรียนนั้นๆ พอสมควร และถือว่าผู้เรียน เป็นมนุษย์ที่พัฒนาได้ ต้องได้รับการพัฒนา ทั้งทางกาย วาจา จิต และปัญญา โดยพัฒนาไปพร้อมๆกันทั้ง 2 ด้าน คือ กาย กับจิต และมุ่งเน้นกระบวนการการเรียนรู้ทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ครู กัลยาณมิตร เป็นส่วนสำคัญในการ แนะนำทางเดินให้เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

---

[18] *เผชิญ ผจญ ผสมผสาน และเผด็จปัญหา*

- การเผชิญ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันทั่วไป เรียกว่า โลกธรรม 8

หลักการเผชิญ คือ การใช้สติ ตั้งมั่น ควบคุมจิต และอารมณ์ ฝึกจิตให้รู้เท่าทัน ไม่ประมาท เราอาจสมมุติเหตุการณ์เพื่อให้นักเรียนเผชิญการแก้ปัญหา ด้วยการใช้สมาธิได้

- การผจญ เป็นการต่อสู้เพื่อพ้นจากปัญหา

หลักการผจญ คือ ไตรสิกขา และกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต และ มโนสุจริต คือสอนให้บุคคลต่อสู้ แก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง และ แยบคาย *เลือกใช้วิธีการที่ชาญฉลาด* อันมีความรู้เป็นพื้นฐาน บวกกับการฝึกฝนไหวพริบ คิดได้รวดเร็ว ตัดสินใจถูกต้อง

- การผสมผสาน และการเผด็จ เป็นการผสมผสาน สถานการณ์ไม่พึงประสงค์ ในหลายระดับ

หลักการผสมผสานและการเผด็จ จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ ในการผสมผสานแก้ปัญหาที่มีความแตกต่างกัน ต่างสภาวะ เช่น สภาวะเร็วช้าของปัญหา ความแตกต่างในขอบเขต ขนาด ความรุนแรง

การเริ่มต้นพัฒนานักเรียน ในชั้นต้นนั้นจะเป็นการ ฝึกฝนการใช้สัมผัส หรือ ผัสสะทั้งหลาย ให้รู้จักใช้ รู้จักรับเอามา เพราะการเรียนรู้ การศึกษาฝึกฝนทั้งหลายในเบื้องต้นจำเป็นต้องอาศัยผัสสะทั้ง 6 นี้ ในการ รับ-ส่งสาร (ฟัง พูด อ่าน เขียน) เราจำเป็นต้องสามารถเลือกสรร รับและส่งข่าวสารที่ถูกต้อง เพราะข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันมีมากมาย และมาจากหลากหลายที่มา พุทธศาสนา จึงจัดหมวดหมู่ธรรมของการรับส่งสาร เริ่มจาก **สุตมยปัญญา**[19] การฟัง เพราะเป็นหลักการเบื้องต้นในการเรียนรู้

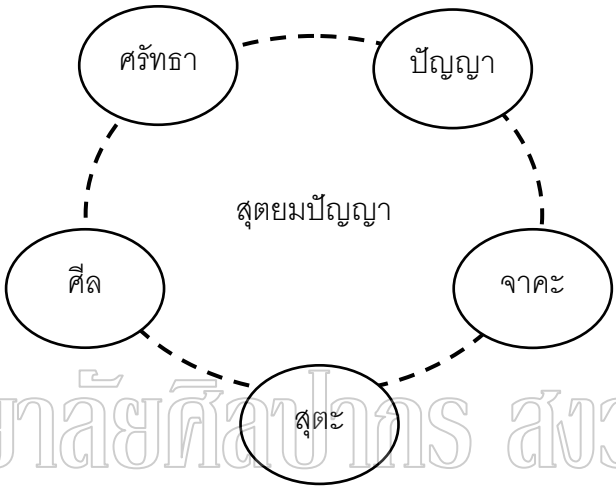

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนภาพที่ 3 กระบวนการพัฒนาสติปัญญา จากการรับข้อมูลข่าวสาร
ที่มา : พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต], วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542), 37.

[19]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม,68.

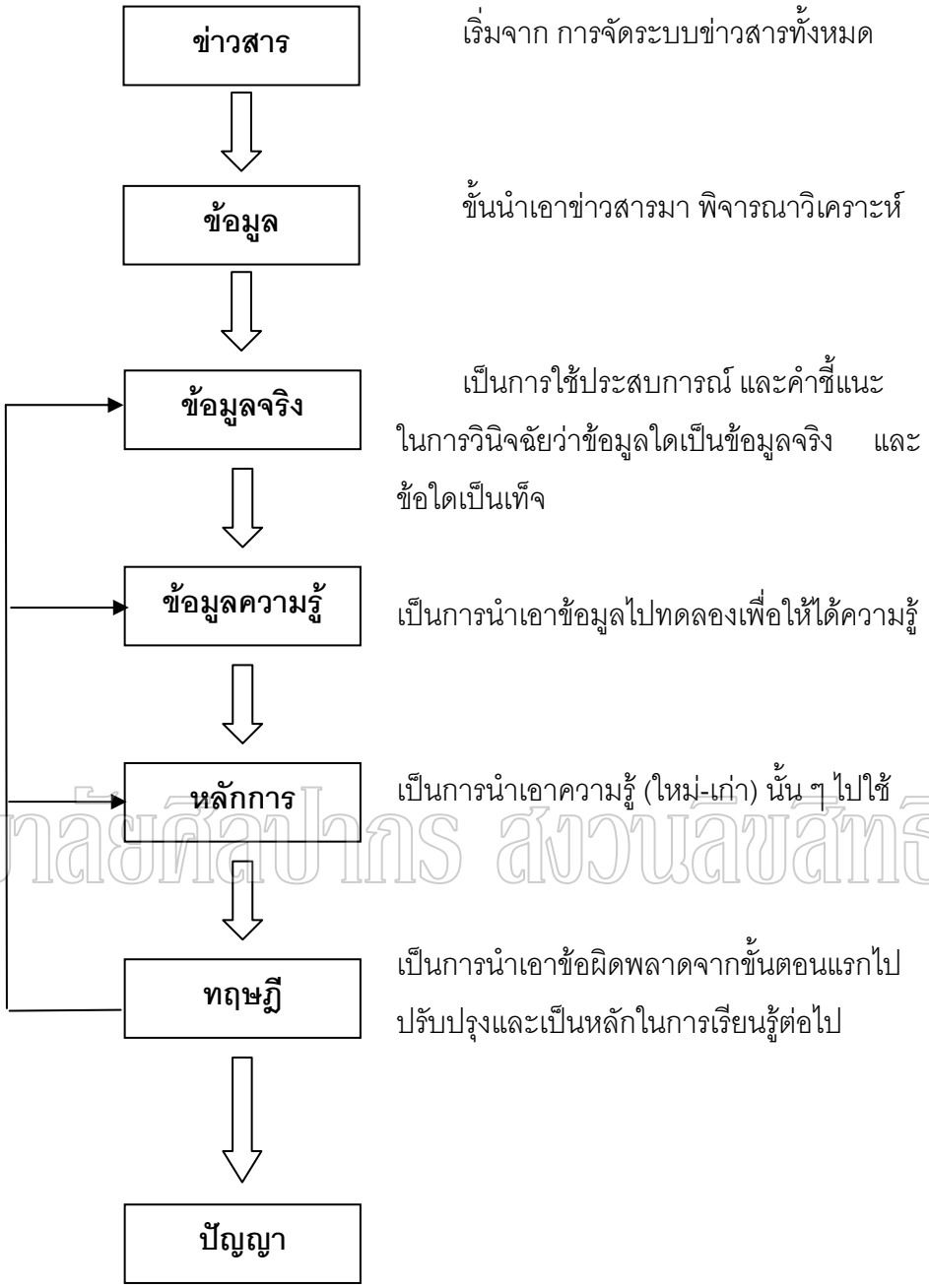

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนภาพที่ 4 กระบวนการพัฒนาสติปัญญา จากการรับข้อมูลข่าวสาร

ที่มา : พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542). 46.

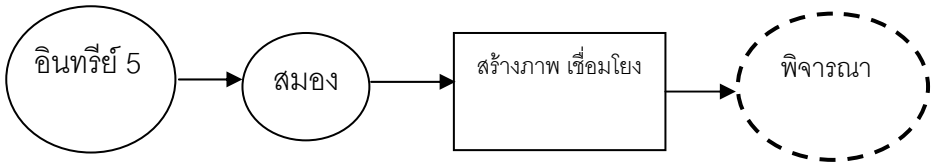

แผนภาพที่ 5 กระบวนการรับสาร, ข้อมูลจากภายนอก

หลักการส่งสาร และรับสารตามนัยแห่งพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลการสื่อความหมาย และส่งข่าวสารจะใช้เพียง วาจา เป็นหลัก และพัฒนาต่อมาเป็นการจดบันทึก ไปตามเทคโนโลยีแห่งการเก็บข้อมูล และส่งสารออกมา แต่ไม่ว่าการส่งสาร และรับสารนับจากนี้ ไปจนถึงอนาคต ล้วนแล้วแต่มีหลักการเดียวกัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงให้หลักการสำคัญไว้ดังนี้ คือ

1. การสื่อสาระที่เป็นจริง เนื้อหาสาระที่เป็น สัจธรรม ผู้รับและส่งสาร มีความจริงใจ โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้รับ และส่งสารเอง ให้รับรู้ด้วยปัญญา

2. การสื่อสารที่เป็นกลาง ปราศจากอคติ ประสงค์ดีต่อกัน ออกมาในรูปของกิจกรรมที่มีความร่วมมือกัน ในการค้นหาความรู้ อาจเป็นการเรียนรู้นอกสถานที่

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

3. การรับส่งสารนั้น สามารถตรวจสอบ อ้างอิงได้ว่าถูกต้อง ด้วยกระบวนการคิด

- ไม่รีบร้อนตัดสินใจ
- ไม่เชื่อโดยง่ายเพียงผู้นั้นบอกเอง
- ไม่เชื่อเพียงแค่อ้างจากผู้รู้

ซึ่งการตรวจสอบ ข้อมูลข่าวสารนั้น อาจทำได้ในหลายกรณี เช่น การทำกิจกรรมนั้นๆเอง ในพื้นที่ที่จัดไว้ให้, การตรวจสอบจากแหล่งที่มา หลายแหล่ง เช่น ห้องสมุด ห้องอ่านหนังสือ อินเตอร์เน็ท รวมไปถึงธรรมชาติเอง สวนดอกไม้ แปลงผัก ซึ่งสามารถเข้าไปสืบค้นได้ในขณะ ปฏิบัติการ

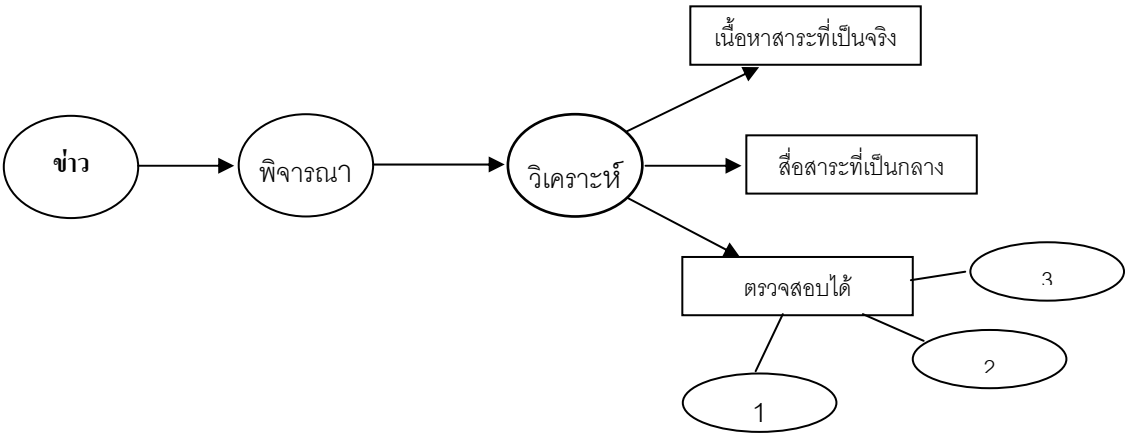

แผนภาพที่ 6 กระบวนการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

4. ความชัดเจนของการรับสื่อ และการจัดระบบที่สื่อ มีโครงสร้าง มีระบบ มีลำดับหมวดหมู่ ชัดเจนทำให้ผู้เรียน เข้าใจระบบทั้งหมด องค์รวม เกิดเป็นโครงสร้างทางความคิด อาจะช่วยสื่อในลักษณะของแผนผังทางความคิด บนบอร์ด กระดานดำ พื้นดิน หรือแม้แต่ บนต้นไม้

5. พิจารณาถึงลักษณะของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่งวนลิขสิทธิ์

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อเราได้พิจารณาคัดสรรข่าวสารต่างๆแล้ว จึงนำเอาข่าวสารนั้นมา *วิเคราะห์* ด้วยเหตุ-ปัจจัย ประกอบกับฐานความรู้ และประสบการณ์ โดยมีครูเป็นผู้คอยชี้แนะแนวทาง จากนั้นจึงนำไปสู่การ *วินิจฉัย*

การคิดประเมินค่า ตามทฤษฎีทางจิตวิทยา กล่าวถึง การคิด ว่าเป็นการทำงานของสมองที่ **ถูกเร้า** โดย

ก. ข้อมูลข่าวสาร

ข. ถูกกระตุ้นด้วยความทรงจำ จากประสบการณ์เดิม

เมื่อประสาทสัมผัสรับรู้ และสร้างภาพขึ้น เกิดเป็น แบบแผน (Pattern) ของการระลึกได้ จึงนำไปสู่การพิจารณา กลั่นกรอง ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเมื่อสมองสั่งการและ ปฏิบัติเช่นนี้ ซ้ำๆ ก้จะเกิดเป็น ทักษะของการคิดในบุคคล โดยนักจิตวิทยา ซิกมัน ฟรอยด์ ได้แบ่งทักษะ การคิดออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ

1. ทักษะการคิด ขั้นพื้นฐาน

- การสื่อความหมาย ได้แก่ การฟัง อ่าน รับรู้ จดจำ พูด เขียน แสดงออก
- ทักษะการคิดหลัก ได้แก่ การสรุปความ สังเกต จำแนก แยกแยะ จัดลำดับ เปรียบเทียบ ให้เหตผล เชื่อมโยง ขยายความ

ทักษะประเภทนี้ เป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการคิด เป็นเสมือนเครื่องมือ ในการ คิดและคิดในขั้นสูงต่อไป

2. ทักษะการคิด ขั้นสูงได้แก่ การสรุปความ วิเคราะห์ จัดระบบความคิด โครงสร้าง สร้างองค์ความรู้ใหม่ แก้ไข ปรับปรุง ค้นหาแบบแผน

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นทักษะการคิด ในขั้นใด ล้วนแล้วแต่เชื่อมโยงกับ บริบทภายนอก เช่นสิ่งแวดล้อม หรือบุคคลอื่นทั้งสิ้น โดยผ่านการรับรู้ทาง ผัสสะ(ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว) เข้าสู่สมอง พิจารณา วิเคราะห์ข้อมูล คิด แล้วจึงเกิดปัญญาขึ้น

ซึ่งเมื่อมองดูจากหลักกระบวนการพัฒนามนุษย์ ตามนัยแห่งพุทธศาสตร์นั้น จะเน้นที่การฝึกปฏิบัติ *โดยพัฒนาจิต ควบคู่กับการพัฒนาปัญญา* พุทธศาสนามองว่า จิตแตกต่างจากสมอง จิตเป็นธรรมชาติที่สามารถฝึกได้ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสวิธีการฝึกจิตไว้ เรียกว่า จิตตภาวนา* จิตมีหน้าที่หลัก 4 อย่าง คือ 1. รับ (เวทนา) 2. จำ (สัญญา) 3. คิด (สังขาร) 4. รู้ (วิญญาณ)[20]

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

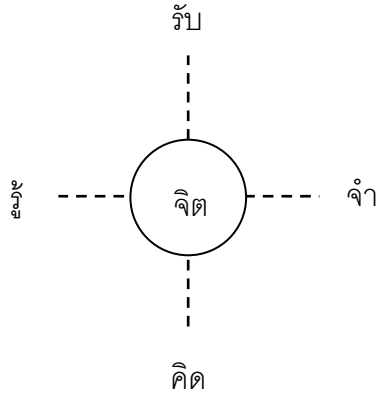

แผนภาพที่ 7 หน้าที่ของจิต

ที่มา : สุมน อมรวิวัฒน์, <u>การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์</u> (กรุงเทพ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2542), 90.

---

[20] ปิ่น มุทุกันต์, **ปาฐกถาเรื่อง จิต**. (พิมพ์ ในงานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรถกฤตนิรุตติ์ (ชม เพ็ญชาติ) 15 สิงหาคม 2517), 25.

จากหลักการที่กล่าวถึง แหล่งที่มาของการศึกษาตามนัยแห่งพุทธศาสนานั้น แบ่งออกได้เป็น เสียงจากภายนอกเรียกว่า ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ในส่วน*การคิดของมนุษย์*นั้น เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและเกิดขึ้นภายในตนเอง *เป็นปัจจัยภายใน* มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับหลายปัจจัย รวมไปถึง สมรรถณะการทำงานของจิต ดังนั้น หลักการพัฒนามนุษย์ตามนัยแห่งพุทธธรรมนั้น จึงปรากฏหลักแห่งกระบวนการคิดที่ถูกต้อง คือ **โยนิโสมนสิการ**[21] ซึ่งหลักกระบวนการคิดนี้ จะต้องใช้ *ปัญญา และศรัทธา* เป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เป็นเสมือนทางเดินส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนองยิ่งๆขึ้นไป

เมื่อผู้เรียนรับข้อมูลข่าวสาร นำมาพิจารณา วิเคราะห์ ประกอบกับฐานความรู้ และปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ด้วยวิธีการคิดอย่างแยบคายดังกล่าว ผู้เรียนจะสามารถประเมินคุณค่าของความรู้นั้นๆว่า เป็นคุณค่าแท้ที่สมควรนำไปพัฒนาต่อ หรือเป็นคุณค่าเทียม เมื่อประเมินค่าได้แล้ว เราจึงสามารถตัดสินใจว่าจะแก้ไขปรับปรุง หรือพัฒนาอย่างไรต่อไป ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ ณ.เวลา นั้นๆด้วย นั่นหมายถึงเนื้อหา จุดประสงค์ของผู้จัดการศึกษานั่นเอง

แก่นแท้ของพุทธศาสนา (ที่เป็นสัทธรรม)[22]

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

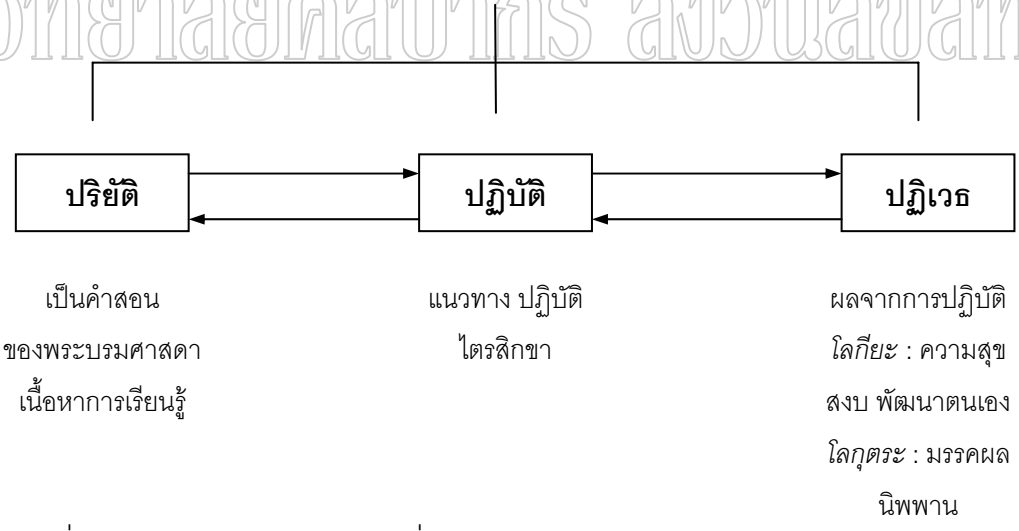

แผนภาพที่ 8 แก่นแท้ของพุทธศาสนา (ที่เป็นสัทธรรม)

ที่มา :พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต].. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม,2542),51

---

[21]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธวิธีในการสอน,134.

[22]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม,76.

2. การเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง กับกระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม

แนวคิดและปรัชญาการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตรงกับหลักของพุทธศาสตร์ที่เน้นการฝึกฝนที่ตัวบุคคล แนวคิดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child- Centered) และพัฒนาเด็กเป็นองค์รวม เรียกรวมกันว่า “พัฒนาเด็กทั้งคน” หรือ Development of The Whole Child หรือ Total Development of The Individual ซึ่งมีหลักการพัฒนา แยกออกเป็น 4 ด้าน[23] คือ

1. **Physical Development** หมายถึง การพัฒนาทางกาย ด้านร่างกาย พลานามัย
2. **Mental Development** หมายถึง การพัฒนาทางด้านปัญญา
3. **Emotion Development** หมายถึงการพัฒนาทางด้านจิตใจ
4. **Social Development** หมายถึง การพัฒนาทางด้าน

ส่วนในพุทธธรรมนั้น พระสูตรพูดถึงการพัฒนาไว้ คือ ภาวนา 4 ซึ่งแยกออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. **กายภาวนา** หมายถึง การพัฒนาทางกาย ด้านร่างกาย พลานามัย กินในสิ่งที่เป็นประโยชน์
2. **ศีลภาวนา** หมายถึง การพัฒนาทางด้านสังคม สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยการมีศีล 5 การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน
3. **สมาธิภาวนา** หมายถึง การพัฒนาทางด้านจิตใจ ความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายด้วยความเบิกบาน มีคุณธรรม มีสติ มีสมาธิ
4. **ปัญญาภาวนา** หมายถึง การพัฒนาทางด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ มองดุสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักแยกแยะ วิเคราะห์ เหตุ-ปัจจัย รวมความคือการพัฒนา 4 ด้าน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

3. วิเคราะห์แนวความคิดทางการศึกษา

จากแนวคิดการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของนักการศึกษาฝรั่ง นั้นจะเห็นว่า ในพระสูตรได้แยกภาวนา ออกเป็น 4 ด้าน คำว่า ภาวนา ของชาวพุทธ หมายถึงการพัฒนา,ความเจริญ ซึ่งตรงกันกับ คำว่า “Development” ของแนวคิดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ที่แยกการพัฒนาออกเป็น 4 ด้านเช่นกัน

---

[23] สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ” พระธรรม ปิฎก ประเวศวะสี เอกวิทย์ ณ.ถลาง วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณเวศกวัน (กรุงเทพฯ : สักนักพิมพ์ภัคธรรศ จำกัด, 2544),113.

แต่จุดที่พุทธธรรมแตกต่างไปจากแนวคิดของฝรั่ง คือ พุทธศาสนามองการพัฒนา 4 ด้านนั้น อย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แยกจากกัน และมีการเรียงลำดับการพัฒนาจากนอกเข้าสู่ภายใน (ตามหลักกระบวนการพัฒนาของพุทธ) คือ

เริ่มด้วย **กายภาวนา** หรือ พัฒนาทางร่างกาย

ตามด้วย **ศีลภาวนา** หรือ พัฒนาการทางสังคม

และ **จิตภาวนา** หรือ การพัฒนาจิตใจ

และไปจบที่ **ปัญญาภาวนา** หรือ การพัฒนาปัญญา

ซึ่งแนวคิดของพุทธศาสนานั้น มีความครอบคลุมมากกว่า เพราะสาระสำคัญอยู่ตรงที่พุทธศาสนามองว่า มนุษย์ เป็นระบบที่มีหลายส่วน แต่ในแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม หรือ บูรณาการ พุทธศาสนามองว่า ชีวิตคือการศึกษา หมายถึง มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ พบไปกับสิ่งใหม่ ประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งชีวิต จะต้องหาทางจัดการ หรือปฏิบัติกับสภาวะนั้นๆให้ได้ผลดี แล้วเรียนรู้ที่จะเข้าใจ ซึ่งความหมายรวมก็ คือ การศึกษา *ชีวิตที่ดีจึงหมายถึงการศึกษา*

คำว่า องค์รวม และการจำแนกแยกแยะ ในทางพุทธศาสนามีความสำคัญ กล่าวคือ พุทธศาสนามองทุกสิ่งเป็นระบบ องค์ประกอบของระบบการศึกษา มีเพียง *"ไตรสิกขา 3"* เกื้อหนุนกันสัมพันธ์กัน ส่วนหลัก *ภาวนา 4* นั้น เป็นการแยกแยะเพื่อ อธิบาย หรือวัดความชัดเจนของส่วนต่างๆ ที่ประกอบอยู่ในระบบ ดังนั้น ศีลใน ไตรสิกขา จึงแยกออกเป็น 2 คือ กายภาวนา กับศีลภาวนา หมายความว่า *ไตรสิขา 3* นั้นเป็น *ระบบความสัมพันธ์แบบองค์รวมของกระบวนการศึกษา* ในขณะที่ *ภาวนา 4* เป็น *วิธีจำแนกองค์ประกอบ*ออกตรวจดูในการ วัดผลของการศึกษานั้น เราจัดหมวดหมู่ หรือจำแนกแยกแยะ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยในระบบ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในความสัมพันธ์ของ ทั้งระบบได้ดียิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

4. บทสรุปท้ายบท

จากหลักพุทธศาสนาถือว่า "การศึกษา" คือ *การพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้จัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงทุกปัจจัยที่ประกอบขึ้นเป็นมุนษย์แต่ละคน และความสัมพันธ์ของทุกชีวิตที่ต่างก็เป็นสิ่งแวดล้อมของกันและกัน*[24] *รวมไปถึงปัจจัยภายนอก สิ่งแวดล้อม โรงเรียน สื่อการเรียนการสอน ธรรมชาติและชุมชน* และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการเรียนรู้นี้จะเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

---

[24] สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์, 74.

นั้น จำเป็นต้องอาศัย ผู้ชี้แนะ (ครู หรือกัลยาณมิตร)อย่างถูกต้องให้ผู้เรียนได้สัมผัส สัมพันธ์ สังเกต วิเคราะห์ ปฏิบัติ โดยมีหลักธรรม ต่างๆ เป็นตัวกำกับพื้นฐาน

กระบวนการเรียนรู้ตามนัยพุทธธรรมนั้นเน้นที่ตัวบุคคล หรือ “คน” เป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษา จากหลักการของพุทธศาสนาที่อธิบายถึง คน ประกอบด้วย รูป กับนาม มีผัสสะสำหรับรับข้อมูลจาก*ภายนอก* เด็กได้เห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัสพื้นผิว *(รูป – เวทนา – สัญญา)* ผ่านประสาทสัมผัสเข้าสู่สมอง นำไปสู่การคิดหลายๆวิธี *(สังขาร)* คิดวิเคราะห์หาทางเลือก เป็นการเรียนรู้ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ต้องอาศัยบรรยากาศ การนำเสนอ เพื่อเร้าให้เกิดความสนใจ สงสัย ค้นหาคำตอบ ซึ่งพุทธศาสนาไม่ได้หยุดที่การได้รับรู้เบื้องต้น *(รูป - เวทนา)* แต่พัฒนาต่อไปที่สังขาร หรือการคิดอันเป็นคุณสมบัติของจิต

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาตนของพุทธศาสนา จึงลงลึกไปถึงการพัฒนาตนเองทั้งภายใน (จิต) และภายนอก (กาย) ซึ่งเป็นหลักแห่งการพัฒนาตนเองอย่างครอบคลุมทุกด้าน เรียกว่า ภาวนา 4 : กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา

พระพุทธเจ้าทรงจำแนกกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้กล่าวโดยสรุป ตามลำดับคือ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศรัทธา และฉันทะเป็นจุดเริ่มต้น

ไปสู่ วิริยะ หรือความเพียรเป็นเครื่องมือ

จิตตะ เป็นการใช้สติในการกำกับ

วิมังสา พิจารณาใคร่ครวญ

แล้วจึงใช้หลักการคิดภายในตนเอง หรือโยนิโสมนสิการ

วิตกวิจารณ์ หาเหตุ ปัจจัย

แล้วจึงนำไปสู่วิชชา ปัญญา

เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์ และวิธีการเป็นขั้นเป็นตอน มีระดับความตื้นลึกของเนื้อหา หลักการปฏิบัติ เน้นที่การพัฒนาตนเองได้แล้ว จึงช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือสังคมได้ โดยมีฐานการเรียนรู้อยู่ที่ ธรรมชาติไม่ได้จำกัดอยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยม หรือ เนื้อหาวิชาเพียงอย่างเดียว รวมไปถึงลักษณะของชีวิตตนเอง และการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มีปัจจัยส่งเสริมการการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป คือ เป็นการพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตอย่างมี สติ มีวิชชา และมีปัญญา โดยมุ่งสู่อิสรภาพทั้งทายกายและ ใจสามารถ ใช้วิธีกระบวนการ แก้ปัญหาต่างๆได้ ว่าด้วยหลักไตรสิกขา และพัฒนาตนเอง ภาวนา 4

บทที่ 4
หลักสูตรของโครงการ สิกขาสถาน

1. หลักสูตรของสถานศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 2 การเรียนรู้เริ่มที่บ้านและครอบครัว

สถานศึกษาเป็นชุมชนของการแสวงหาความรู้ สถานศึกษาจึงต้องมีหลักสูตรของตนเอง คือ หลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยการเรียนรู้ทั้งมวลและประสบการณ์อื่นๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งวางแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยจะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐานและรายวิชาที่ต้องการเรียนเพิ่มเติม เป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน และกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดหลักสูตรสถานศึกษา[1]

---

[1] กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานปลัดกระทรวง, <u>การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต – ปัจจุบัน</u> (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, 2545),48-80.

1.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา

สถานศึกษาจะต้องทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชน ท้องถิ่น วัด และหน่วยงานและสถานศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายของ หลักสูตรสองประการ ซึ่งจุดมุ่งหมายทั้งสองประการนี้ให้แนวทางที่สำคัญซึ่งสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรภายในบริบทและแนวทางนั้นๆ ดังนี้

ก. หลักสูตรสถานศึกษาควรพัฒนาให้เด็กเกิดความสนุก และความเพลิดเพลินในการเรียนรู้เปรียบเสมือนเป็นวิธีสร้างกำลังใจและเร้าใจให้เกิดความก้าวหน้าแก่ผู้เรียนให้ได้มากที่สุด มีความรู้สูงสุดสำหรับผู้เรียนทุกคนควรสร้างความเข้มแข็ง ความสนใจ และประสบการณ์ให้ผู้เรียนและพัฒนาความมั่นใจ ให้เรียนและทำงานอย่างเป็นอิสระและร่วมใจกัน ควรให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้สำคัญๆ ในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น

ได้ข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยีสื่อสาร ส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็น และมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล

ข. หลักสูตรสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคม และวัฒนธรรม และโดยเฉพาะพัฒนาหลักการในการจำแนกระหว่างถูกและผิด เข้าใจและศรัทธาในความเชื่อของตน ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันว่า มีอิทธิพลต่อตัวบุคคลและสังคม หลักสูตรสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักคุณธรรมและความอิสระของผู้เรียนและช่วยให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยพัฒนาสังคมให้เป็นธรรมขึ้นมีความเสมอภาค ควรพัฒนาความตระหนัก เข้าใจ และยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ ยึดมั่นในข้อตกลงร่วมกันต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับส่วนตนระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับโลก หลักสูตรสถานศึกษาควรสร้างให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูล และเป็นอิสระและเข้าใจในความรับผิดชอบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.2 การสร้างหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรจะต้องสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ และเปลี่ยนไปตามธรรมชาติของการศึกษา ผู้สอนต้องปรับปรุงกระบวนการสอนและประเมินกระบวนการสอนของตน เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การศึกษาจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ถ้าหลักสูตรมีการปรับปรุง ให้เป็นไปตามความต้องการ และความจำเป็นตลอดเวลา สถานศึกษาควรดำเนินการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์

สถานศึกษาจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อมองอนาคตว่า โลกและสังคมรอบๆ จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรและสถานศึกษาจะต้องปรับตัว ปรับหลักสูตรอย่างไร จึงจะพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัยในการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ ซึ่งทำได้โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชนพ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้เรียน ภาคธุรกิจ ภาครัฐในชุมชนร่วมกันกับคณะกรรมการสถานศึกษา แสดงความประสงค์อันสูงส่งหรือวิสัยทัศน์ที่ปรารถนาให้สถานศึกษาเป็นสถาบันพัฒนาผู้เรียน ที่มีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ร่วมกันในการกำหนดงานหลักที่สำคัญๆ ของสถานศึกษาพร้อมด้วย เป้าหมาย มาตรฐาน แผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการและการติดตามผล ตลอดจนจัดทำรายงาน แจ้งสาธารณชน และส่งผลย้อนกลับให้สถานศึกษาเพื่อการปฏิบัติงานที่เหมาะสมตามหลักสูตรของสถานศึกษา และมาตรฐานหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานของชาติที่กำหนดไว้กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ โดยอาศัยบุคคลต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมนี้ เป็นกระบวนการที่มีพลังผลักดันให้แผนกลยุทธ์ที่สถานศึกษาสร้างขึ้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีทิศทาง ก่อให้เกิดเจตคติในทางที่สร้างสรรค์ดีงามแก่สังคมของ สถานศึกษา มีระบบและหน่วยสนับสนุนในการปฏิบัติงานเกิดขึ้นอย่างเป็นเครือข่ายเพียบพร้อม เช่น ระบบคุณภาพ ระบบหลักสูตร สาระการเรียนรู้ การเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้การวัดและประเมินผล การติดตาม การรายงาน ฐานข้อมูลการเรียนรู้ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีระบบสนับสนุนครูอาจารย์ เป็นต้น กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ด้วยวิธีดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการกำหนดสาระ การเรียนรู้หรือหัวข้อเรื่อง ในท้องถิ่นสนองตอบความต้องการของชุมชน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

2. การจัดหลักสูตรสถานศึกษา

ภาพที่ 3 ภาพชุดบรรยากาศภายในสถานศึกษา

จากวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ สถานศึกษาจะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้จากช่วงชั้น ให้เป็นรายปีหรือรายภาค พร้อมกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ให้ชัดเจน เพื่อให้ครูทุกคนคือ ครูผู้สอน และครูสนับสนุน ได้นำไปออกแบบการเรียนการสอน การบูรณาการโครงการร่วมเวลาเรียน การมอบหมายงาน / โครงงาน แฟ้มผลงาน หรือการบ้าน ที่มีการวางแผนร่วมกันทั้ง สถานศึกษา เป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่ครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้านของสถานศึกษา

3. การกำหนดสาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือภาค

สถานศึกษานำมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของกลุ่มต่าง ๆ จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิเคราะห์ และกำหนดสาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เป็นรายปีหรือรายภาค ทั้งนี้ต้องพยายามกำหนดให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาด้วย พิจารณากำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล พร้อมทั้งการพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และสามารถกำหนดในลักษณะผสมผสานบูรณาการจัดเป็นชุดการเรียนแบบยึดหัวข้อเรื่อง หรือจัดโครงงานได้

4. การออกแบบการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 4 ภาพชุดลักษณะการเรียนนอกสถานที่

จากสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง รายปีหรือรายภาค สถานศึกษาต้องมอบหมายครูผู้สอนทุกคนต้องออกแบบการเรียนการสอน โดยคาดหวังว่า ผู้เรียนควรจะสามารถทำอะไรได้ เช่น ช่วงชั้นที่ 1 ซึ่งมีชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 นั้น ผู้เรียนจะเรียนรู้สาระเรื่องที่กำหนดได้ในระดับใดยกตัวอย่างวิชาคณิตศาสตร์[2] ที่มีสาระที่ 1: จำนวนและการดำเนินการ และมี

---

[2] ชาตรี สำราญ, <u>ครูรู้ได้อย่างไรว่าเด็กเกิดการเรียนรู้</u> (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2544), 86.

มาตรฐาน ค 1.1 : เข้าใจถึงความหลากหลายของการแสดงจำนวนและการใช้จำนวนในชีวิตจริง ผู้เรียนในช่วงชั้นนี้จะสามารถ ทำอะไรได้เช่น ในช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นไว้ ข้อหนึ่งว่า มีความคิดรวบยอดและความรู้สึกเชิงจำนวนเกี่ยวกับจำนวนนับและศูนย์ และผู้เรียนในช่วงชั้นนี้จะมีความสามารถอย่างไร เช่น ผู้เรียนในชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1สามารถนับได้ 1 ถึง 100 และมากกว่าเป็นต้น และออกแบบการเรียนรู้จะต้องให้ผู้เรียนพัฒนาได้ทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะและเจตคติที่ดีต่อคณิตศาสตร์และสังคม

5. การกำหนดเวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต[3]

ในการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี นั้น สถานศึกษาต้องตระหนักถึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในด้านการอ่าน การเขียน การคิดเลข การคิดวิเคราะห์ และการใช้คอมพิวเตอร์ ด้วยวิธีการสอนที่ยึดหัวข้อเรื่องจากกลุ่มสาระกาเรียนรู้วิทยาศาสตร์หรือสังคมศึกษาเป็นหลักตามความเหมาะสมของท้องถิ่น บูรณาการการเรียนรู้ด้วยกลุ่มสาระต่างๆ เข้ากับหัวข้อเรื่องที่เรียนอย่างสมดุล ควรกำหนดจำนวนเวลาเรียน

สาระการเรียนรู้รายปี ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 และ **ช่วงชั้นที่** 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ควรกำหนดจำนวนเวลาสำหรับการเรียนตามสาระการเรียนรู้รายปี ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความจำเป็นในการสอนเพื่อเน้นทักษะพื้นฐาน เช่น การอ่าน การเขียน การคิดเลขและการคิดวิเคราะห์ โดยเฉพาะช่วงชั้นที่ 1 ซึ่งจะต้องจัดให้ผู้เรียนเรียนอย่างสนุกเพลิดเพลิน ซึ่งในแต่ละคาบเวลาไม่ควรใช้เวลายาวเกินความสนใจของผู้เรียน นอกจากผู้สอนจะจัดให้เป็นกิจกรรม เช่น การฝึกให้เขียนหนังสือเป็นเล่ม เป็นต้น

การเรียนการสอนควรดำเนินไปตามความสนใจของผู้เรียน ครูผู้สอนในช่วงชั้นที่ 1 ควรเข้าใจจิตวิทยาการสอนเด็กเล็กอย่างลึกซึ้ง สามารถบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ให้ผสมกลมกลืนตอบสนองต่อชีวิตที่อยากรู้อยากเห็นของเด็กโดยเฉพาะ แต่ต้องไม่ลืมมุ่งเน้นทักษะพื้นฐานดังกล่าว สำหรับผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 2 ซึ่งได้ผ่านการเรียนการเล่นเป็นกลุ่มมาแล้ว ในช่วงชั้นนี้จึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเริ่มทำงานเป็นทีม การสอนตามหัวข้อเรื่องจึงเป็นเรื่องสำคัญ หัวข้อเรื่องขนาดใหญ่สามารถจัดทำเป็นหัวข้อย่อย ทำให้ผู้เรียนรับผิดชอบไปศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อย่อยเหล่านี้

---

[3] กระทรวงศึกษาธิการ, กรมสามัญศึกษา, <u>การจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง</u> (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2540),98-103.

เป็นการสร้างความรู้ของตนเองและใช้กระบวนการวิจัยควบคู่กับการเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และนำผลงานมาแสดง ทำให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ผลงานของกันและกันในรูปแฟ้มสะสมผลงาน

1.3 แนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา[4]

เพื่อให้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ดำเนินไปด้วยดีบรรลุตามที่คาดหวัง จึงกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1.3.1 การจัดทำสาระของหลักสูตร

1.) กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ มาจัดเป็นผลการเรียนรู้การเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค ที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปีหรือภาคนั้น การกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของสาระการเรียนรู้ของรายวิชาที่มีความเข้ม (Honour Course) ให้สถานศึกษากำหนดได้ตามความเหมาะสม สอดคล้องกับรายวิชาที่จะจัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

2.) กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ในข้อ 1.) ให้สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นและของชุมชน

3.) กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายภาค ทั้งสาระการเรียนรู้พื้นฐานและสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดเพิ่มเติมขึ้น ดังนี้

- ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 และช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 กำหนดสาระ การเรียนรู้เป็นรายปีและกำหนดจำนวนเวลาเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับมาตรฐาน

- ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายภาค และกำหนดจำนวนหน่วยกิตให้เหมาะสม สอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ในการกำหนดจำนวนหน่วยกิต ของสาระการเรียนรู้รายภาค สำหรับช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4–6 ใช้เกณฑ์การพิจารณา ที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียนมีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต

---

[4] กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานปลัดกระทรวง.<u>การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต – ปัจจุบัน</u> 115.

สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นวิชาเฉพาะของสายอาชีพ หรือโปรแกรมเฉพาะทางอื่นๆใช้เกณฑ์การพิจารณาคือ สาระการเรียนรู้ที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ระหว่าง 40 - 60 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต ทั้งนี้สถานศึกษาสามารถกำหนดได้ตามความเหมาะสม และใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน

4.) จัดทำคำอธิบายรายวิชา โดยการนำผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค สาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค รวมทั้งเวลาและจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดตามข้อ 1.) 2.) และ 3.) มาเขียนเป็นคำอธิบายรายวิชา โดยให้ประกอบด้วย ชื่อรายวิชา จำนวนเวลาหรือจำนวนหน่วยกิต มาตรฐานการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้นๆ

สำหรับชื่อรายวิชามีแนวทางในการกำหนดดังนี้ ชื่อรายวิชาของสาระการเรียนรู้ ให้ใช้ตามชื่อกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่วนชื่อรายวิชาเลือกที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มขึ้น กำหนดได้ตามความเหมาะสมทั้งนี้ต้องสื่อความหมายได้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในรายวิชานั้น

5.) จัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยการนำเอาสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค ที่กำหนดไว้ไปบูรณาการจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้หน่วยย่อยๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ และผู้เรียนได้เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ และจำนวนเวลาสำหรับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนครบทุกหน่วยย่อยแล้ว ผู้เรียนสามารถบรรลุตามผล การเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของทุกรายวิชา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ อาจบูรณาการทั้งภายในและระหว่างสาระการเรียนรู้หรือเป็นการบูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยพิจารณาจากมาตรฐานการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน การจัดการเรียนรู้สำหรับหน่วยการเรียนรู้ ในแต่ละช่วงชั้น สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยการปฏิบัติโครงงานอย่างน้อย 1 โครงงาน

6.) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากคำอธิบาย รายวิชารายปีหรือรายภาคและหน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำ กำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอน

1.3.2 การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1.) การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ชมรมวิชาการ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้

2.) จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสามารถ ความต้องการ ของผู้เรียนและชุมชน

3.) จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น

4.) จัดกิจกรรมประเภทบริการด้านต่างๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

5.) การประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ โดยให้ถือว่าเป็นเกณฑ์ประเมินผลการผ่านช่วงชั้นเรียน

1.3.3 การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

สถานศึกษาต้องร่วมกับชุมชน กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สถานศึกษาจะกำหนดเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น สามารถกำหนดขึ้นได้ตามความต้องการ โดยให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็นที่จะต้องมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ดังกล่าวให้แก่ผู้เรียน เพิ่มจากที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในแต่ละภาคเรียนหรือปีการศึกษา ครูผู้สอนต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผลรวมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยเป็นการประเมินเชิงวินิจฉัย เพื่อการปรับปรุงพัฒนา และการส่งต่อ ทั้งนี้ควรประสานสัมพันธ์กับผู้เรียนผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องร่วมกันประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์รายปี/รายภาค

ในแต่ละช่วงชั้น สถานศึกษาต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผลรวมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อทราบความก้าวหน้าและพัฒนาการของ ผู้เรียน สถานศึกษาจะได้นำไปกำหนดแผนกลยุทธ์ในการปรับปรุงพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดแนวทางการวัด และประเมินผลด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เป็นไปตามที่สถานศึกษากำหนด

1.3.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน โดยให้ผู้สอนนำกระบวนการวิจัยมาผสมผสานหรือบูรณาการใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนแก้ปัญหาหรือพัฒนา การดำเนินการแก้ปัญหาหรือพัฒนา การเก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปผลการแก้ปัญหา

หรือพัฒนา และการรายงานผลการเรียนรู้ และการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงาน

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญในการให้ทุกส่วนทุกฝ่ายในสังคม มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา และกระจายอำนาจการศึกษาลงไปยังท้องถิ่นโดยตรง โดยเฉพาะสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้จัดการเรียนการสอน ดังนั้นเพื่อให้ผลผลิตทางการศึกษา คือผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม จำเป็นต้องมีระบบการกำกับติดตาม ประเมินและรายงานผลการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทุกกลุ่มทุกฝ่ายมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาเห็นความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนการวางแผน และดำเนินงานการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพอย่างแท้จริง

การกำกับ ติดตาม ประเมิน และรายงานผลการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นกลไกหนึ่งของการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามที่มาตรฐานกำหนด โดยต้องมีการดำเนินการที่เป็นระบบเครือข่าย ครอบคลุมทั้งหน่วยงานภายใน และภายนอกกระทรวงตั้งแต่ระดับชาติ เขตพื้นที่ และสถานศึกษา ในรูปแบบของคณะกรรมการที่มาจากบุคคลทุกระดับ และทุกอาชีพ ในการกำหนดดูแล และประเมินผล ต้องมีการรายงานผลจากทุกระดับให้ทุกฝ่ายรวมทั้งประชาชนทั่วไปทราบเพื่อค้นหาแนวทางร่วมกันพัฒนาคุณภาพต่อไปเพื่อให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษามีคุณภาพอย่างแท้จริง ต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษา ทั้งระดับชาติ เขตพื้นที่และสถานศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา สำนักวิทยบริการ

2. ลักษณะการเรียนรู้ และการเรียนการสอน

2.1 วิธีการเรียนการสอน ๑๔ วิธี[5] และการจัดสภาพแวดล้อม

วิธีการสอนคือ ขั้นตอนในการดำเนินการสอนให้สำเร็จด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามองค์ประกอบ และขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือ ลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ

---

[5] ทิศนา แขมมณี, 14วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545),12 –104.

1. วิธีการสอนแบบ บรรยาย

ลักษณะการสอน

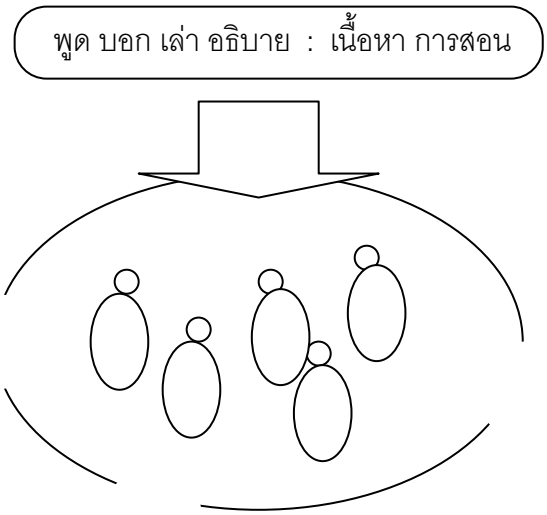

"อาศัยความสามารถของผู้สอน ในการเรียบเรียง เนื้อหาสาระ ให้น่าสนใจ"

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

แผนภาพที่ 9 วิธีการสอนแบบบรรยาย

2. วิธีการสอนแบบ ใช้การสาธิต

ลักษณะการสอน

แสดง

เตรียมการ เนื้อหา

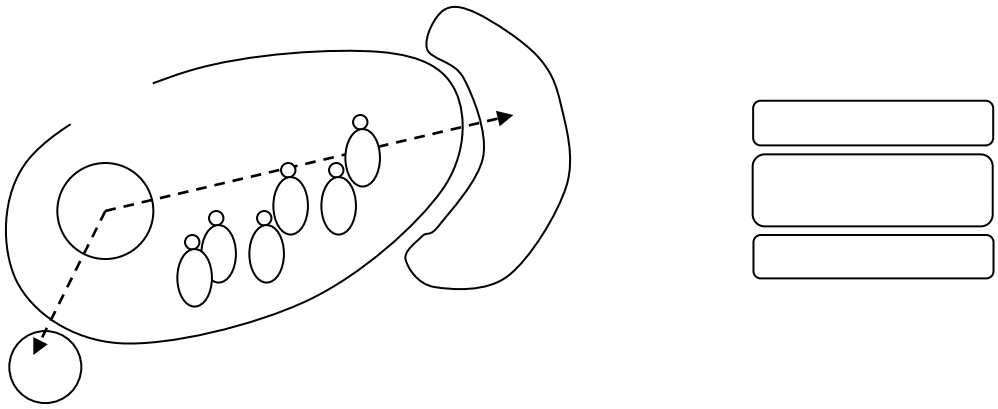

"สอนโดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยตรง เห็นสิ่งที่เรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม"

แผนภาพที่ 10 วิธีการสอนแบบใช้การสาธิต

3. วิธีการสอนแบบ ใช้ทดลอง

ลักษณะการสอน

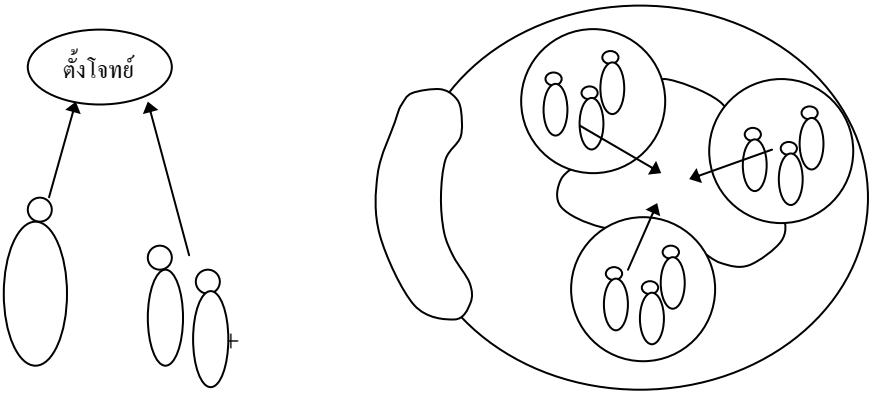

Space ใหญ่ Space ย่อย

แผนภาพที่ 11 วิธีการสอนแบบใช้ทดลอง

ข้อดี ได้ประสบการณ์ตรง
พัฒนาทักษะตรง อายตนะ ๖
นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

ข้อเสีย ใช้อุปกรณ์มากและพื้นที่มาก
ต้องมีการเตรียมการ
ผู้สอนต้องมีความชำนาญสูง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

4. วิธีการสอนแบบ นิรนัย

ลักษณะการสอน

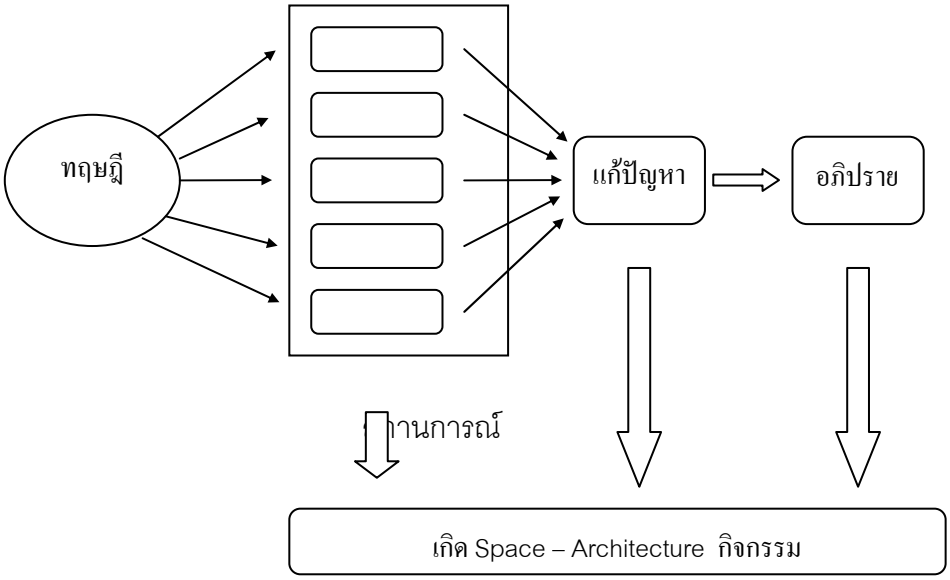

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่งวนลิขสิทธิ์

“เริ่มด้วยการเรียนรู้หลักการ ไปสู่ตัวอย่างง่ายๆ มีสถานการณ์ และคำตอบเพื่อให้ทดลองทำตาม”

แผนภาพที่ 12 วิธีการสอนแบบนิรนัย

5. วิธีการสอนแบบ อุปนัย

ลักษณะการสอน คล้ายแบบนิรนัย แตกต่างที่ *ผู้เรียน ต้องค้นหาคำตอบด้วยตนเอง*

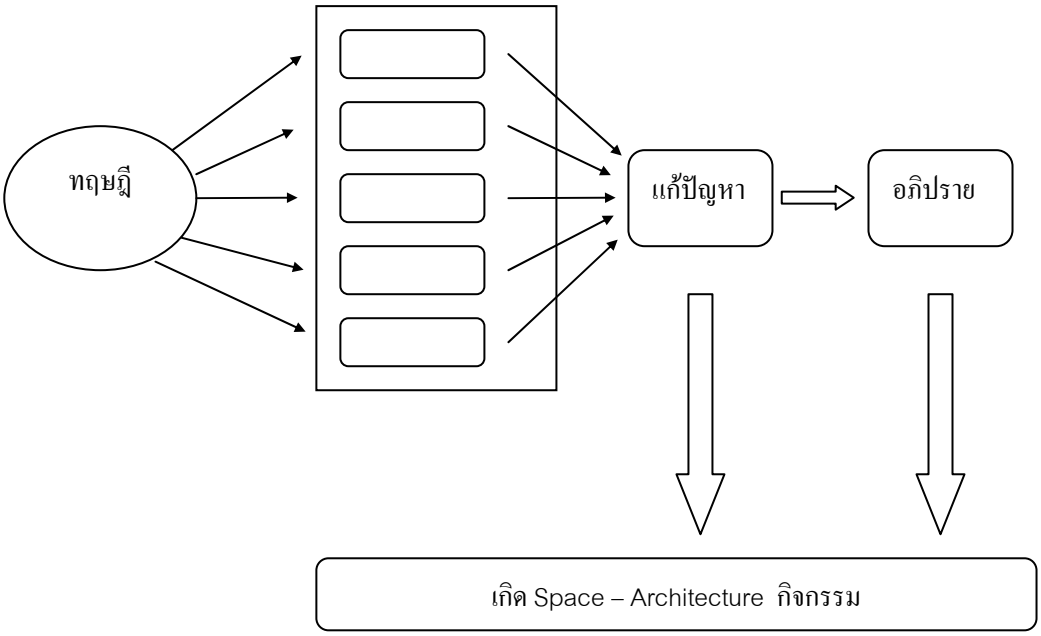

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

“เน้นให้ผู้เรียนคิดเอง คล้ายกับวิธีนิรนัย แต่ให้ลองพยายามค้าคว้าหาคำตอบเอง”

แผนภาพที่ 13 วิธีการสอนแบบอุปนัย

6. วิธีการสอนแบบ ทัศนศึกษา

ลักษณะการสอน

- เริ่มตั้งประเด็น
- จัดโปรแกรม และลำดับขั้นตอน
- เก็บเกี่ยว หาประสบการณ์
- กลับมาสรุปผล หาข้อดี-เสีย และประโยชน์ที่ได้รับ
- แสดงผลได้

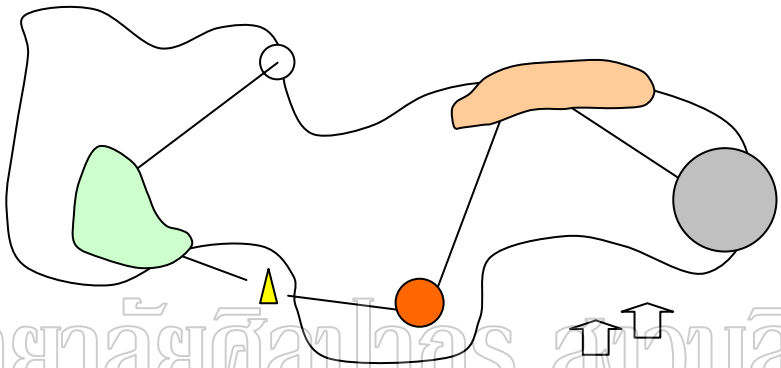

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

แผนภาพที่ 14 วิธีการสอนแบบทัศนศึกษา

7. วิธีการสอนแบบ อภิปรายกลุ่มย่อย

ลักษณะการสอน

- มีการใช้พื้นที่ร่วมกันและ แยกย่อยการใช้พื้นที่
- กว้าง แต่มีสัดส่วนห้อมล้อมด้วยฉากที่เป็น ธรรมชาติ เหมือนในแบบแรก

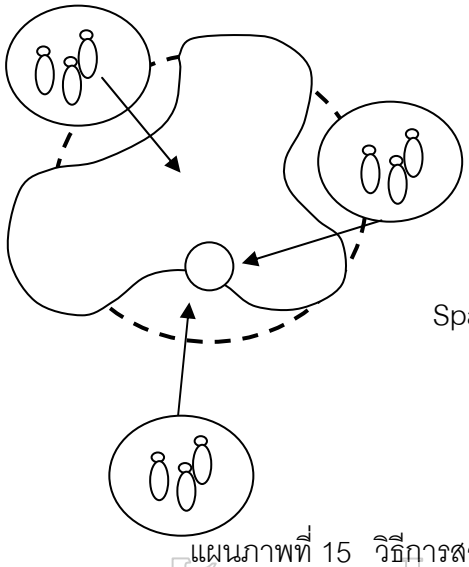

แผนภาพที่ 15 วิธีการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

8. วิธีการสอนแบบ แสดงละคร

ขั้นตอน

- ปรึกษา วัตถุประสงค์
- เลือกบทละคร เพื่อกำหนดหน้าที่ และบทบาท
- จัดเตรียมสถานที่ จากเนื้อเรื่อง
- แสดงละคร
- วิเคราะห์
- สรุปผล

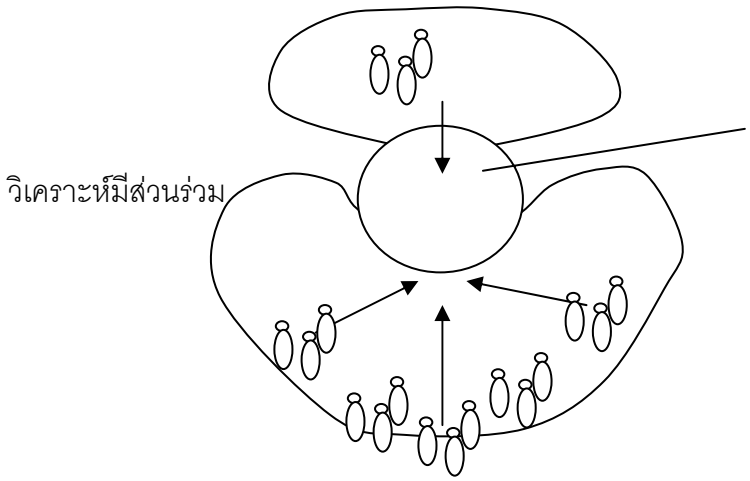

แผนภาพที่ 16 วิธีการสอนแบบแสดงละคร

9. วิธีการสอนแบบ เล่นบทบาทสมมติ

ลักษณะการสอน

- คล้ายคลึงกับการสอนแบบแสดงละคร แตกต่างที่ *มีการกำหนดบทบาทไว้ล่วงหน้า* โดยมีวัตถุประสงค์คือ ให้เรียนรู้เรื่องราวนั้นๆ เป็นสาระสำคัญ

การใช้พื้นที่

- กว้าง แต่มีสัดส่วนห้อมล้อมด้วยฉากที่เป็น ธรรมชาติ เหมือนในแบบแรก

10. วิธีการสอนแบบ กรณีตัวอย่าง

ลักษณะการสอน

- มีการสร้างสถานการณ์จริง ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในเหตุการณ์

การใช้พื้นที่

- กว้าง กินบริเวณ ตามสถานการณ์ที่ต้องการให้เรียนรู้แตกต่างกันออกไป

11. วิธีการสอนแบบเกมส์

ลักษณะการสอน

มีการตั้งกติกา และเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

12. วิธีการสอนสร้างสถานการณ์ เช่น หนีไฟ ประวิติศาสตร์

ลักษณะการสอน

จะใช้ที่ว่างแปรผันไปตาม สถานการณ์และเนื้อหา

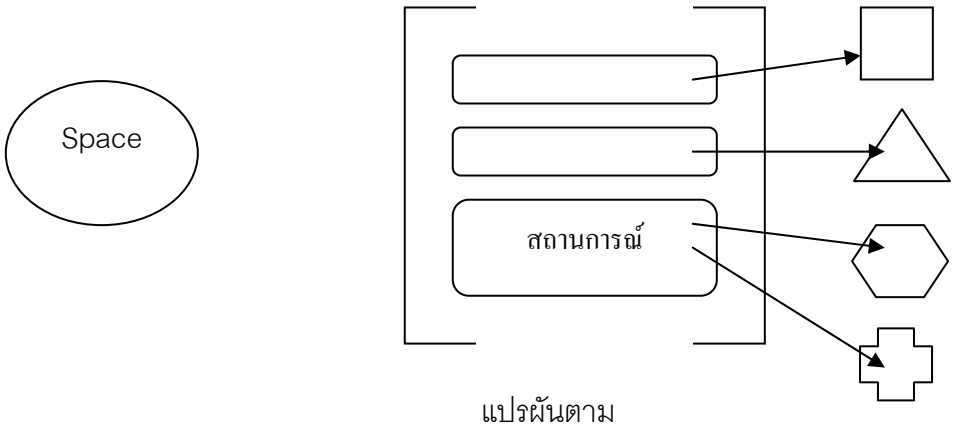

แปรผันตาม

แผนภาพที่ 17 วิธีการสอนแบบสร้างสถานการณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

13. วิธีการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียน

ลักษณะการเรียน

มีชุดอุปกรณ์ มาก

มีมุมความรู้ เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้

มีการรวมกลุ่ม

สรุปผลได้จากการเรียนรู้

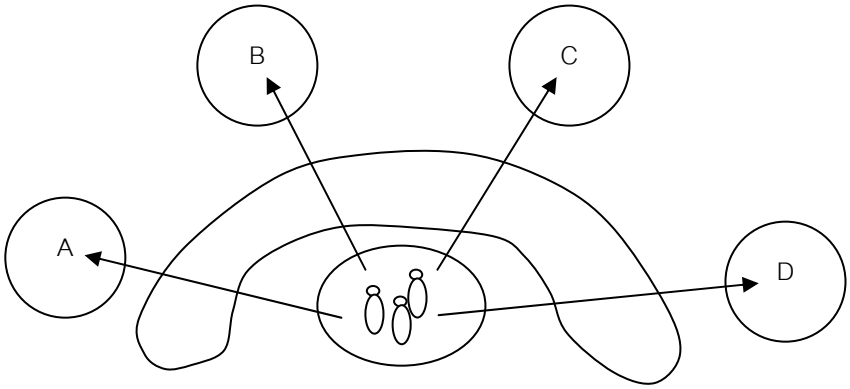

แผนภาพที่ 18 วิธีการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียน

14. วิธีการสอนแบบบทเรียน

ลักษณะการเรียน

เป็นโปรแกรม มีกรอบกติกา การเรียนรู้

แบ่งกลุ่มศึกษา ตามกรอบและกติกาที่วางไว้

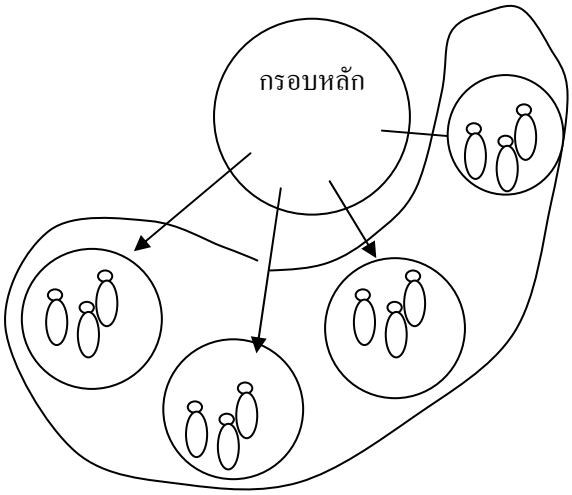

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

แผนภาพที่ 19 วิธีการสอนแบบบทเรียน

2.2 สื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ เน้นสื่อที่ผู้เรียน และผู้สอนใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียน ผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่างๆที่มีอยู่รอบตัว และในระบบสารสนเทศ มาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อ และแหล่งความรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อ หรือห้องสมุดของสถานศึกษา

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีความหลากหลาย ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีและสื่ออื่นๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจได้ง่าย และรวดเร็วขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จัก

วิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและ ต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการดังนี้

จัดทำและจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจัดทำ และจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน[6]

1. ศึกษาวิธีการเลือก และการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมหลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

2. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำ ขึ้นเอง และที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่นั้นอย่างสม่ำเสมอ

3. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

4. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น

5. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะๆ

2.3 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้[7]

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ให้ครู ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศ ที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

---

[6] ประเวศ วะสี, ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดพ้นจากความหายนะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542),12.

[7] เรื่องเดียวกัน, 21.

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จักต้องจัดทำหลักเกณฑ์ และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน สถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการวัดและประเมินทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ ตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างความ มั่นใจเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน จุดหมายสำคัญของการประเมินระดับ ชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการคุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือไม่/เพียงใดดังนั้น การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงงานหรือแฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญคือตัวผู้เรียน ครูผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่างๆที่จะทำให้สะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะทราบระดับความก้าวหน้า ความสำเร็จของตน ครู ผู้สอนจะเข้าใจความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่มสามารถให้ระดับคะแนนหรือจัดกลุ่มผู้เรียน รวมทั้งประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเองได้ ขณะที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะได้ทราบระดับความสำเร็จของผู้เรียน สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ สถานศึกษา

การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณีผู้เรียนไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินใหม่

การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

กลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการพัฒนา คุณภาพของผู้เรียนและคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

3. หลักสูตรของโครงการ สิกขาสถาน

โครงการสิกขาสถาน เป็นโรงเรียนระดับชั้นประถมที่ใช้กระบวนการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นหลัก โดยมีหลักสำคัญ ดังนี้คือ

1. การศึกษาแนวพุทธ คือการศึกษาอยู่บนรากฐานของชีวิต และความจริงตามธรรมชาติ (เด็ก ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และโลก) และมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้

วิถีชีวิต – การเรียนรู้ – การศึกษา – รากฐาน - พุทธ

2. มีกระบวนการศึกษา 3 ด้าน (ไตรสิกขา 3)

เป็นหัวใจ หรือแก่นของการศึกษาแนวพุทธ โดยศึกษา 3 ด้าน แบ่งเป็นองค์รวม ได้แก่ ศีล สมาธิ และ ปัญญา โดย ใช้ปัญญา และจิตใจ มารักษาศีล พัฒนาพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับโลกและสิ่งแวดล้อม

3. ผ่านวิธีการเรียนรู้ 3 (ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ) และทักษะการรับรู้ (ผัสสะ 6)

4. เพื่อให้เกิดพัฒนาการ 4 ด้าน (ภาวนา 4)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

โดยที่เป้าหมายคือ การพัฒนาทั้งทางด้าน วิชาการและ จิตใจ

จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 นั้น

เมื่อนำมาซ้อนทับ กับหลักการศึกษาแนวพุทธ ที่เน้นการพัฒนาตน 4 โดยนำเอาปัญญา และจิตใจ มาใช้พัฒนาพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับโลก และสิ่งแวดล้อม บริหารจิตเจริญปัญญา เพื่อนเรียนรู้โลก ตามศักยภาพของวัย โดยสามารถแบ่งออกได้เป็นหมวดหมู่วิชาการดังนี้คือ

ก. ศีลภาวนา (ปฏิสัมพันธ์ต่อโลก – ความจริงของสรรพชีวิต)

ได้แก่หมวดวิชา 1.ภาษาไทย 2.ภาษาต่างประเทศ 3.ศิลปะ 4.สังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม

ข. กายภาวนา (สัมพันธ์ต่อโลก – ความจริงด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม)

ได้แก่หมวดวิชา 5.คณิตศาสตร์ 6.วิทยาศาสตร์ 7.สุขศึกษา พลศึกษา 8.การงานอาชีพและเทคโนโลยี

ในขณะที่ หมวดจิตภาวนา และปัญญาภาวนา นั้น จะเกิดขึ้นภายในกระบวนการเรียนการสอน ในทุกหมวดวิชา ขึ้นอยู่กับว่า วิชานั้นๆ เน้นไปทางด้านไหน ก็จะเด่นไปทางด้านนั้น

4. จิตวิทยา และพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็ก[8]

กิจกรรมการละเล่นของ นักเรียน

- การเล่น คือธรรมชาติ ของเด็ก เป็นธรรมชาติแท้ ที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด
- การเล่นทำให้เด็กปลดปล่อยความสามารถ จินตนาการ ความฝัน ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิด
- การเล่นทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่างๆ ทำให้เรียนรู้ตนเอง และสิ่งแวดล้อมภายนอก ส่งผลถึงพัฒนาการด้าน อารมณ์

การเล่นของเด็ก ช่วงเวลาในการเล่น รูปแบบ วิธีการของการเล่น ความยากง่าย กฎกติกาในการเล่นต่างๆจะมีพัฒนาการขั้นเป็นตอนไปตามวัยที่เขาเติบโต สิ่งที่จะฝึกให้กับเด็กๆได้ก็คือ การเรียนรู้ในความหมายและวัตถุประสงค์ในการเล่นแต่ละครั้ง และที่สำคัญนั้น เด็กจะต้องรู้สึกสนุกกับการเล่นในทุกๆช่วง

ช่วงเวลาการเล่น จึงเป็นช่วงเวลาแห่งการพักผ่อน และได้แสดงความคิดฝัน ความสามารถของตน ในแบบต่างๆ และยังทำให้เด็กรู้จักควบคุมอารมณ์ตัวเอง มีความสามารถในการจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้น รู้ข้อจำกัดของตนเอง รู้สึกบทบาททางสังคมของเขา และรู้วิธีที่จะเก็บอารมณ์ไม่พึงพอใจเอาไว้ได้โดยไม่แสดงออกมา เป็นการพัฒนาทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมไปพร้อมๆกับการรู้จักตนเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

4.1 การเล่น และการจัดการเล่นให้กับเด็ก[9]

- ของเล่น สิ่งที่เล่น หรือ สถานที่บรรยากาศแวดล้อม น่าสนใจ ไม่อับทึบ
- ของเล่นสามารถ เปลี่ยนแปลงตัวเองใช้คิดตัวเองได้บ้าง ไม่ว่า ด้วยรูปร่าง Shape วัตถุ Object หน้าที่ Function วัสดุ Material ฯลฯ
- มีการเปรียบเทียบระหว่างของ เล่นกัน หรือ สถานที่ที่แตกต่างกันได้
- พื้นที่เล่น ควรเชื่อมต่อกัน และจัดวางสัดส่วนให้ ผู้ให้คำแนะนำ ครู สามารถเข้าไปให้คำแนะนำได้ทันท่วงที หากเด็กเบื่อเมื่อเล่นไม่สำเร็จ
- พื้นที่เล่นของเด็กโต คำนึงถึงจิตวิทยาของเด็กด้วย เช่น การเริ่มแยกกลุ่มการเล่นระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย หรือ การไม่ถูกกันระหว่างเด็กโต กับเด็กเล็ก

---

[8] ทิศนา แขมมณี และคณะ, <u>การคิดการสอนเพื่อพัฒนาการคิด</u> (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540), 121.

[9] เรื่องเดียวกัน, 150.

4.2 บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้กับเด็ก

- ดนตรีที่มีจังหวะเร็ว สนุกสนาน สีสันที่สดใส
- การเรียนเป็นกลุ่ม เป็นการลดความเครียด
- มีการเคลื่อนไหว ของร่างกาย หรือแสดงละคร
- ให้เด็กได้แสดงออก เช่น เขียนเรื่อง บรรยาย
- เปลี่ยนวิธีการเรียนอย่างเหมาะสม

4.3 พัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ

ตามหลักของจิตวิทยา แบ่งช่วงอายุของเด็กออกเป็น 4 ช่วง[10] คือ

1. Sensorimotor stage (0 – 2 ปี) ระยะนี้จะสามารเรียนรู้เฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรม ที่ผ่านการสัมผัส

2. Pre–Operational stage (2 – 7 ปี) จะมีพัฒนาการทางด้านภาษามากขึ้น แต่ยังคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมไม่ได้

3. Concrete Operation (7 – 11 ปี) เริ่มคิดอะไรที่เป็นนามธรรมได้บ้าง เรียนรู้ผ่านการกระทำ สามารถจัดหมวดหมู่ คิดกลับไปกลับมาได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

4. Formal Operation (11 – 15 ปี) เริ่มมีความคิดเหมือนผู้ใหญ่ มีความคิดที่ซับซ้อนมากขึ้น มีวิจารณญาณ ไตร่ตรอง สามารถใช้เหตุผล แก้ปัญหา มองเห็นความสัมพันธ์ได้

สำหรับโครงการสิกขาสถาน เป็นโรงเรียนที่รับเด็กนักเรียน ชั้น ป.1 – ป.6 เทียบอายุตามเกณฑ์ประมาณ 6 - 12 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงวัยที่ 3 และ 4 ตอนต้น อันเป็นช่วงเวลาที่มีพัฒนาการทางการเรียนรู้ และเข้าใจมากที่สุด นักจิตวิทยาจึงให้ความสำคัญกับพัฒนาการของเด็กในช่วงวัยนี้มาก โดยมีการศึกษาพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กในวัยนี้ เพื่อนำไปเป็นส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่สุดของเด็กในแต่ละวัย ดังนี้

4.3.1 พัฒนาการของเด็กวัย 6 - 8 ปี (ป.1 – ป.3)

เด็กในวัยนี้จะเป็นวัยที่เริ่มมีสังคม เป็นวัยเข้าโรงเรียนต้องการ การเรียนรู้ในด้านต่างๆ มีสมาธิในสิ่งต่างๆยาวนานขึ้น ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนานๆ หากแก้ปัญหาก็จะแก้ปัญหานั้นซ้ำๆ ดังนั้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเด็กในวัยนี้ จึงควรมีลักษณะ คือ

---

[10] รุ่ง แก้วแดง, <u>ปฏิวัติวัฒนธรรมการเรียนรู้</u> (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสำนักงานคณะกรรม การการศึกษาแห่งชาติ, 2542), 142.

- รับรู้ธรรมชาติ เรียนรู้ความแตกต่างของสิ่งต่างๆ จากการสัมผัส
- ฝึกการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ใช้อย่างถูกต้องและใช้เป็น
- พัฒนาจิตใจ ให้เด็กเข้าใจและคุ้นเคยกับการแสดงความรู้สึก ห่วงใยเพื่อน
- ส่งเสริมให้มีการประดิษฐ์ เพื่อให้เด็กได้เคลื่อนไหวร่างกาย เช่น ต่อไม้ การ์ด แกะสลัก
- เรียนรู้กฎเกณฑ์ง่ายๆ ของสังคม
- สร้างโอกาสให้มีการร่วมมือช่วยเหลือกัน จับคู่ จัดโต๊ะใหม่ เล่นละคร เป็นต้น
- สถานที่เล่น ที่สามารถเก็บสะสมของของเขา
- จัดหาสถานที่ที่เด็กสามารถปลีกไปตามลำพัง แต่สามารถดูแลถึงได้
- จัดทัศนศึกษานอกสถานที่ หรือ ติดต่อกับชุมชนบ้าง

4.3.2 **พัฒนาการของเด็กวัย** 9 - 11 **ปี (ป.4 – ป.6)**

เด็กในวัยนี้ จะมีพัฒนาการด้านความรู้สึกของตนเอง และต้องการการยอมรับตนเอง จากสังคมจากเพื่อน ให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อน มีการตั้งรหัสลับ หรือภาษาเฉพาะกลุ่ม เริ่มสนใจเพศตรงข้ามแต่มีความเขินอาย จึงมักจับกลุ่มสนิทกับเพื่อนที่เป็นเพศเดียวกันมากกว่า

ดังนั้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเด็กในวัยนี้ จึงควรมีลักษณะ คือ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

- ส่งเสริมการฝึกฝนทักษะ เช่น การทำอาหาร การออกแบบ การแสดงบนเวที
- ใช้ความสามารถจากการฝึกฝนประสาทสัมผัสให้เกิดความชำนาญ
- จัดเวลา และสถานที่ให้เหมาะสมกับความต้องการ เช่นนิสัยรักการอ่าน จัดมุมอ่านหนังสือ หรือห้องสมุด อยู่ในสถานที่ที่เข้าถึงง่าย
- ส่งเสริมให้มีการจัดรูปของสังคมที่ซับซ้อนขึ้น เช่น ชมรมต่างๆ
- เด็กโต สามารถลงไปช่วย เด็กในชั้นที่เล็กกว่าได้ เป็นการลดความขัดแย้งระหว่างวัยได้
- ส่งเสริมการเล่นของเด็กให้มีความซับซ้อนขึ้น เช่น เกมส์ที่ต้องวางแผน

ตารางที่ 1 สรุปพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก

วงอายุ	พัฒนาการ ด้านร่างกาย	พัฒนาการ ด้านสติปัญญา	พัฒนาการด้าน อารมณ์ และสังคม
-8 ปี	- มีทักษะ ในเครื่องมือเล็กๆมากขึ้น - ผูกเชือกรองเท้าหรือสิ่งของได้ - สามารถลอกแบบ รูปร่างได้ - เขียนตัวหนังสือได้	- สามารถ อ่านหนังสือกลับหน้าหลังได้และรู้ความแตกต่างของซ้ายขวาและเวลาได้ - สนใจการอ่านหนังสือต่างๆ - สามารถแก้ปัญหาได้	- มีการตั้งกลุ่มเพื่อน - จะชอบเล่นกับเพื่อนเพศเดียวกัน - ต้องการทำในสิ่งที่ถูกต้อง - กลัวความล้มเหลวผิดพลาด
-11 ปี	- เด็กหญิงจะมีพัฒนาการเร็วกว่าเด็กชาย ประมาณ 2 ปี	- สนใจการอ่านหนังสือที่มีเรื่องราว นิยาย วิธีการแนะนำต่างๆ - เริ่มสนใจงานอดิเรกสะสม - ชอบฝัน หรือจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต	- มีการตั้งกฎเกณฑ์ รหัสหรือภาษาเพี้ยนของกลุ่ม - มักไม่เกิดอารมณ์โกรธรุนแรง - ไม่ชอบการบังคับ หรืออำนาจของผู้ใหญ่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 2 สรุปความสามารถของเด็ก

วงอายุ	การแก้ไขปัญหา	ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์	การตัดสินใจ – ตัดสินปัญหา
-8 ปี	- สามารถเลือกทำได้จากความ คิดที่หลากหลาย - รู้จักความยุติธรรมต่อตนเองและผู้อื่น - สามารถวางแผนการขจัดปัญหา และรู้คุณค่าปัญหา	- สามารถเลือกวิธีการและคาดเดาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้ - สามารถคิดริเริ่มได้ โดยมีพี่เลี้ยง หรือครูคอยให้คำปรึกษา	- สามารถเข้าร่วมการอภิปรายในการตัดสินใจต่างๆโดยมีพี่เลี้ยง หรือครูคอยชี้แนะ
-11 ปี	- สามารถประเมินปัจจัยเสี่ยงของที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้	- มีความคิดริเริ่มได้โดยไม่ต้องมีที่ปรึกษา - เข้าร่วมสร้างโครงการ	- สามารถเข้าร่วมการอภิปรายในการตัดสินใจต่างๆ ได้โดยไม่ต้องมีที่

	- รู้หนทางจัดการกับตนเองเมื่อเกิดปัญหา - สามารถหาหนทางเพื่อให้เกิดความยุติธรรมสำหรับทุกคน - สามารถสร้างข้อตกลงขึ้นได้	เป็นทีมได้แม้จะมีความขัดแย้งภายใน	ปรึกษา - สามารถมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และจัดการกับความขัดแย้งได้

5. **จิตวิทยาเด็ก กับการออกแบบ**[11]

การเล่นของเด็กวัย 6 – 14 ปี

1. บรรยากาศแวดล้อม และสิ่งเร้าต่างๆ
2. ของเล่น หรือของใช้ สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ (ในแง่ของประโยชน์ใช้สอย หรือ รูปทรง วัสดุต่างๆ)
3. มีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง การเปรียบเทียบ แยกแยะได้
4. รูปทรงมีความเคลื่อนไหว สีสัน กระตุ้นและเร้าจินตนาการของเด็ก ให้คิดค้นต่างๆ รวมถึงการนำเสนอลำดับการใช้ที่ว่าง ความสว่าง แดดลม หรือผิวสัมผัสเป็นต้น
5. ครูอาจารย์ สามารถเข้าไปให้คำแนะนำได้ทันที
6. เด็กชายและเด็กหญิง เริ่มจะเล่นแยกกลุ่มกัน กลุ่มเด็กชาย และกลุ่มเด็กหญิง มีความสนใจในสิ่งๆต่างๆ แตกต่างกัน
7. สามารถแยกแยะสิ่งต่างๆได้ แต่ยังไม่ซับซ้อน

เนื่องจาก การเล่นของเด็ก ก็คือธรรมชาติของเด็ก (ที่แท้ติดตัวมา) เป็นการปลดปล่อยตนเองสู่จินตนาการ อันนำไปสู่กระบวนการคิด จึงทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่คิด เกิดพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สามารถเรียนรู้แขนงวิชาต่างๆรอบด้าน อาทิเช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

---

[11] ภาสิณี เปี่ยมพงษ์สานต์, สิ่งแวดล้อมศึกษา แนวการสอนและฝึกปฏิบัติ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), 42-43.

6. บทสรุปท้ายบท

จากการศึกษาถึงหลักสูตรในอดีต ทำให้สามารถวางแนวทางวิชาการตรงตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ในขณะที่การศึกษาในกระบวนการเรียนรู้ของพุทธศาสนา จะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้ทางวิชาการพัฒนาควบคู่ไปกับ การพัฒนาด้านอื่นๆของชีวิต ตรงตามหลัก (ไตรสิกขา) และการพัฒนาตนเอง (ภาวนา4) นอกเหนือไปจากการพัฒนาด้านสมอง และการท่องจดจำ เน้นหลักการเรียนรู้ทฤษฎี และปฏิบัติในสถาณการณ์จริง สถานที่จริง มีการทดลองหาความรู้ด้วยตนเอง ฝึกฝนทักษะการรับรู้ อันเป็นด่านแรกในการสัมพันธ์กับโลก และคัดกลั่นกรองข้อมูลที่เหมาะสม ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพ และความสามารถของเด็กในวัยดังกล่าว ที่จะเรียนรู้และฝึกฝนได้ โดยมีกัลยาณมิตร เป็นผู้คอยชี้แนะ และอบรม

ซึ่งในบทต่อไปจะเป็นการนำเอาวิธีการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ มาวิเคราะห์เพื่อทดลองหาลักษณะการใช้พื้นที่ว่าง รูปทรง ขนาดสัดส่วน และองค์ประกอบของโครงการ โดยมีการอ้างอิงจากกรณีศึกษาเป็นตัวเปรียบเทียบ และหาข้อสรุปของรายละเอียดโครงการต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5
รายละเอียดโครงการ

1. กรณีศึกษาโครงการตัวอย่าง (Case Study)

เนื่องจากโครงการนี้ เป็นโครงการทดลองที่เป็นการ ผสมผสานระหว่าง โรงเรียน เด็ก กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ เพื่อนำไปสู่การออกแบบทางสถาปัตยกรรม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการศึกษา จากกรณีศึกษา อาทิเช่นโรงเรียน ที่มีแนวทางการเรียนการสอน ในลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อพิจารณาถึงข้อดี ข้อเสีย ทั้งในแง่ของ แนวความคิด และการออกแบบที่เป็นผลทางรูปธรรม รวมไปถึงเสริมในแง่ของขนาดสัดส่วน ที่ว่างในรูปแบบต่างๆ

1.1 โรงเรียน รุ่งอรุณ

1.2 โรงเรียนอนุบาลทอสี

1.3 โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.1 โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร

ที่ตั้งโครงการ แปลนแคมปัส ถนนพุทธบูชา บางมด บางขุนเทียน กรุงเทพฯ

เนื้อที่โครงการ 8 ไร่

ลักษณะโครงการ อาคารเรียน 2 ชั้น

ภาพที่ 5 ทัศนียภาพโรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร

การจัดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้โรงเรียนรุ่งอรุณ มีหลักการศึกษาดังนี้

1.) จากพื้นฐานองค์ความรู้ตามนัยพุทธศาสนา ซึ่งชี้ให้เห็นความจริงที่ว่าด้วยมนุษย์ซึ่งเป็นในชีวิตแห่งการเรียนรู้จากภายในและภายนอก

2.) กระบวนการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญ๓ประการที่ส่งผลต่อกันเป็นวัฏจักรได้แก่

ชีวิตมนุษย์ หมายถึงสภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งการรับรู้ คือ อายตนะ 6 ได้แก่ การทำงานของร่างกาย สมอง และประสาทสัมผัสต่างๆ รวมกับจิตใจ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบ่อเกิดสำคัญแห่งการจัดสรร เหตุ-ปัจจัยภายในเพื่อการเรียนรู้ หากชีวิตนั้นมีความเป็นปกติก็อนุโลมได้ว่ากระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นและดำเนินไปโดยอัตโนมัติ

เหตุ-ปัจจัยภายใน อาจจำแนกได้ 3 ประการสำคัญคือ

วัย คือ ภาวะพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของวัย

คุณภาพการรับรู้ คือ การตีความ ได้แก่ ความรู้สึก ความจำได้หมายรู้ความคิดเชื่อมโยงปรุงแต่ง ความคิดพิจารณา วิเคราะห์ สังเคราะห์ (หรืออาจเรียกว่ารู้เท่าทันขันธ์ 5 นั่นเอง)

เจตจำนง คือ ความมุ่งมั่นอย่างเห็นดีเห็นงาม ความเพียรพยายาม ความเอาใจใส่ และความพินิจพิเคราะห์ไตร่ตรองใคร่ครวญให้ถึงที่สุดแห่งความจริงนั้น ๆ

เหตุ-ปัจจัยภายนอก ได้แก่

บุคคล และการก่อปฏิสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พ่อแม่ให้ความรักการเอาใจใส่เลี้ยงดูอบรมอย่างไม่ลังเลสงสัยเคลือบแคลง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ครู ผู้มีความเป็นกัลยาณมิตรเป็นที่พึ่ง และเป็นแบบอย่างทางความคิดที่มีต่อ ความรู้ต่างๆเป็นที่ตั้งของศรัทธาที่ผู้เรียนจะมีเจตจำนงเข้าถึงสาระองค์ความรู้ต่าง

บุคคลทั่วไป และสภาพแวดล้อมตลอดจนสถานการณ์อันไม่จำกัด ยากแก่การควบคุมและไม่เป็นไปตามใจปรารถนา

สาระ เนื้อหาองค์ความรู้ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ต้องจัดสรร กำหนดควบคุมได้โดยประมาณ แต่ที่สำคัญคือ ต้องแฝงไว้ด้วยที่มาที่ไปซึ่งมีความหมายต่อผู้เรียนในวัยนั้น ๆ ได้อย่างแท้จริง

เหตุปัจจัยภายนอกเหล่านี้ควรคำนึงถึง“ผู้เรียน” อยู่เสมอ เช่น พ่อแม่ที่ชอบเผลอเลี้ยงดูปกป้องทุ่มเทให้ลูก เพื่อทดแทนหรือเติมเต็มความปรารถนาอันสูงส่งของพ่อแม่ ซึ่งอาจผลักดันด้วยทิฐิจนมองข้ามความสามารถที่แท้จริงของลูก หรือครูซึ่งสอนเพราะเป็นอาชีพ ทำไปตามแบบแผนความเคยชินของการใช้บทเรียน แบบฝึก ที่ได้รับในการส่งต่อกันมา คือ สอนวิชามากกว่าสอนคน จนลืมไปว่า นักเรียนเขาเรียนที่จะเป็นอย่างที่ครูเป็น มิใช่เป็นอย่างที่ครูสอน เพราะครูไม่รู้ว่าตนสอนอะไรไปเพื่อบรรลุความรู้ใดหรือมีเจตจำนงต่อชีวิตหรือไม่ เป็นต้น

3.) จัดแบ่งกลุ่ม อายุ หรือวัย ที่สำคัญ 3 กลุ่ม คือ ปฐมวัย อายุ 0-7 ปี วัยเด็กอายุ 7-14 ปี และวัยรุ่นอายุ 14-21 ปี

4.) ระบุ “ท่าทีการเรียนรู้ ” ลงบนชีวิตมนุษย์ตามวัยดังกล่าว และขนาบด้วยเหตุ-ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกอย่างสอดคล้องไปพร้อม ๆ กันกับวัยนั้น ๆ

แนวความคิดในการออกแบบ

ดึงเอาปรัชญาการศึกษาข้างต้นควบคู่ไปกับธรรมชาติ บนพื้นที่ 60 ไร่ ของหมู่บ้านแปลน สร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ สัมพันธ์กับชุมชน มีกิจกรรมเสริมทักษะ เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา โดยออกแบบอาคารให้มีลักษณะเหมือนบ้าน อบอุ่น ไม่เคร่งครัด ประกอบไปด้วยเรือนสูง 2 ชั้น แทรกตัวอยู่ในความร่มรื่นของธรรมชาติ

ภาพที่ 6 ภาพชุดลักษณะอาคารโรงเรียนรุ่งอรุณ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การวางผังอาคาร

ลักษณะกลุ่มเรือน ประกอบด้วย กลุ่มอาคารอนุบาล กลุ่มเรือนประถม กลุ่มเรือนมัธยม เรือนวิชาการ-ค้นคว้า เรือบริการผู้ปกครอง ใช้วัดสุธรรมชาติ มีระเบียงและชานโดยวางผังกลุ่มอาคารให้โอบล้อมธรรมชาติ เน้นการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ใช้สอยภายในละภายนอก

ภาพที่ 7 ผังบริเวณโรงเรียนรุ่งอรุณ

การออกแบบอาคารเรียน

ในอาคารเรียนแต่ละหลังประกอบด้วย ห้องเรียน 2 ห้อง ห้องละไม่เกิน 25 คน โดยมีพื้นที่ส่วนกลาง เป็นโถงรวม ห้องเรียนมีลักษณะเปิดโล่งให้นักเรียน ใช้สอยร่วมกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 8 ภาพชุดบรรยากาศภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ

1.2 โรงเรียนอนุบาลทอสี

โรงเรียนอนุบาลทอสี เป็นโรงเรียนเอกชน ที่เกิดจากแรงบันดาลใจในการที่จะพัฒนาการศึกษาอนุบาลของประเทศไทย โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนจากเดิม ที่ยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้แก่เด็ก มาเป็นการศึกษาที่เน้นถึงกระบวนการเรียนรู้ โดยครูเป็นผู้ตั้งคำถามให้เด็กค้นคว้า ทดลอง และหาพยายามหาคำตอบด้วยตนเอง โดยมีความเชื่อว่า เด็กหรือมนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาฝึกฝนได้ และการศึกษาจะช่วยพัฒนาศักยภาพของเด็กแต่ละคนได้อย่างเต็มที่ สามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นคนดีของสังคม

ภาพที่ 9 กิจกรรมของเด็กอนุบาลภายในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.3 โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย

โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย เป็นโรงเรียนเอกชน สำหรับเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กปฐมวัย โดยมีหลักสูตรการศึกษาตามแนวพุทธ คือ

ก. การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเสมือนแกนหลัก ของหลักสูตรในโรงเรียน

ข. หลักการศึกษาของพระพุทธเจ้า

ลักษณะการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

- การพัฒนาให้เด็กมีเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ไปสู่ความดีงาม

- การพัฒนาด้านเนื้อหาความรู้ แบบองค์รวมสำหรับเด็ก โดยเริ่มตั้งแต่การรู้จักตนเอง สังคมรอบตัว ธรรมชาติ ให้ใกล้ชิดธรรมชาติ แล้วสุดท้ายคือ รู้เท่าทันเทคโนโลยี

- การพัฒนาด้านวิชาการและ วิชาชีพ โดยเน้นไปที่ การพัฒนาสติปัญญา กระบวนการคิดให้เหมาะสมกับศักยภาพของสมองมนุษย์

จากกรณีศึกษา ดังกล่าว ทำให้พอมองเห็นภาพของ การศึกษาแนวพุทธที่มีอยู่ในปัจจุบันได้มากขึ้น และนำไปสู่ การวิเคราะห์ กิจกรรม องค์ประกอบโครงการ รูปแบบการเรียนการสอน ที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการศึกษา กรณีศึกษาของโรงเรียน

จากการศึกษา กรณีศึกษา ของโรงเรียนทั้ง 4 แห่ง พบว่า โรงเรียนที่ใช้ระบบการศึกษาที่นำเอากระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ มีแนวความคิดหลักที่ตรงกัน คือ หลักของไตรสิกขา หรือ การศึกษา 3 ด้าน ซึ่งได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีความแตกต่างกันในแง่ของรายละเอียดทาง หลักสูตรวิชาการ และลักษณะท้องถิ่นพื้นที่ตั้ง กลุ่มการใช้กิจกรรม วัย และจำนวนของเด็กนักเรียน การแก้ปัญหาของแต่ละพื้นที่ ให้เข้ากับ ปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ

ซึ่งจากการศึกษากรณีศึกษา เน้นไปที่การวิเคราะห์ เหตุปัจจัยแนวความคิด และเป็นแง่ดีของแต่ละโรงเรียน นำมาผสมผสาน และวิเคราะห์ให้เข้ากับโครงการสิกขาสถาน อันได้แก่

- แนวความคิด ด้านไตรสิกขา กับกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การแปลงเป็นรูปธรรม
- หลักสูตรการศึกษา นำไปสู่ การวิเคราะห์ กิจกรรม และการเรียนรู้ในด้านต่างๆ
- โครงสร้างการบริหารสถานศึกษา
- ประโยชน์ใช้สอย
- การแก้ปัญหาในแง่มุมต่างๆ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2. โครงสร้างการบริหาร โครงการสิกขาสถาน

2.1 การวิเคราะห์บุคลากรโครงการ

บุคลากรภายในโครงการ แบ่งออกเป็น 3 ฝ่ายคือ

- ฝ่ายบริหารโครงการ
- ฝ่ายงานวิชาการ
- ฝ่ายกิจการนักเรียน

ฝ่ายบริหารโครงการ

ทำหน้าที่บริหารโครงการ ประกอบด้วย

- ผู้อำนวยการ
- งานวางแผน และพัฒนา ทำหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับนโยบาย แผนระยะสั้นและยาว ระบบข้อมูลการศึกษา และด้านงบประมาณ
- งานบริหาร และธุรการ ทำหน้าที่ ดูแลบริหารโครงการ
- งานอาคารสถานที่ ทำหน้าที่ดูแลเรื่องความปลอดภัย สถานที่ต่างๆ
- งานคลัง พัสดุ ดูแลเรื่องการจัดซื้อ

- งานโภชนาการ และอนามัย ดูแลเรื่องอาหาร และความสะอาดของภาชนะ

ฝ่ายงานวิชาการ

ทำหน้าที่ดูแลจัดการ เกี่ยวกับศึกษา

- งานวิชาการ ดูแลเกี่ยวกับการเรียนการสอน

- งานบริการการศึกษา ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก เกี่ยวกับการจัดการศึกษาต่างๆ เช่น สื่อ โสต หรืออุปกรณ์การศึกษาอื่นๆ การลงทะเบียน เป็นต้น

ฝ่ายกิจการนักเรียน

ทำหน้าที่ดูแลด้านกิจกรรมภายใน และภายนอกโรงเรียน

2.2 การคำนวณหาจำนวนบุคลากร

- การคำนวณหาจำนวนเจ้าหน้าที่

ตารางที่ 3 การคำนวณหาจำนวนเจ้าหน้าที่[1]

ฝ่าย/แผนก	ตำแหน่ง	
ผู้บริหารโครงการ	ผู้อำนวยการศึกษา	1
	เลขานุการ	1
ส่วนบริหาร ธุรการ	เจ้าหน้าธุรการ	2
	เจ้าหน้าที่เอกสาร	1
ส่วนการเงิน และพัสดุ	เจ้าหน้าที่บัญชี	1
	เจ้าหน้าที่พัสดุ	1
ส่วนวิชาการ	นายทะเบียน	1
ส่วนบริการการศึกษา	บรรณารักษ์	1
	ผู้ช่วยบรรณารักษ์	1
	ผู้ควบคุมห้องโสต	1
	ผู้ควบคุมห้องเก็บสื่อ	1
ส่วนอาคารสถานที่	เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย	2
	เจ้าหน้าที่ดูแลแผนกอาคาร	4
ส่วนโภชนาการ	ครัว	4
จำนวนเข้าหน้าที่ ทั้งหมด		22 คน

[1] จากการศึกษาเปรียบเทียบจาก Case Study และมาตรฐานจำนวนบุคคลากรตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

- การวิเคราะห์หาจำนวนครูอาจารย์

ในระดับประถมศึกษา กำหนดจำนวนครูกำหนดจากจำนวนคาบเรียนแยกตามรายวิชา

จำนวนชั่วโมงการทำงานรวมต่อสัปดาห์ของครู (8 ชั่วโมง x 5วัน) = 40 ชั่วโมง

มาตรฐานการสอนต่อ 1 สัปดาห์ของครู = 14 ชั่วโมง

คิดหน่วยต่าง และเตรียมการสอนต่อสัปดาห์ = 26 ชั่วโมง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 4 วิเคราะห์จำนวนครูอาจารย์ (1 คน/ 14 คาบการสอน)

จำนวนคาบการเรียน ต่อสัปดาห์							รวมคาบวิชา	ทั้งหมด (2ห้อง)	คิดเป็นจำนวนครู
กลุ่มสาระการเรียนรู้	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6			
1. กลุ่มวิชาภาษาไทย	7	7	4	4	4	4	30	60	4
2. กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์	5	5	5	5	4	4	28	56	4
3. กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี	- 5	- 5	- 5	- 4	4 -	4 -	8 19	16 38	2 3
4. กลุ่มวิชาสังคมศึกษา	-	-	-	-	4	4	8	16	2
5. กลุ่มวิชาสุขศึกษา	-	-	-	-	1	1	2	4	1
กลุ่มวิชาพละศึกษา	2	2	2	2	2	2	12	24	2
6. กลุ่มวิชาศิลปะ	1	1	1	1	1	1	6	12	1
กลุ่มวิชาดนตรี	2	2	1	1	1	1	8	16	2
7. กลุ่มวิชาการงานพื้นฐานอาชีพเกษตร	2 -	2 -	2 -	2 -	- 2	- 2	8 4	16 8	2 1
8. กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ	2	2	4	4	4	4	20	40	3

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 4 วิเคราะห์จำนวนครูอาจารย์ (1 คน/ 14 คาบการสอน) (ต่อ)

จำนวนคาบการเรียน ต่อสัปดาห์							รวมคาบวิชา	ทั้งหมด (2ห้อง)	คิดเป็นจำนวนครู
กลุ่มสาระการเรียนรู้	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6			
9. กลุ่มอื่นๆ									
-ลูกเสือ เนตรนารี	1	1	1	1	1	1	6	12	1
-คอมพิวเตอร์	-	-	-	1	1	1	3	6	1
รวมจำนวนครูอาจารย์ทั้งหมด									29 คน

- การคำนวณหา จำนวนนักเรียน

กำหนดชั้นปีละ 2 ห้อง (กรณีศึกษา) จำนวนนักเรียน ต่อ 1ห้อง = 25 คน

จำนวนนักเรียนทั้งหมดของโรงเรียน 6 ชั้นปี =12 ห้อง x 25 คน = 300 คน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สรุปจำนวนบุคลากรภายในโครงการ

ผู้บริหารโครงการ	1	คน
เลขานุการ	1	คน
ฝ่ายเจ้าหน้าที่โครงการ	20	คน
ครูอาจารย์	29	คน
นักเรียน	300	คน

2.3 **การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย**

เป็นการวิเคราะห์หา พื้นที่ใช้สอยเพื่อใช้เป็นพื้นที่ตุ๊กตาโดยคร่าว เพื่อนำไปสู่การออกแบบในขั้นต่อไป ดังนั้นจึงใช้วิธีอ้างอิงจากมาตรฐานเป็นหลัก และปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดประกอบพื้นที่และการวางผังโครงการในภายหลัง

พื้นที่ใช้สอยจากแนวความคิด ของโรงเรียนสิกขาสถาน

สถานศึกษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ ของการจัดการศึกษา ดังนั้นการจัดพื้นที่การเรียนการสอนให้สอดคล้องและเอื้อประโยชน์กับการเรียนรู้จึงมีความสำคัญมาก การจัดพื้นที่ใช้สอยของโครงการจึงต้องพิจารณาวิเคราะห์ควบคู่ไปกับการออกแบบและวางผังของโครงการ ดังนั้นการหาพื้นที่ใช้สอยในเบื้องต้นนี้จึงวิเคราะห์จากข้อกำหนดหรือมาตรฐานของการออกแบบโรงเรียนในเบื้องต้น โดยมีการเพิ่มเติมในส่วนของพื้นที่ “ยืดหยุ่น” หรือพื้นที่ “พระ” (นายแพทย์ ประเวศวะสี ได้ให้ความหมายของพื้นที่พระไว้ดังนี้ เป็นพื้นที่สำหรับ หยุด สงบใจ พักผ่อนภายในแต่ละส่วนของโครงการ) ตามความเหมาะสมในกระบวนการออกแบบลำดับต่อไป

พื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ สิกขาสถาน ประกอบด้วย

- ส่วนบริการต้อนรับ พื้นที่ต้อนรับ โถงรองรับผู้ปกครองและนักเรียน
- ส่วนบริหารจัดการ พื้นที่สำหรับเจ้าหน้าที่จัดการภายในโรงเรียน
- ส่วนการศึกษา
    - ส่วนปริยัติ พื้นที่การศึกษาหลัก
    - ส่วนปฏิบัติ พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ทดลองพื้นที่นันทนาการ กีฬา
    - ส่วนปฏิเวธ และแสดงผลงาน
    - ส่วนพื้นที่สงบ(พระ)
- ส่วนบริการต่างๆ ห้องพยาบาล ห้องเครื่อง
- ส่วนจอดรถ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 5 แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการสิกขาสถาน

พื้นที่	ผู้ใช้	หน่วย	พื้นที่/ต่อหน่วย	พื้นที่รวม ตร.ม.	ที่มา
1. ส่วนบริการต้อนรับ					
- โถงต้อนรับ	15	-	1.2	18	Architect Data
- ส่วนนิทรรศการ	-	-	-	10	Architect Data
- ส่วนทำงานเจ้าหน้าที่	2	-	4.5	9	Architect Data
- ส่วนเก็บเอกสาร	-	-	-	60	Time Saver Standard
- ส่วนสัมมนาห้องประชุมเล็ก	20	-	1.5	30	Architect Data
รวมพื้นที่ส่วนบริหาร + 30%				169.5	
2. ส่วนบริหารจัดการ					
- ห้องผู้อำนวยการ + ห้องน้ำ	1	1	20	20	มาตรฐานอาคารราชการ
- เลขานุการ	1	1	4.5	4.5	มาตรฐานอาคารราชการ
- โถงพักคอย	5	-	3	15	มาตรฐานอาคารราชการ
ฝ่ายวิชาการ					
- แนะแนว	2	-	4.5	9	มาตรฐานอาคารราชการ
- กิจกรรมวิชาการ	2	-	4.5	9	มาตรฐานอาคารราชการ
รวมพื้นที่ส่วนวิชาการ + 30%				23.4	
ฝ่ายธุรการ					
- เจ้าหน้าที่บุคคล นายทะเบียน	3	-	4.5	13.5	มาตรฐานอาคารราชการ
- การเงิน และบัญชี	3	-	4.5	13.5	มาตรฐานอาคารราชการ
- งานธุรการ	2	-	4.5	9	มาตรฐานอาคารราชการ
- งานพัสดุ คลังพัสดุ	1	-	4.5	4.5	มาตรฐานอาคารราชการ
- ห้องน้ำ	-	1	1.78	1.78	Architect Data
รวมพื้นที่ส่วนธุรการ + 30%				55	
รวมพื้นที่ส่วนบริหาร				181.5	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 5 แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการสิกขาสถาน (ต่อ)

พื้นที่	ผู้ใช้	หน่วย	พื้นที่/ต่อหน่วย	พื้นที่รวม ตร.ม.	ที่มา
3. ส่วนการศึกษา					
ส่วนปริยัติ พื้นที่การศึกษาหลัก					
- ห้องเรียน ชั้นป.1	50	2	48	96	วิเคราะห์โครงการ
- ห้องเรียน ชั้นป.2	50	2	48	96	วิเคราะห์โครงการ
- ห้องเรียน ชั้นป.3	50	2	48	96	วิเคราะห์โครงการ
- ห้องเรียน ชั้นป.4	50	2	48	96	วิเคราะห์โครงการ
- ห้องเรียน ชั้นป.5	50	2	48	96	วิเคราะห์โครงการ
- ห้องเรียน ชั้นป.6	50	2	48	96	วิเคราะห์โครงการ
รวมพื้นที่ห้องเรียน + 30%				480	
- ห้องพักครู รวมห้องน้ำ	4	-	-	18	Architect Data
- ห้องน้ำ	-	4	1.78	7.12	มาตรฐานอาคารราชการ
- พื้นที่กิจกรรม (ชาน)	-	-	-	230	วิเคราะห์โครงการ
รวม พื้นที่ส่วนปริยัติ + 30%				955.5	
ส่วนปฏิบัติ พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้					
- โถงพักผ่อน เอนกประสงค์	-	6	50	300	วิเคราะห์โครงการ
- ส่วนดนตรี	25	6	2	300	วิเคราะห์โครงการ
- ส่วนทำงานศิลปะ	25	6	2	300	Architect Data
รวมพื้นที่ ส่งเสริมการเรียนรู้ +30%				1,175	
ห้องสมุด					
- พื้นที่เก็บหนังสือ	65	-	0.6	50.7	
- พื้นที่อ่านหนังสือ	65	-	-	147	
- counter	1	-	12	12	มาตรฐานอาคารราชการ
- เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์	1	-	9	9	มาตรฐานอาคารราชการ
- ที่ทำงานผู้ช่วย	4	-	4.5	18	มาตรฐานอาคารราชการ
- ห้องน้ำ แยกชายหญิง		4	1.78	7.12	มาตรฐานอาคารราชการ
รวมพื้นที่ห้องสมุด+ 30%				316	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 5 แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการสิกขาสถาน (ต่อ)

พื้นที่	ผู้ใช้	หน่วย	พื้นที่/ต่อหน่วย	พื้นที่รวม ตร.ม.	ที่มา
ห้องคอม					
พื้นที่คอม+30%	30	-	1.5	58.5	มาตรฐานอาคารราชการ
เจ้าหน้าที่คอม	1	-	4.5	4.5	มาตรฐานอาคารราชการ
ห้องน้ำ	-	2	1.78	3.55	มาตรฐานอาคารราชการ
รวมพื้นที่ห้องคอม +30%				86.5	
พื้นที่นันทนาการ กีฬา					
- สนามหญ้า พื้นที่โล่งกว้าง	-	-	-	725	วิเคราะห์โครงการ
- พื้นที่อเนกประสงค์ (ในร่ม)	-	-	-	468.5	วิเคราะห์โครงการ
รวมพื้นที่ส่วนกีฬา + 30%				1551.5	
รวมพื้นที่ส่วน ปฏิบัติ					
ส่วนปฏิเวธ					
- ส่วนแสดงนิทรรศการ 2 มิติ	-	-	-	10	Architect Data
- ส่วนแสดงนิทรรศการ 3 มิติ	-	-	-	80	วิเคราะห์โครงการ
- ส่วนนั่งทำงานเจ้าหน้าที่	3	-	-	20	มาตรฐานอาคารราชการ
- ส่วนเก็บเอกสาร และผลิตเอกสาร	-	-	-	6	มาตรฐานอาคารราชการ
- ส่วนสัมมนาห้องประชุม	30	-	-	40.5	Architect Data
รวมพื้นที่ส่วนปฏิเวธ +30%				203.5	
ส่วนพื้นที่สงบ(พระ)					
- ลาน สงบใจ	25	6*	0.9	135	วิเคราะห์โครงการ
- ส่วนบริการ	-	-	-	24	Architect Data
รวมพื้นที่พระ				206.7	
รวมพื้นที่ส่วนการศึกษา				4495.2	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 5 แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการสิกขาสถาน (ต่อ)

พื้นที่	ผู้ใช้	หน่วย	พื้นที่/ต่อหน่วย	พื้นที่รวม ตร.ม.	ที่มา
4. ส่วนบริการต่างๆ					
ห้องพยาบาล					
- โถงพักคอย	1	-	6	6	มาตรฐานอาคารราชการ
- พื้นที่ตรวจ	2	-	4.5	9	มาตรฐานอาคารราชการ
- ห้องพยาบาล	2	-	6	12	มาตรฐานอาคารราชการ
- Counter	1	-	12	12	มาตรฐานอาคารราชการ
- ส่วนเก็บยา	1	-	2	2	มาตรฐานอาคารราชการ
- ห้องน้ำ	1	-	1.78	1.78	Architect Data
รวมพื้นที่ห้องพยาบาล +30%				55.5	
ส่วนโภชนาการ					
ครัว (แบ่งเป็น 2 ผลัด)	2	-	30%	36	วิเคราะห์โครงการ
พื้นที่เก็บอาหาร	1	-	27	27	มาตรฐานอาคารราชการ
พื้นที่ทำความสะอาด	1	-	21.6	21.6	มาตรฐานอาคารราชการ
ห้องน้ำ	1	-	1.78	1.78	Architect Data
รวมพื้นที่ส่วนครัว + 30%				112.5	
ฝ่ายอาคารสถานที่					
- ภารโรง	2	-	4.5	9	มาตรฐานอาคารราชการ
- ยาม	1	-	4.5	4.5	มาตรฐานอาคารราชการ
- คนสวน	4	-	4.5	18	มาตรฐานอาคารราชการ
- ห้องน้ำ	1	-	1.78	1.78	Architect Data
รวมพื้นที่ส่วนอาคาร+ 30%				43	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 5 แสดงพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการสิกขาสถาน (ต่อ)

พื้นที่	ผู้ใช้	หน่วย	พื้นที่/ต่อหน่วย	พื้นที่รวม ตร.ม.	ที่มา
ส่วนห้องเครื่องและห้องเก็บขยะ					
- ห้องไฟฟ้า	1	-	45	45	
- ห้องประปา	1	30	30	30	
- ห้องเก็บขยะ	1	-	30	30	
รวมพื้นที่ส่วนห้องเครื่อง+ 30%				136.5	
รวมพื้นที่ส่วนบริการ				347.5	
5. ส่วนจอดรถ					
- ที่จอดรถผู้อำนวยการและครู	15	-	30	450	Architect Data
- ที่จอดรถโรงเรียน	2	-	30	60	Architect Data
- ที่จอดรถมอเตอร์ไซด์และจักรยาน	5	-	2.5	12.5	Architect Data
- ที่จอดรถผู้ปกครอง	30	-	30	900	Architect Data
- ที่จอดรถขยะ และบริการ	2	-	48	96	Architect Data
รวมพื้นที่จอดรถยนต์+ 30%				1518.5	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุดกลาง

3. ที่ตั้งโครงการ

โครงการสิกขาสถาน เป็นโครงการออกแบบทดลองหา ต้นแบบของโรงเรียนที่เน้นการศึกษาตามหลักพุทธศาสตร์ มีไตรสิกขา ซึ่งเน้นที่การพัฒนาที่เด็กในทุกๆด้าน หรือเรียกว่า ภาวนา 4 อันได้แก่

สีลภาวนา การพัฒนาศีล – สังคม

กายภาวนา การพัฒนาศีล – กายภาพ

จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ

ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา

ซึ่ง เป็นการภาวนา หรือ พัฒนา ที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ทั้งสัมพันธ์ต่อโลกที่เป็นกายภาพ และ โลกที่เป็นสรรพชีวิต อันประกอบด้วยเพื่อน ครู ชุมชน วัด อันนำไปสู่คุณลักษณะที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงในระดับกว้างมากขึ้นเรื่อยๆในอนาคต

โครงการสิกขาสถานนี้ เนื่องจากเป็นโครงการทดลอง หาต้นแบบของโรงเรียนแนวพุทธศาสตร์ โดยหาสัดส่วนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในโครงการเองและภายนอกโครงการ ดังนั้น โครงการสิกขาสถานนี้ จึงกำหนดเกณฑ์การเลือกย่านที่ตั้งขึ้นมาเป็นตัวอย่าง และทำการหาความสัมพันธ์ต่อบริบทนั้นๆ เชื่อมโยงกับกิจกรรมภายในโรงเรียนต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

3.1 เกณฑ์การเลือกที่ตั้งโครงการ

ในการเลือกที่ตั้งโครงการสิกขาสถานนั้น มีหลักเกณฑ์ในการเลือก ดังนี้

1. อยู่ในกรุงเทพ บริเวณชุมชนเมือง กรุงเทพฯ

2.พื้นที่ใกล้วัดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หรือมีบริเวณที่เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ เช่น สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ

3. เป็นพื้นที่โล่งกว้าง สามารถสร้างบรรยากาศภายในตามแนวความคิดได้

4. การคมนาคมสะดวก

อนึ่งหากโครงการนี้นำไปทดลองออกแบบในที่ดินลักษณะอื่นๆ บริบทอื่นๆ ก็จะเกิดความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงในรูปแบบที่ต่างออกไป โดยคงไว้ซึ่ง แนวความคิดในการเรียนรู้การศึกษา ที่เป็นหัวใจของโครงการ

3.2 การวิเคราะห์เลือกย่านที่ตั้งโครงการ

เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์ข้างต้นแล้ว ได้พื้นที่บริเวณที่มีความเหมาะสมสำหรับเป็นที่ตั้งทดลองออกแบบโครงการ ได้แก่

- บริเวณวัดสุทัศน์
- บริเวณวัดปทุมวนาราม
- วัดเทพศิรินทร์ * (แทนที่บริเวณโรงเรียนเทพศิรินทร์ปัจจุบัน)

บริเวณวัดสุทัศน์ฯ

1. อยู่ในเขตรัตนโกสินทร์ชั้นนอก เป็นแหล่งวัฒนธรรม ของเมืองเก่า เขตพระนครฯ

2.วัดสุทัศน์ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่ม โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และนำเสนอต่อคณะกรรมการกระทรวงศึกษาธิการ โดยเริ่มจากโรงเรียนวันอาทิตย์ ที่รับดูแล และสอนนักเรียนในชุมชน รวมไปถึงนักเรียนทั่วไปที่มีความสนใจ มีกลุ่มนักเรียนตั้งแต่ ระดับ ป.1 ถึง ป.6 โดยระยะแรกสอนตั้งแต่ 8.00 – 12.00 น. โดยเน้นกระบวนการแนวพุทธ ซึ่งมีพระอาจารย์เป็นผู้ถ่ายทอด ในบริเวณข้างเคียง มีสวนสาธารณะขนาดใหญ่ เหมาะสำหรับใช้เป็น แหล่งความรู้ภายนอกได้ดี นับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวเนื่อง กับการศึกษาทดลองของโครงมาก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. ในด้านพื้นที่ บริเวณที่ตั้งค่อนข้างจำกัด เนื่องจากถูกบีบด้วยชุมชนโดยรอบ ทำให้พื้นที่สำหรับก่อสร้างมีน้อยเกินไป

4. ในแง่การคมนาคมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง มีการเข้าถึงง่ายพอสมควร

บริเวณวัดปทุมวนาราม

1. อยู่ในเขตเมือง ของกรุงเทพมหานคร เขตปทุมวัน

2. วัดปทุมวนาราม เป็นอีกวัดที่มีความเกี่ยวข้องในด้านการศึกษา มีพื้นที่สวนป่าธรรมชาติใจกลางเมือง และยังมีศาลาสมาธิ วังสระปทุม และติดกับชุมชนแถบคลองแสนแสบ อยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมใหม่และเก่า ซึ่งมีความน่าสนใจในการนำมาทดลองออกแบบ

3. เลือกบริเวณพื้นที่ตั้ง พระเมรุมาสของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งมีพื้นที่ไม่เล็กและไม่ใหญ่จนเกินไป สามารถสร้างสรรค์บรรยากาศ ภายในโรงเรียนเพิ่มเติมได้

4. การคมนาคม มีความสะดวก ด้วยทางสัญจร ทั้งทางรถยนต์ และรถไฟฟ้า

บริเวณพื้นที่โรงเรียนเทพศิรินทร์

1. อยู่ในย่านชุมชนเมืองกรุงเทพฯ เขตป้อมปราบ

2. วัดเทพศิรินทร์ เป็นโรงเรียนที่อยู่ติดกับวัดเทพศิรินทร์

3. พื้นที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ มีขนาดใหญ่พอสมควร สามารถสร้างบรรยากาศภายในโรงเรียนได้ น่าสนใจทดลอง ออกแบบโรงเรียนแนวพุทธศาสตร์แทนที่โรงเรียนเดิม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากการออกแบบตามแนวความคิดใหม่

4. การคมนาคม มีความสะดวก ใกล้เส้นทางรถไฟ

3.3 การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

จากการวิเคราะห์หาพื้นที่ตั้งโครงการที่เหมาะสม ที่ดินบริเวณวัดปทุมวนารามเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมที่สุด พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ดินของกรมวังขุนเพชรบูรณ์ อินทราชัย พื้นที่เขตสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สี่แยกราชประสงค์ ถนนราชดำริ แขวงปทุมวัน

พื้นที่โครงการอยู่ในแหล่งของชุมชนคลองแสนแสบ วัด สวนป่า ศาลาสมาธิ ด้วยบริบทแวดล้อมที่เอื้อต่อการศึกษา การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกับชุมชน กับแหล่งความรู้ ซึ่งเหมาะสมกับลักษณะของโครงการสิกขาสถาน กล่าวคือ สิกขาสถาน โรงเรียนประถมศึกษาตามนัยแห่งพุทธศาสตร์นั้น นอกเหนือไปจากการให้ความรู้ภายในโรงเรียนตามมาตรฐานกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังเป็นการนำเอาวิถีชีวิตของเด็กนักเรียน ผูกพันกับบริบทของพื้นที่ สามารถเชื่อมโยงแหล่งความรู้แหล่งชุมชน วัด ให้มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ดังคำสอนที่ว่า ชีวิต คือ การศึกษา อย่างแท้จริง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พื้นที่ของโครงการเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดประมาณ 12 ไร่เศษ

- เส้นทางคมนาคม

การคมนาคมสามารถเข้าถึงพื้นที่โครงการได้ 3 ระบบ คือ ทางรถยนต์, ระบบขนส่งมวลชนลอยฟ้า สถานีสยาม หรือสถานีชิดลม และเส้นทางเดินเท้า การเข้าสู่พื้นที่โครงการโดยถนนลูบด้านหลังของห้างสรรพสินค้า Central World Plaza เข้าจากถนนเส้นปทุมวัน หน้าวัดปทุมวัน ทางทิศใต้ไป ออกถนนราชประสงค์ ด้านทิศตะวันออก

- พื้นที่ข้างเคียง

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนคลองแสนแสบ

ทิศตะวันออก ติดกับพื้นที่โล่ง ด้านหลังของ Central World Plaza

ทิศใต้ ติดกับ บริเวณวัดปุทม ศาลาสมาธิ สวนป่า

ทิศตะวันตก ติดกับพื้นที่ของวัง และชุมชน

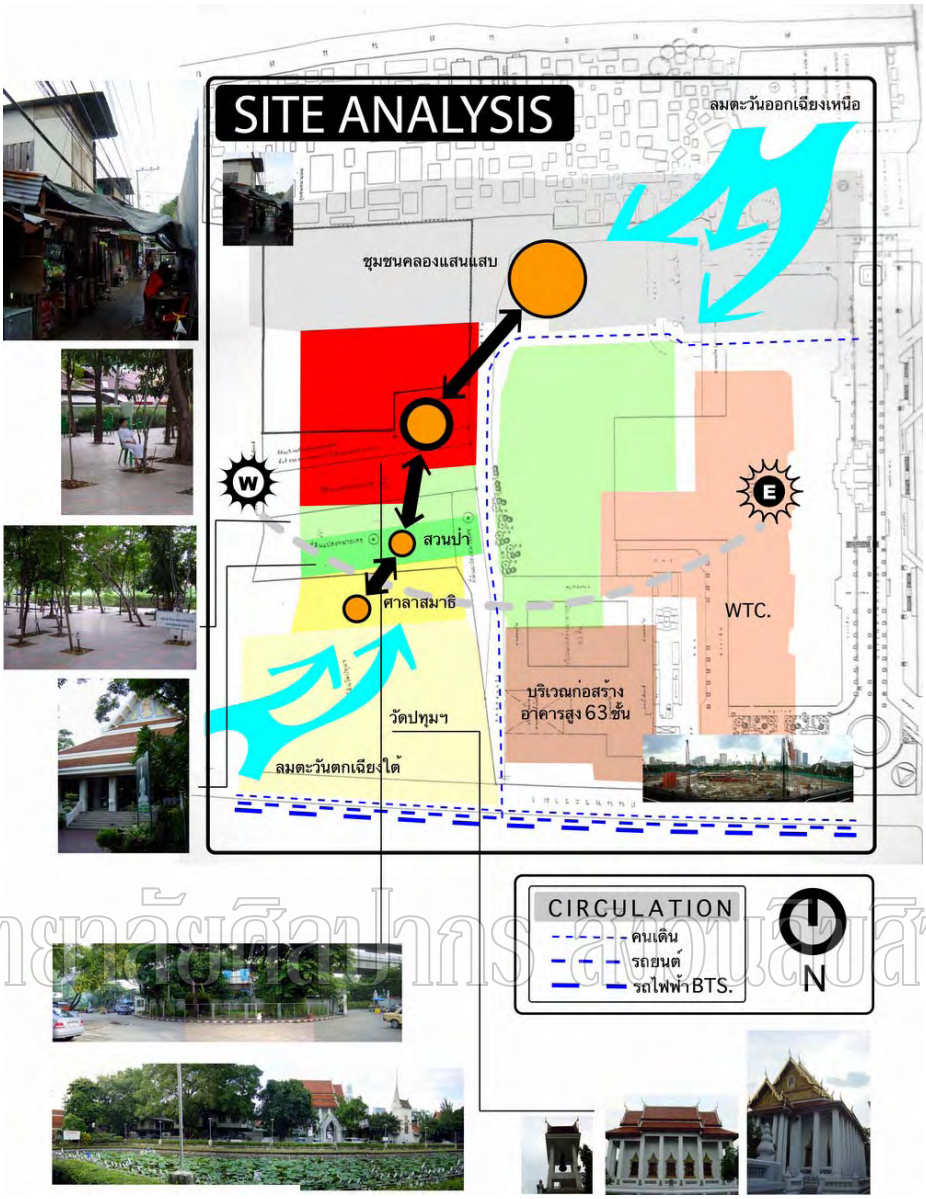

ภาพที่ 10 ภาพ แสดงการวิเคราะห์พื้นที่โครงการ

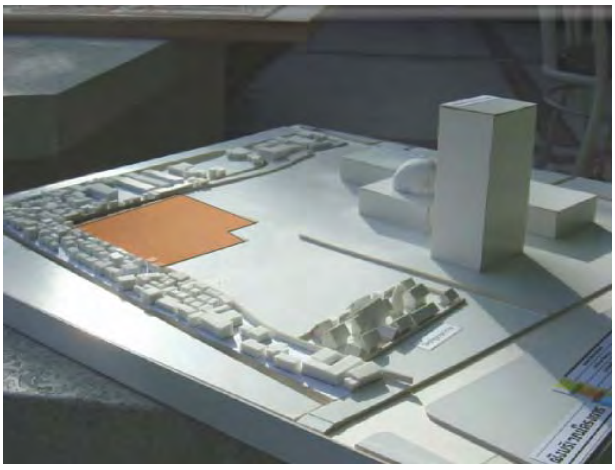

ภาพที่ 11 Model แสดงพื้นที่ตั้งโครงการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับเชื่อมโยงกับบริบทแวดล้อมในชุมชน คือทิษตะวันออกและทิศใต้ สำหรับพื้นที่ติดกับชุมชน ให้ปิดไว้เนื่องด้วยความปลอดภัย และการศึกษา

- สภาพทางภูมิศาสตร์

พื้นที่โครงการ อยู่ใจกลางเมือง มีลักษณะเป็นที่ราบโดยตลอด อยู่ภายในซอยของวัดปทุม ติดกัน ดังนั้นมลภาวะ หรือฝุ่นควันต่างๆของเมืองจึงเข้าถึงได้ยาก อีกทั้งยังมีสวนป่า ศาลาสมาธิตั้งอยู่เสมือนเป็น ฉนวนป้องกัน และยังเสริมสร้างบรรยากาศให้ต้องการค้นหา ใฝ่รู้อีกด้วย

จากทิศทางแดดลม พบว่าในช่วงเวลาเช้า ถึงประมาณ 8 โมงเศษ เงาของอาคาร Central World Plaza Tower จะพาดผ่านตัวโครงการทำให้ พื้นที่สะสมความเย็นสบายไว้ ปริมาณลมที่พัดเข้าสู่โครงการปานกลาง เนื่องมาจากเป็น พื้นที่ราบ ลมจึงหมุนเวียนถ่ายเทได้โดยตลอด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 12 ภาพดอกบัวหน้า วัดปทุมวนาราม

ภาพที่ 13 โบสถ์วัดปทุมฯ

ภาพที่ 14 เจดีย์และวิหารวัดปทุม

ภาพที่ 15 รูปแบบสถาปัตยกรรมโบสถ์วัดปทุม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 16 รูปแบบสถาปัตยกรรมเจดีย์วัดปทุม

ภาพที่ 17 พื้นที่ส่วนวัง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 18 สภาพพื้นที่โครงการ ด้านทิศใต้

ภาพที่ 19 สภาพพื้นที่โครงการ ด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ 20 ปัจจุบันพื้นที่โครงการ เป็นที่เก็บพระเมรุมาศ

ภาพที่ 21 อาคารระบบ

ภาพที่ 22 พระเมรุมาศที่อยู่ในโครงการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

4. บทสรุปท้ายบท

จากแนวความคิด และการศึกษากรณีศึกษา นำไปสู่การวิเคราะห์ องค์ประกอบ ขนาดสัดส่วน และรายละเอียดของโครงการ ลักษณะการใช้พื้นที่ โครงสร้างระบบการบริหาร เพื่อกำหนดองค์ประกอบ และขนาดสัดส่วน พื้นที่ใช้สอย และรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนนำไปสู่การเลือกที่ตั้งโครงการ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมโครงการเพื่อนำไปสู่บทสรุปของโครงการ และการทดลองออกแบบโครงการต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 6
สรุปโครงการ

1. **ชื่อโครงการ** สิกขาสถาน : โรงเรียนประถมแนวพุทธศาสตร์
Sikkha Sathan : The Buddhist Primary School

2. **ลักษณะโครงการ** โครงการออกแบบ โรงเรียนเอกชน ระดับชั้น ประถม 1 - 6 ตามแนวพุทธศาสตร์

3. **ที่ตั้งโครงการ** เป็นบริเวณที่ดินกรมวังขุนเพชรบูรณ์ อินทราชัยพื้นที่เขตสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สี่แยกราชประสงค์ ถนนราชดำริ แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

4. **ขนาดของที่ตั้งโครงการ** ประมาณ 12 ไร่

5. **องค์ประกอบของโครงการ**

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ส่วนบริการต้อนรับ	169.5 ตร.ม.
ส่วนบริหารจัดการ	181.5 ตร.ม.
ส่วนการศึกษา	
1. ส่วนปริยัติ	955.5 ตร.ม.
2. ส่วนปฏิบัติ	3129.5 ตร.ม.
3. ส่วนปฏิเวธ	203.5 ตร.ม.
4. ส่วนพื้นที่(พระ)	206.7 ตร.ม.
รวม	4495.2 ตร.ม.
ส่วนบริการ	347.5 ตร.ม.
ส่วนจอดรถ	1518.5 ตร.ม.
รวม	6724.2 ตร.ม.
Openspace	12400.0 ตร.ม.

(Open Space 65% รวมเนื้อที่ทั้งหมด 19200 ตร.ม.)

6. **จำนวนบุคลากร**

ผู้บริหารโครงการ	1	คน
เลขานุการ	1	คน
ฝ่ายเจ้าหน้าที่โครงการ	20	คน
ครูอาจารย์	29	คน
นักเรียน	300	คน
จำนวนบุคลากรทั้งสิ้น	351	คน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 7
การออกแบบ

1. แนวความคิดในการออกแบบ

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้แนวพุทธศาสตร์ข้างต้น ซึ่งเป็นแนวความคิดในเชิงนามธรรม นำไปสู่การแปลงแนวความคิดเป็นรูปธรรม ทางสถาปัตยกรรม อันได้แก่ ตัวอาคาร ห้องเรียน พื้นที่กิจกรรม และบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมโดยรวม

โครงการสิกขาสถาน เป็นโครงการทดลองออกแบบ โรงเรียนต้นแบบ ที่นำเอากระบวนการศึกษา ตามหลักพุทธธรรม อันมี สิกขา 3 หรือ *ไตรสิกขา* เป็นหัวใจ เพื่อนำไปสู่ การพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจ และปัญญาในท้ายที่สุด หรือที่เรียกว่า ภาวนา 4

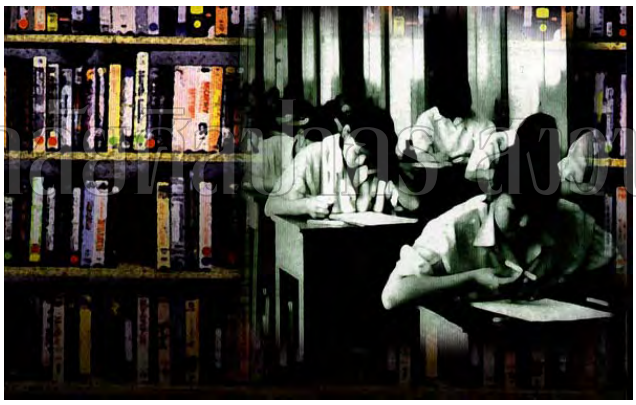

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 23 สถานศึกษากับการเปิดอิสรภาพทางความคิด

ในการตีความ ลักษณะของกระบวนการศึกษานั้น อาศัยวิธีการ ศึกษาจากกระบวนการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ ขั้นตอนการเรียนรู้ ตัวองค์ความรู้ หมวดวิชา และธรรมชาติของเด็ก รวมไปถึง บริบทของที่ตั้งโครงการ เป็นปัจจัยในการสร้าง Diagram ต้นแบบของโครงการ กล่าวคือ เป็นการค้นหา ภาพร่างของ โครงการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ โรงเรียนแนวพุทธอื่นๆที่สภาพบริบทของพื้นที่ต่างๆ แล้วเกิดการปฏิสัมพันธ์ในแง่มุมต่างๆ ความซ้อนทับกันของ การเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา หรือลักษณะกิจกรรมภายในโครงการ และภายนอกโครงการ โดยคงไว้ซึ่งแนวความคิดและกระบวนการเรียนรู้ในแนวพุทธศาสตร์

การนำเสนอวิทยานิพนธ์นี้ จึงเป็นการออกแบบ บนสภาพที่ตั้งที่ผ่านการคัดเลือกแห่งหนึ่ง มาทำการทดลองหาต้นแบบ และออกแบบให้เป็นรูปธรรม ทางสถาปัตยกรรม

สิกขาสถาน

ความเป็นมา

นับตั้งแต่อดีตการศึกษาเรียนรู้ที่เกิดจากความสมัครใจโดยมีแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญคือ "บ้าน วัด และวัง" จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการศึกษาไทยครั้งแรก ที่รูปแบบการศึกษาจากบ้าน วัด วัง ไปรวมศูนย์ที่โรงเรียนโดยเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาความรู้โดยมีหลักสูตรแผนการศึกษาและตำราต่างๆจากประเทศตะวันตก ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ

๑.ต้องการให้ประเทศชาติพ้นจากการล่าอาณานิคม

๒.เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้และมีความทันสมัย ทัดเทียมต่างชาติ

แต่ในปัจจุบันชีวิตและสังคมไทย โดยเฉพาะในสังคมเมือง กำลังเผชิญกับสภาวะที่หลากหลายแปรเปลี่ยนไปมาและมีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ มีการดำเนินชีวิตในกระแสของโลกวัตถุนิยม

ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นหนทางพัฒนา "คน" สู่ปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ดีจะต้องมีกระบวนการศึกษาอบรมให้คนมีหลักคิด วิธีการคิด เพื่อเป็นพื้นฐานความคิด ในการเรียนรู้และดำเนินชีวิตของตนต่อไป

ปัญหาการศึกษาไทยในปัจจุบัน

. การศึกษาเน้นการท่องจำมากกว่ากระบวนการเรียนรู้
. ระบบการศึกษาเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ทำให้การศึกษากับชีวิตแยกจากกัน
. ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรม จริยธรรม

เป้าหมายของโครงการ

. เป็นสถานศึกษานำร่องสำหรับเด็กปฐมวัย ๑-๖ แนวความคิดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
. เป็นสถานศึกษาที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้และความเข้าใจในตนเอง ที่พัฒนาผู้เรียนตามหลักพุทธธรรม ใน ๔ ด้าน (ภาวนา ๔) โดยนำเอาหลักพุทธศาสตร์มาใช้ ได้แก่
  - ในด้านกระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ)
  - ในด้านหลักปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)
. เป็นสถานศึกษาที่ออกแบบให้มี การเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบทของการเรียนรู้ ที่ว่าง และช่วงเวลา

วัตถุประสงค์ของโครงการ

. ศึกษาแนวความคิด และแนวทางการปฏิรูปศึกษา "ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการศึกษา" และหลักวิธีคิดทางพุทธธรรม เพื่อเป็นข้อมูลในการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 24 ภาพสรุปโครงการ

ลักษณะของการศึกษาแนวพุทธ (เป้าหมายหลักของโครงการ)

1. การศึกษาแนวพุทธ คือการศึกษาอยู่บนรากฐานของชีวิต และความจริงตามธรรมชาติ (เด็ก ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และโลก) และมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้

วิถีชีวิต – การเรียนรู้ – การศึกษา – รากฐาน – พุทธ

2. มีกระบวนการศึกษา 3 ด้าน (ไตรสิกขา 3)

เป็นหัวใจ หรือแก่นของการศึกษาแนวพุทธ โดยศึกษา 3 ด้าน อย่างเป็นองค์รวม ได้แก่ ศีล สมาธิ และ ปัญญา โดย ใช้ปัญญา และจิตใจ มารักษาศีล พัฒนาพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับโลกและสิ่งแวดล้อม

3. ผ่านวิธีการเรียนรู้ 3 (ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ) และทักษะการรับรู้ (ผัสสะ 6)

4. เพื่อให้เกิดพัฒนาการ 4 ด้าน (ภาวนา 4)

กายภาวนา – ศีลภาวนา - สมาธิภาวนา – ปัญญาภาวนา

สรุปแนวความคิด คือ **ไตรสิกขา ๓ ผ่านกระบวนการ เรียนรู้ ไปสู่ ภาวนา ๔**

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

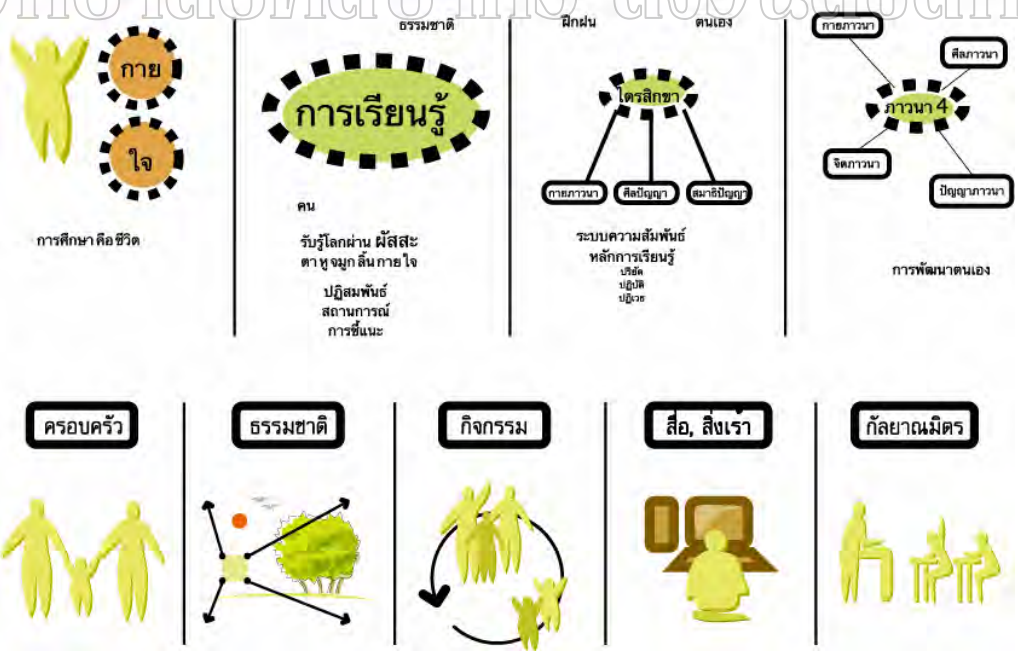

ภาพที่ 25 ภาพแสดงแนวความคิดของโครงการ

การแปลงแนวความคิดทางนามธรรม ไปสู่รูปธรรม สามารถมองภาพออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนการศึกษาเรียนรู้ ได้แก่ ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ วิธีการศึกษา หลักสูตร กิจกรรม จิตวิทยาธรรมชาติของเด็ก อันนำไปสู่ การออกแบบที่ว่าง การใช้สอยอาคาร และขนาดสัดส่วน และระดับการใช้พื้นที่ เป็นต้น

2. ส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ บริบทของโครงการ ทั้งที่มีอยู่ และที่สร้างขึ้นใหม่ อันนำไปสู่ รูปแบบของตัวอาคาร พื้นผิว วัสดุ สีสัน และรูปทรง เป็นต้น

ดังนั้นการออกแบบโครงการสิกขาสถานนี้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในแง่ของ การวางผัง และตัวอาคาร พื้นที่ใช้สอยภายใน และภายนอก วัสดุพื้นผิว ความเป็นธรรมชาติ ตลอดจน ลักษณะการใช้พื้นที่ แสงเงาที่ตกกระทบในระดับต่างๆ

เส้นทางการเชื่อมต่อ Route – มีเรื่องราวนำพา กระตุ้นให้สนใจ และเกิดการเรียนรู้

ลำดับขั้น Sequence – ใช้ลักษณะของ วิธีการเรียนรู้ 3 คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ มาสร้างสรรค์ที่ว่างในระดับความเข้มข้นของพื้นที่ต่างๆ ให้สอดคล้องกับ ลักษณะและกระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาสาระของวิชา

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

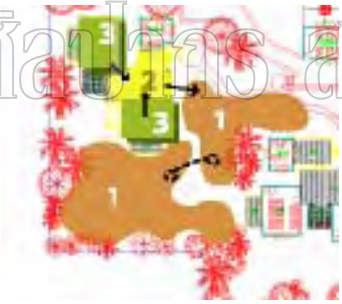

ภาพที่ 26 ลาดับขันของ Space

พื้นที่เฉพาะ Spatial Impact – สอดแทรก ที่ว่างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อาทิเช่น สนามหญ้า ปักเสาไม้ธรรมชาติ สำหรับขึงผ้า ประกอบการเล่านิทาน หรือ ประกอบการแสดง หรือกิจกรรมอื่นๆ

ภาพที่ 27 พื้นที่เฉพาะ

การเปลี่ยนแปลง Contrast – เช่น ผนังช่องเปิด กับMass อาคาร

ขนาดสัดส่วน Scale – คำนึงถึงขนาดสัดส่วนที่สอดคล้องตั้งแต่ระดับผู้ใช้อาคาร คือ เด็ก ไปจนถึงบริบท และสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาถึง จิตวิทยาของเด็ก กับขนาดสัดส่วนการใช้พื้นที่ ความรู้สึกเคลื่อนไหว โอบล้อม รวมกลุ่ม หรือแยกสัดส่วนกิจกรรม ไปตามความสนใจ และธรรมชาติวัยต่างๆ

การรับรู้ Perception – ฝึกการใช้ทักษะผ่านอายตนะ6 เช่น การเปลี่ยนวัสดุ พื้นผิว สีสัน ขนาดรูปทรง ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนของพื้นผิว ตั้งแต่ นอกห้องเรียนไปสู่ในห้องเรียน ออกไปสู่ระเบียงชานภายนอก ให้ผิวสัมผัส ที่หยาบขรุขระ ไปหาพื้นผิวที่ละเอียดอ่อนนุ่ม หรือค่อยเป็นค่อยไปสู่ความเป็นธรรมชาติ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงขลา

ภาพที่ 28 ภาพชุดลักษณะของพื้นผิว สีสัน ขนาดรูปทรง

Scenery – คำนึงถึงภาพขององค์รวม ส่วนแยกย่อย การปิดเปิดของพื้นที่

Concentrate – มีการใช้ Boundary ในการกำหนดขอบเขต อย่าง อิสระซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามลักษณะการเรียนรู้ เช่น ต้องการสมาธิ เพื่อเรียนรู้ด้านปริยัติ หรือ ต้องการรับรู้จากภายนอก อายตนะ6 ตลอดจนการ ลงไปสัมผัสกับการปฏิบัติจริง และนำไปสู่ผลแห่งการเรียนรู้

การเชื่อมโยงภาพกว้าง – เพื่อให้เกิดมิติทางการศึกษา คำนึงถึงการเชื่อมโยงกิจกรรมภายนอกให้สอดคล้องกับ กระบวนการเรียนรู้ อย่างบูรณาการ

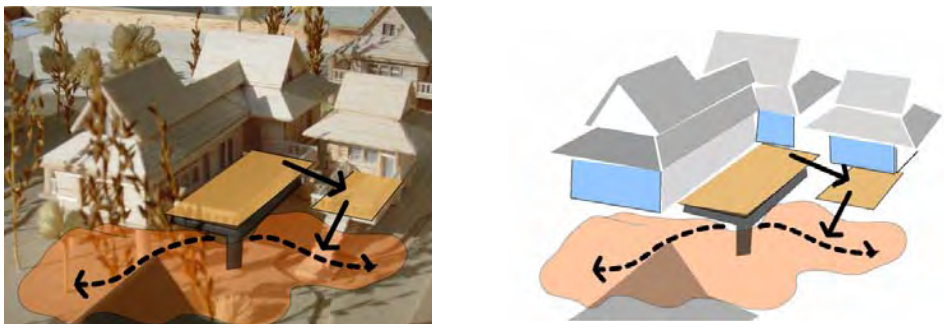

ภาพที่ 29 ภาพชุดการเชื่อมต่อ และเลื่อนไหลของ Space

สีสัน และการนำมาใช้

เนื่องจากโครงการนี้ เป็นสถานศึกษาสำหรับเด็กประถมศึกษา จึงพยายามสร้างเฉดสีของตัวอาคารให้มีความสนุกสนาน แต่ไม่รุนแรง มีความเป็นพุทธสาสนาอยู่ด้วยการ เชื่อมสีเหลืองให้เข้ากับทุกเฉดสี เนื่องมาจาก สีเหลือง มักมีความหมายโดยนัยยะ แทนเป็นพุทธศาสนา จึงให้เชื่อมโยง เฉดสีต่างๆ และลด ดีกรีความสดลงด้วยการเติมสี Grey ลงไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 30 เฉดสีกับการเลือกใช้

ภาพที่ 31 ตัวอย่างการนำสีมาใช้ในอาคาร

2. แนวความคิดในการวางผังอาคาร

จากการวิเคราะห์ สภาพที่ตั้งโครงการ พบว่าที่ตั้งโครงการสิกขาสถานนั้น อยู่ติดกับชุมชนคลองแสนแสบ วังสระปทุม ศาลาสมาธิ สวนป่าศาลาพระราชศรัทธา สวนป่าเจ้าอาวาส และวัดปทุมฯ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกิจกรรมทางศาสนา และยังเอื้อต่อ การเรียนรู้ของเด็กอีกด้วย ดังนั้นเมื่อมองในภาพกว้าง ระดับชุมชนแล้ว โครงการสิกขาสถาน จึงพยายามวางพื้นที่ใช้สอยและตัวอาคาร ให้สอดคล้องกับบริบทดังกล่าว กล่าวคือ

ระดับผังของโครงการ

ในส่วนด้านหน้าที่เป็นเส้นทางสัญจรหลัก นั้นจัดวาง Zone ให้เป็น Public เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนคลองแสนแสบ และรองรับ สำหรับผู้ที่มาติดต่อโครงการ ฟังคำแนะแนว หรือชมนิทรรศการ ของโรงเรียน ได้แก่ โถง ส่วนบริการต้อนรับ ส่วนบริหารจัดการ ส่วนจัดนิทรรศการ และพื้นที่จอดรถ

ในส่วนบริเวณที่ติดกับเขตสวนป่าศาลาพระราชศรัทธานั้น จัดวางกลุ่มอาคารการศึกษา ให้สามารถเชื่อมโยง กับวัด สวนป่าและศาลาดังกล่าวได้ เป็นอีกหนึ่งการเรียนรู้ ทัศนศึกษานอกโรงเรียน ควบคู่ไปกับการเรียนรู้วิถีพุทธ และศึกษาวัฒนธรรมชาวพุทธ อันเป็นหัวใจของโครงการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

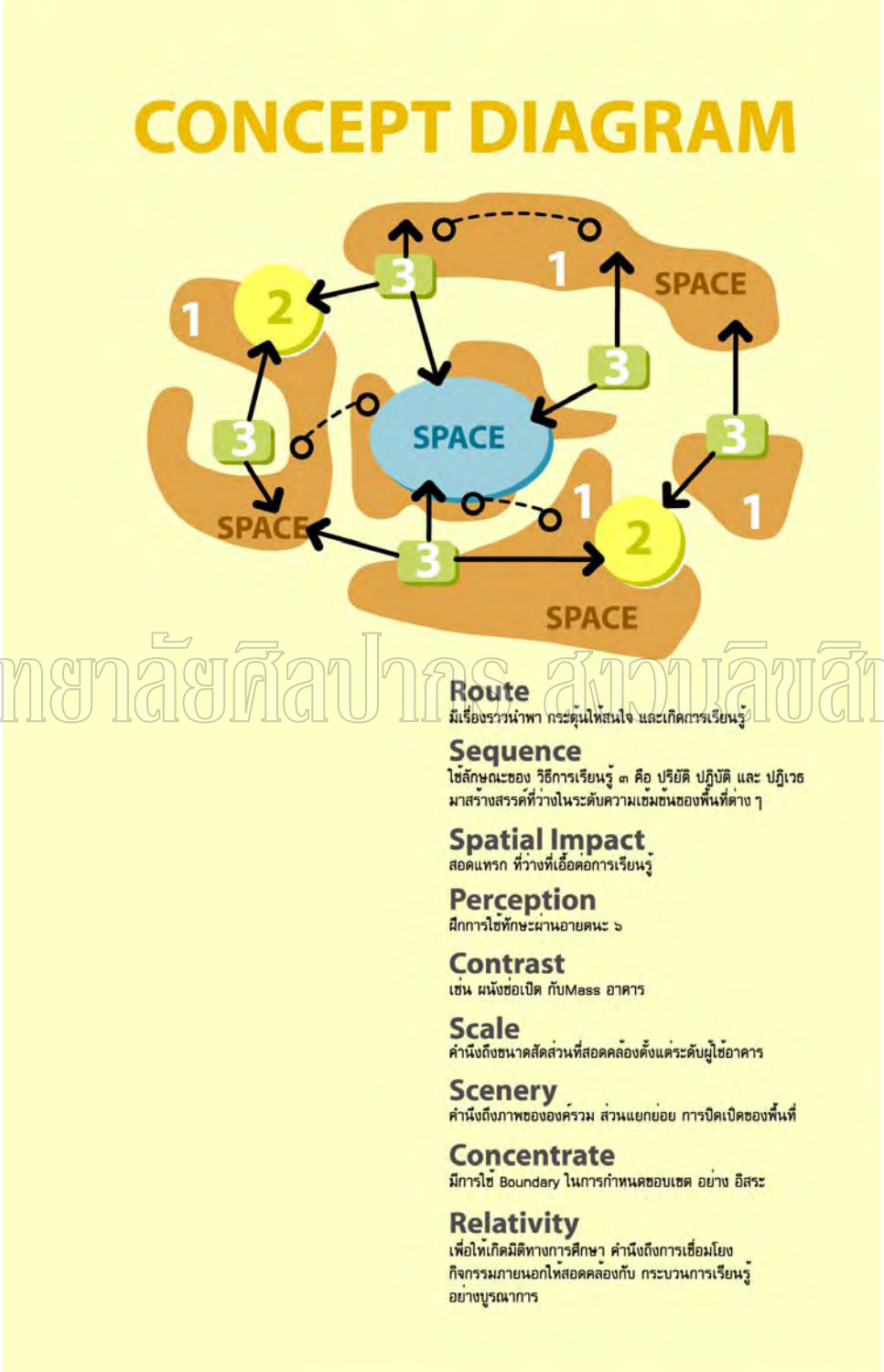

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 32 ภาพแสดงแนวความคิดของการวางผังโครงการ

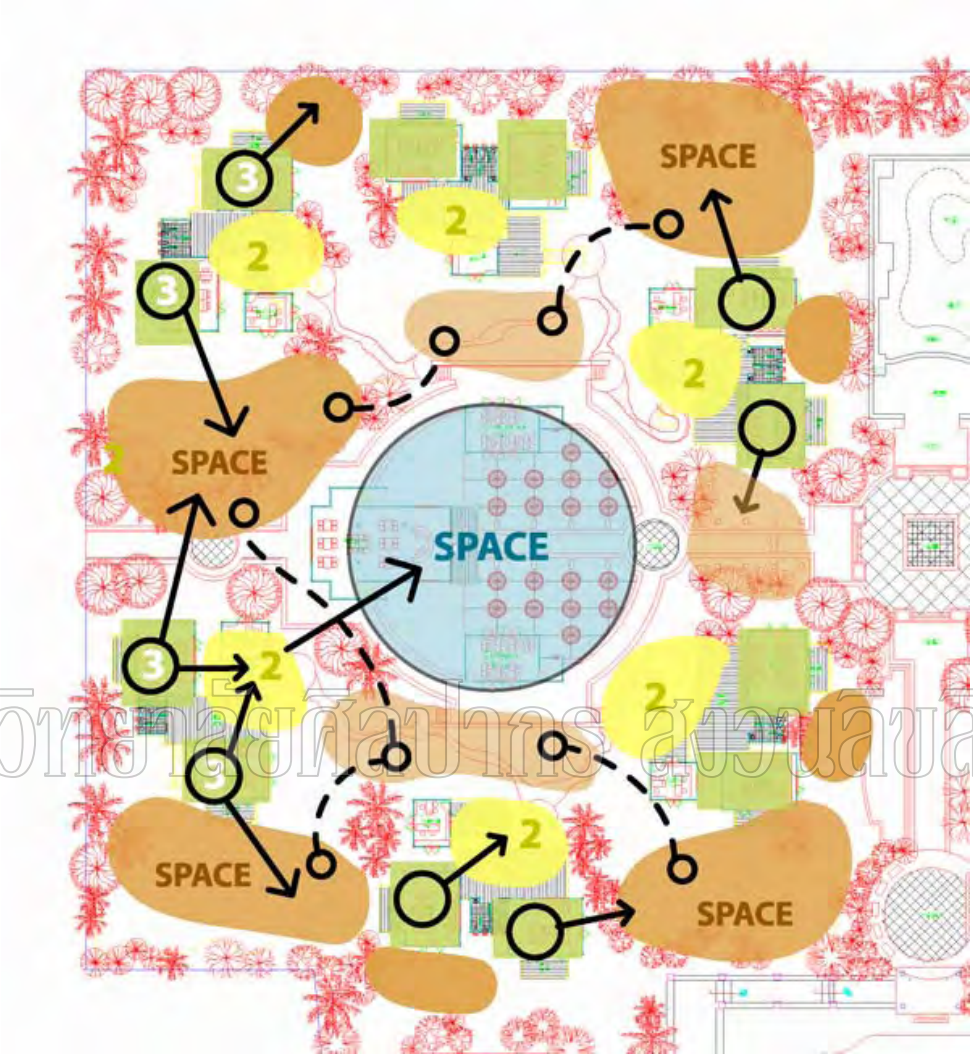

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 33 การเชื่อมต่อพื้นที่ตามแนวความคิด

จากแนวความคิดในการวางผังสู่การออกแบบโครงการ เป็นการนำเอาแนวความคิดโครงการ ให้โครงสร้างทางความคิดหลักในการวางผังมี Space ใหญ่ หลักๆคือพื้นที่เรียน – ปริยัติ, พื้นที่ว่าง ชาน – ปฏิบัติ, พื้นที่อิสระ – ปฏิเวธ ในขณะที่ขนาดของที่ว่างจะสัดส่วนสัมพันธ์กัน มี Space ที่ใหญ่ แตกไปสู่ Spcae ย่อย แต่ยังคงลักษณะ เฉพาะของพื้นที่ ทั้ง 3 แบบนั้นไว้ มีการเชื่อมด้วยทิศทางแนวราบ แนวตั้ง โดยมี Space ทางวิชาการ แหล่งความรู้หลัก ตรงกลางของพื้นที่ ในขณะที่ซอกหลืบ มุมต่างๆ ล้วนแล้วแต่ สร้างให้เกิดความน่าสนใจมีเนื้อหาการเรียนรู้ได้อย่างอิสระ การสร้างขอบเขตที่มองไม่เห็น และมองเห็น หรือการปิดเปิดของที่ว่างแนวตั้ง แนวนอน

3. แบบโครงการ

แบบโครงการสุดท้าย เป็นแบบแผนภาพลายเส้น นำเสนอโครงการที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล และทฤษฎีต่างๆ ผสมผสานกับการออกแบบทางสถาปัตยกรรม โดยมีแนวความคิดหลัก คือ ไตรสิกขา และการสร้างพื้นที่ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ให้กับภาคว้างของโครงการ จนไปถึงภาพย่อยในแต่ละพื้นที่ของโครงการ กล่าวคือ สามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของพื้นที่นั้นๆได้ แม้ในกรณีที่อยู่ในพื้นที่แตกต่างออกไปก็ตาม

เนื่องโครงการนี้เป็นเสมือนโครงการทดลอง ออกแบบลงไปในบริบทที่มีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่ง นั่นคือ มีวัดปทุมวนาราม ดังนั้นวัดปทุมจึงเป็นเสมือนทั้ง จุดเชื่อมโยงสถานศึกษาวิถีพุทธเช่นนี้ อีกทั้งยังนำเอารูปแบบและรูปทรง บางประการ สืบต่อลงไปยัง รูปแบบของสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงนิลชลกร

A

B

C

D

ภาพที่ 34 ชุดภาพรูปด้านโครงการทั้ง 4 ด้าน

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบของอาคารเรียน ของสิกขาสถานนั้น ได้รับแรงบันดาลใจจากการนำเอาลักษณะลำดับของ Space ของบ้านเรือนไทยภาคกลาง การใช้ชานเพื่อเชื่อมส่วนต่างๆของบ้านมาประยุกต์ใช้ กับ อาคารเรียนชั้นประถม โดยให้ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับต่างกัน

ทางขึ้น – ชาน - อาคาร – ชาน – ที่ว่าง

พื้นผิวจาก หยาบ ไปละเอียด สู้ห้องเรียนชั้นใน

Façade ของตัวอาคาร ให้มีการเชื่อมต่อมากที่สุด โดยใช้ช่องเปิด ช่องลม ซี่ห่างของผนังที่ทำให้เกิดความ รู้สึก เลื่อนไหล เชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกทั้งทางสายตา ก่อให้เกิด การเชื่อมต่อกับโลกภายนอก ที่เป็นเสมือนห้องสมุดธรรมชาติขนาดใหญ่ โดนตัว Facadeนี้ สามารถปิดและเปิด ที่ว่างได้ตามความต้องการ ด้วยบานเฟี้ยมการเลื่อนฝา (ฝาไหล) ปิดเปิด การเชื่อมต่อด้วยชานกว้างทำให้เกิดพื้นที่ทำงานส่วนรวม ที่ว่างภายนอก ที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ชั้นใต้ถุนที่เชื่อมต่อกันทั้งโครงการ สัมพันธ์กับธรรม-ชาติตามหลักพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงขลา

ภาพที่ 35 ลำดับของที่ว่างของเรือนไทย

ภาพที่ 36 การใช้ชานแล่นเชื่อมต่อกัน

ภาพที่ 37 Boundary แบบหลวมๆ

ภาพที่ 38 Façade ที่เกิดการเลื่อนไหนของที่ว่าง

ลายเส้นที่ 1 ผังพื้นโครงการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดกลาง

ลายเส้นที่ 2 รูปด้านรวมของโครงการ ทิศตะวันออก

Master Elevation

ลายเส้นที่ 3 รูปด้านรวมของโครงการ ทิศตะวันตก

Master Elevation

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

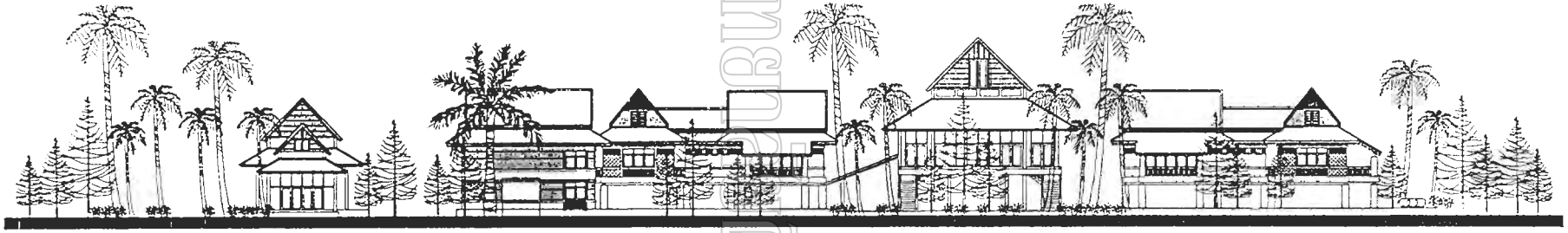

ลายเส้นที่ 4 รูปด้านรวมของโครงการ ทิศเหนือ

Master Elevation

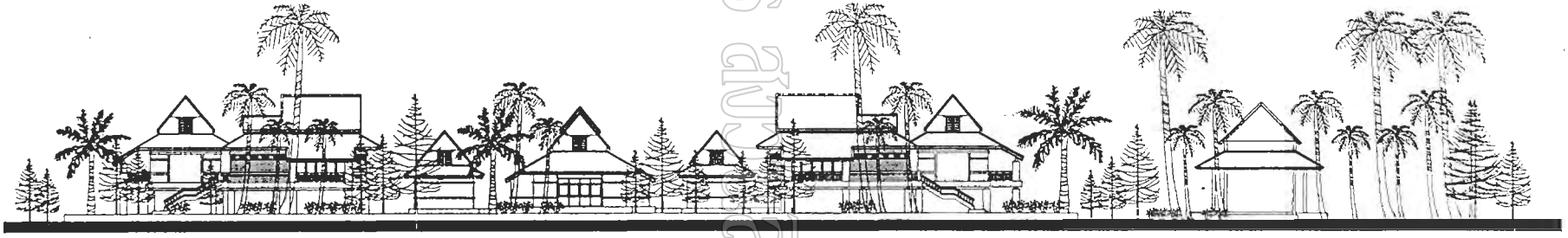

ลายเส้นที่ 5 รูปด้านรวมของโครงการ ทิศใต้

Master Elevation

ลายเส้นที่ 6 รูปตัดโครงการรวม A

Master Section

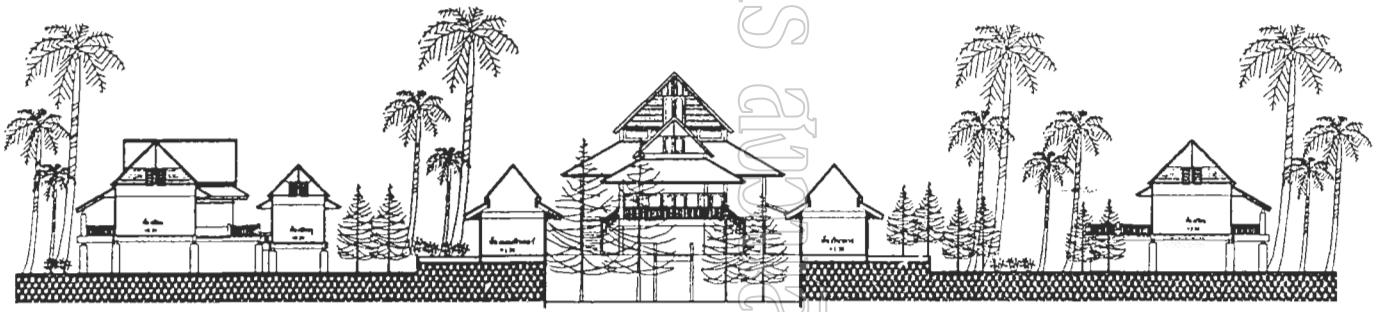

ลายเส้นที่ 7 รูปตัดโครงการรวม B

Master Section

มหาวิทยาลัยศิลปากร Silpakorn University

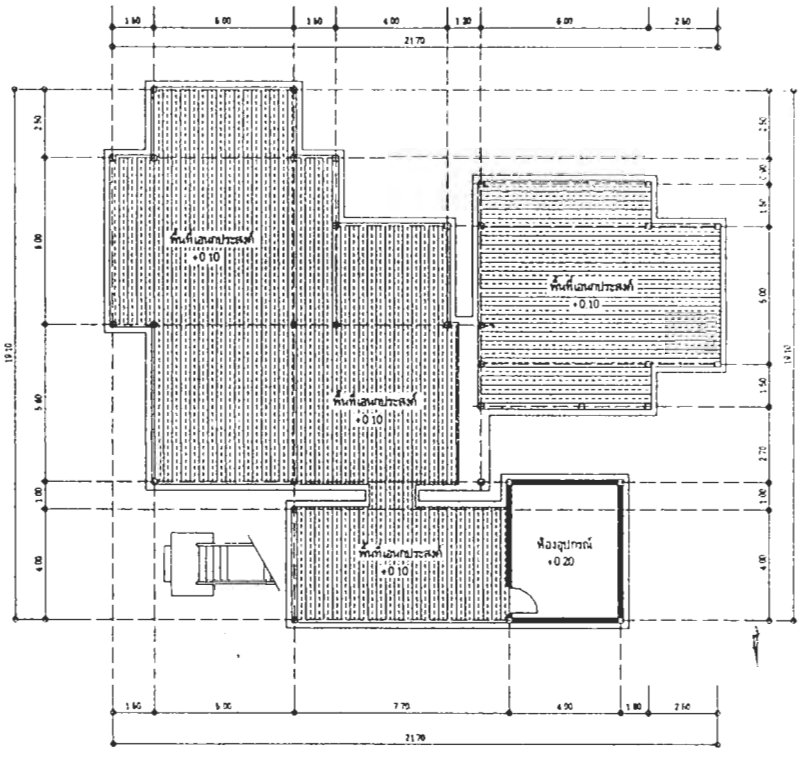

ลายเส้นที่ 8 ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ชั้นที่ 1 Classroom Type1

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

Ground floor Plan

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

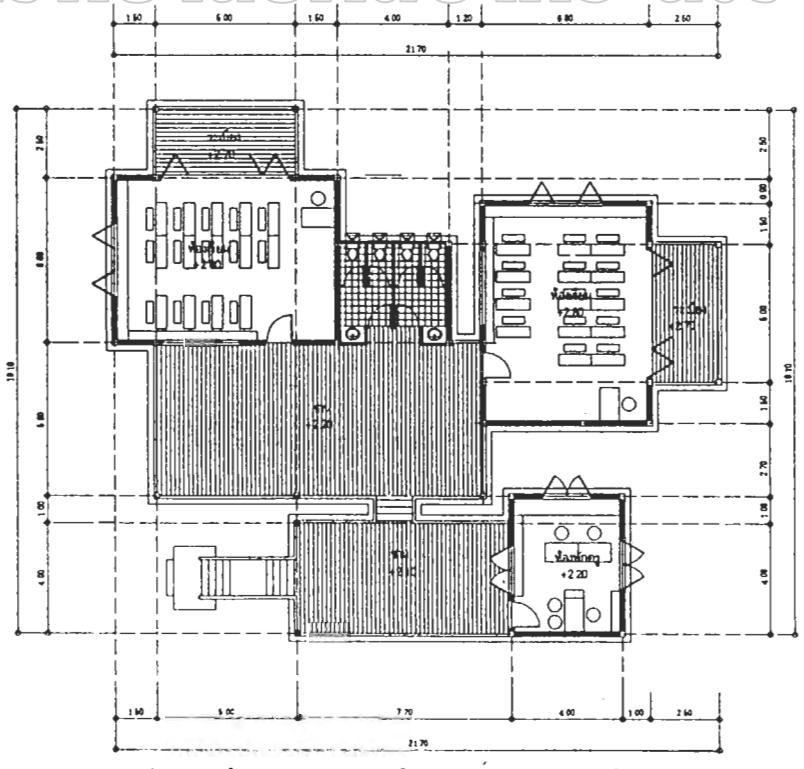

ลายเส้นที่ 9 ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ชั้นที่ 2 Classroom Type1

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

First floor Plan

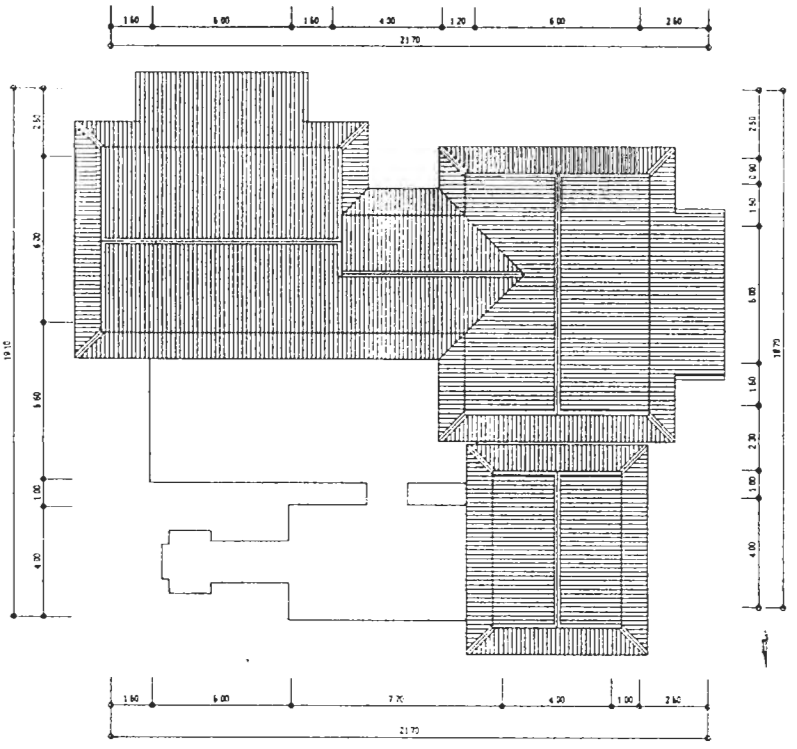

ลายเส้นที่ 10 ผังหลังคา อาคารเรียนชั้นประถมปีที่1-2

Classroom Type1

Roof Plan

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

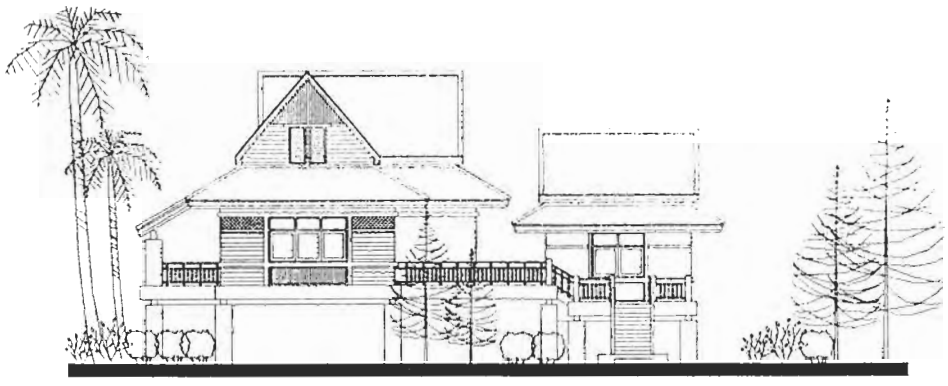

ลายเส้นที่ 11 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ด้าน A

Classroom Type1

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationA

ลายเส้นที่ 12 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2 ด้าน B

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยลิขสิทธิ์

Classroom Type1

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationB

ลายเส้นที่ 13 รูปตัดอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 1-2

Classroom Type 1

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

Section

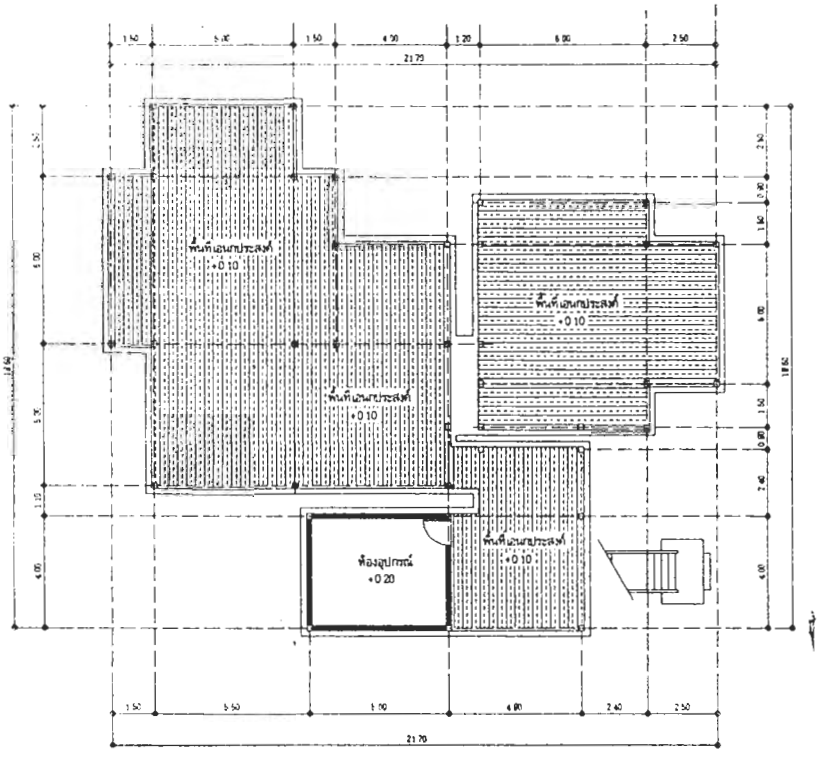

ลายเส้นที่ 14 ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ชั้นที่ 1

Classroom Type2

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

Ground floor Plan

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

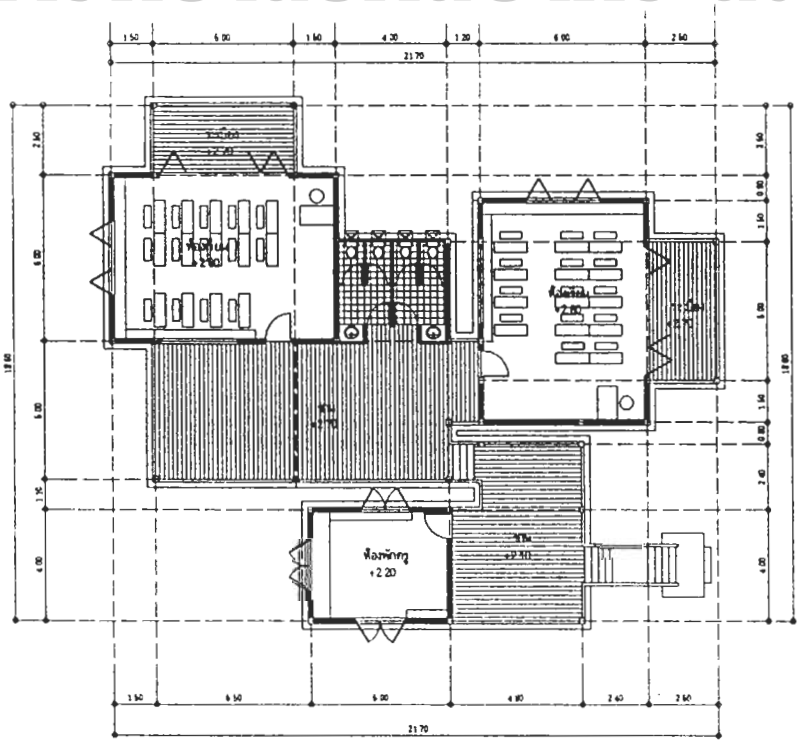

ลายเส้นที่ 15 ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ชั้นที่ 2

Classroom Type2

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

First floor Plan

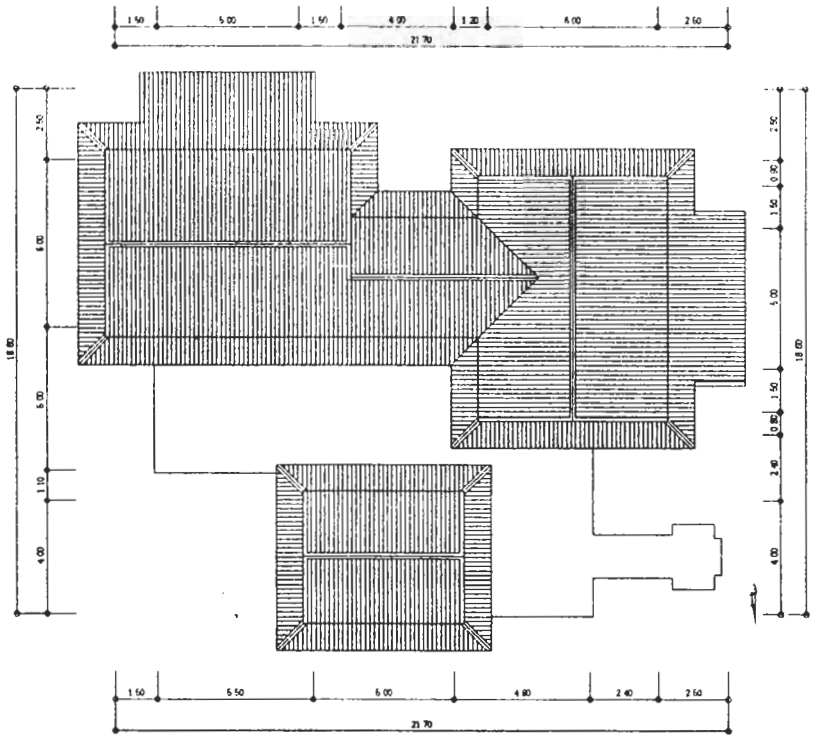

ลายเส้นที่ 16 ผังหลังคา อาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4

Classroom Type2

Roof Plan

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

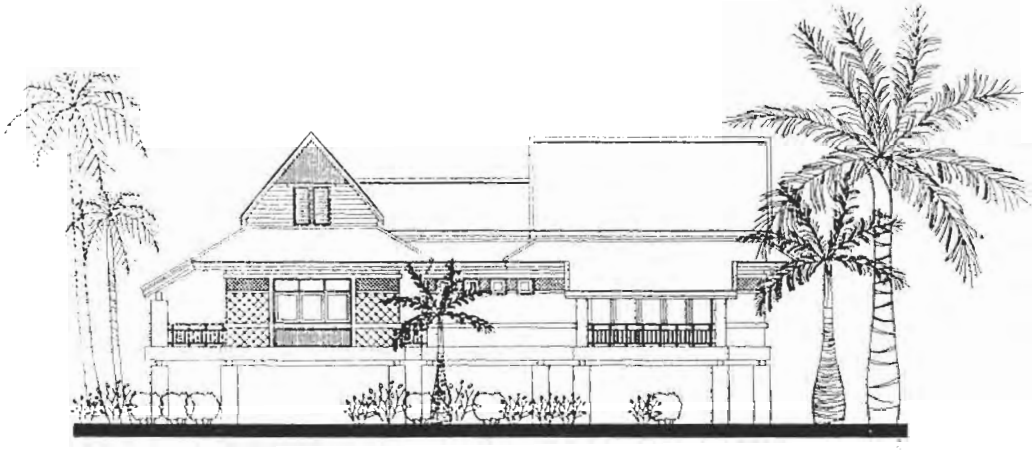

ลายเส้นที่ 17 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ด้าน A

Classroom Type2

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationA

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 18 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 3-4 ด้าน B

Classroom Type2

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationB

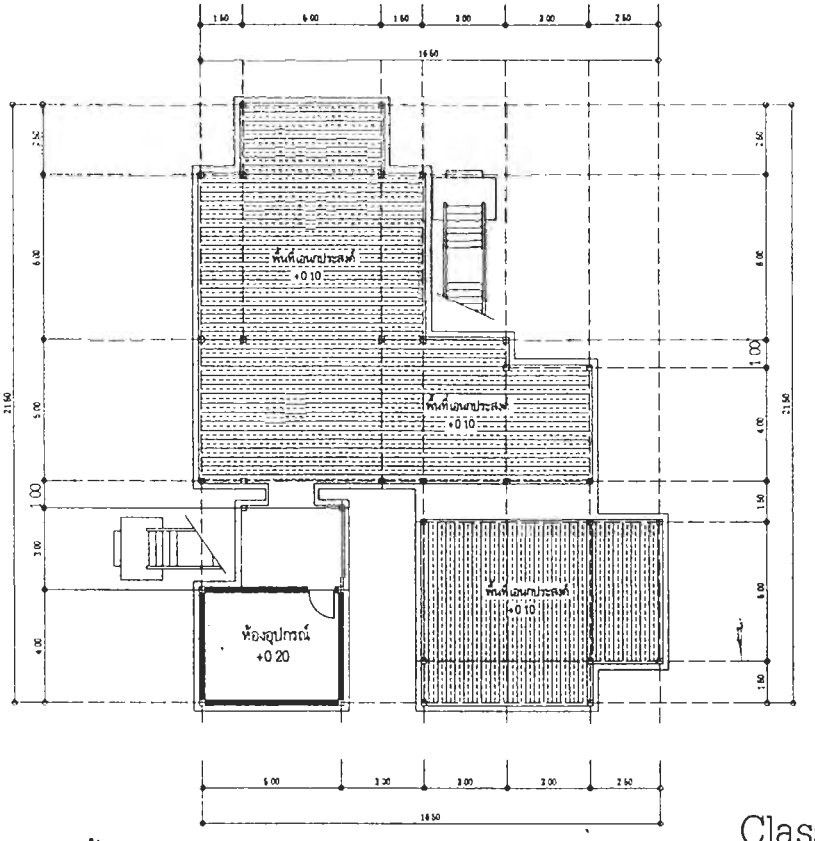

Classroom Type3

ลายเส้นที่ 19 ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ชั้นที่ 1

Ground floor Plan

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

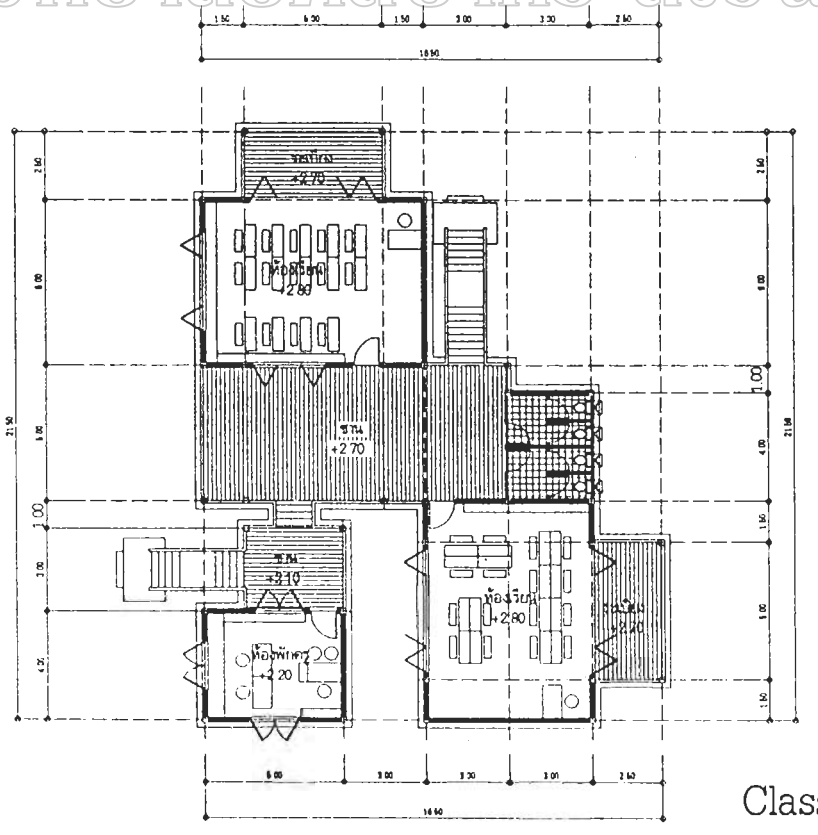

Classroom Type3

ลายเส้นที่ 20 ผังพื้นอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ชั้นที่ 2

First floor Plan

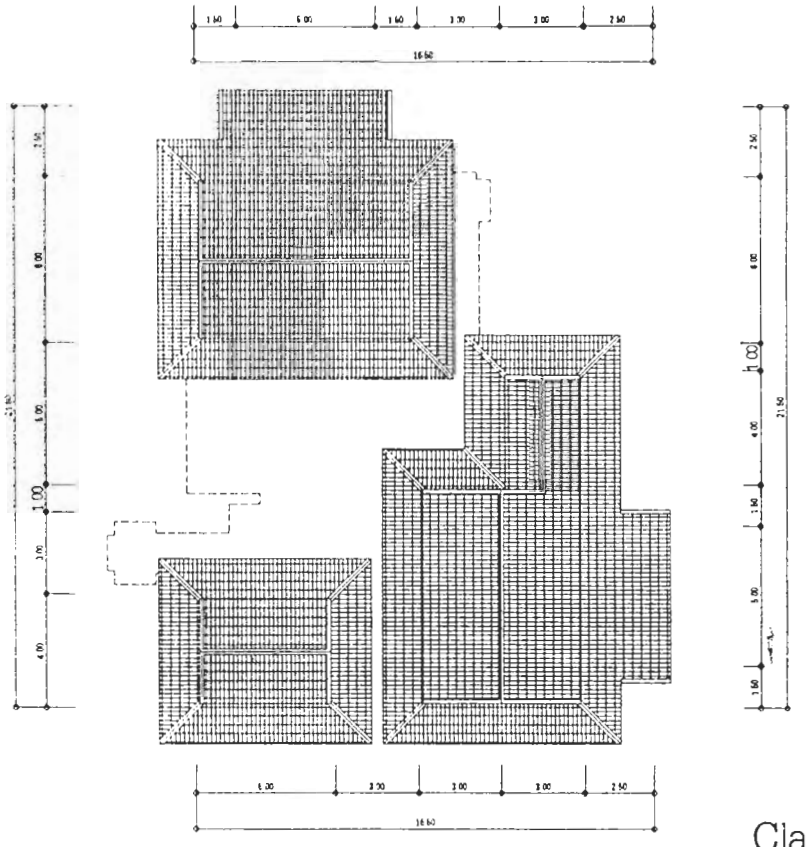

Classroom Type3

0.5 2.0 8.0 M.

1.0

Roof Plan

ลายเส้นที่ 21 ผังหลังคาอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

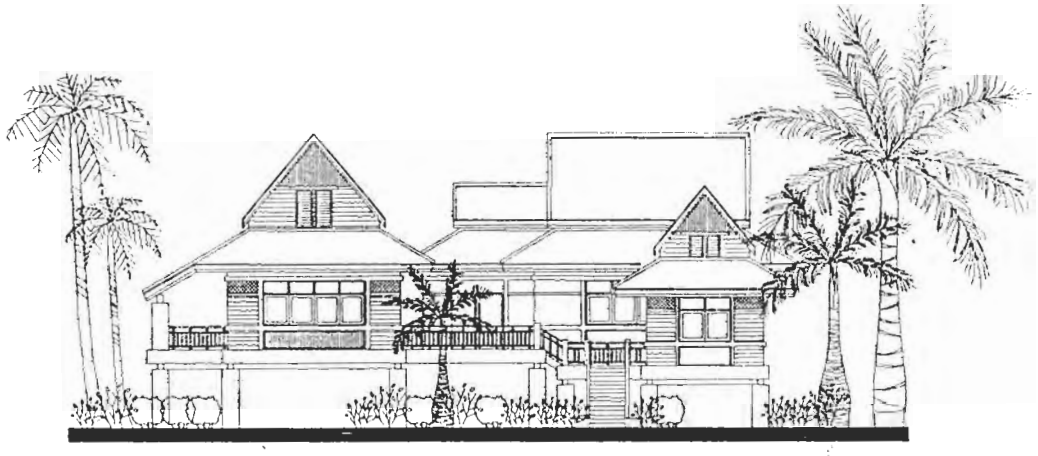

ลายเส้นที่ 22 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน A

Classroom Type3

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationA

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 23 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน B

Classroom Type3

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationB

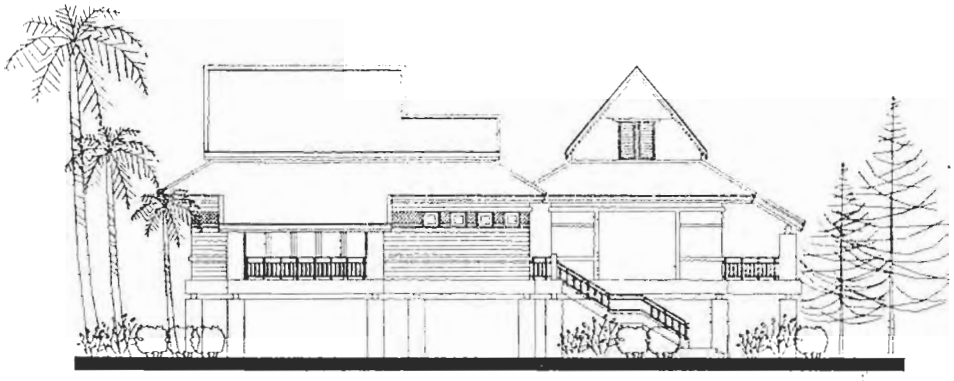

ลายเส้นที่ 24 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน C

Classroom Type3

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationC

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 25 รูปด้านอาคารเรียนชั้นประถมปีที่ 5-6 ด้าน D

Classroom Type3

0.5 2.0 8.0 M.
1.0 4.0

ElevationD

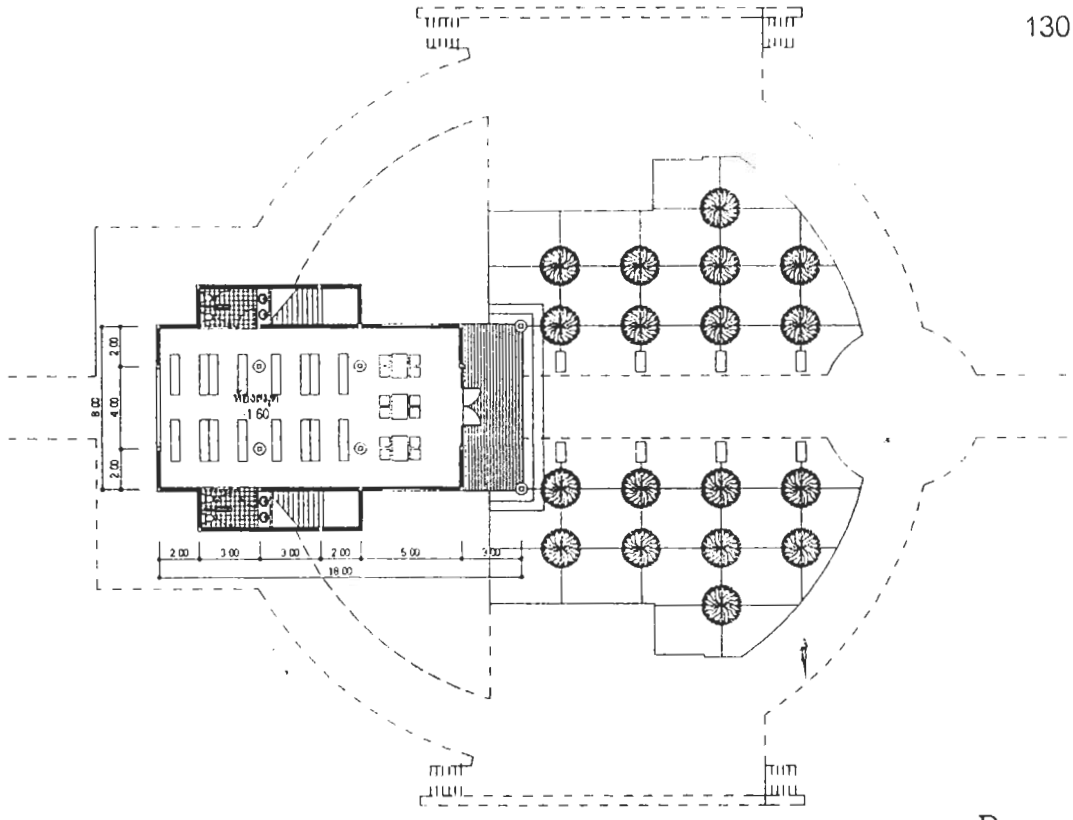

ลายเส้นที่ 26 ผังพื้นอาคารวิชาการ ชั้นใต้ดิน

Basement

Library

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

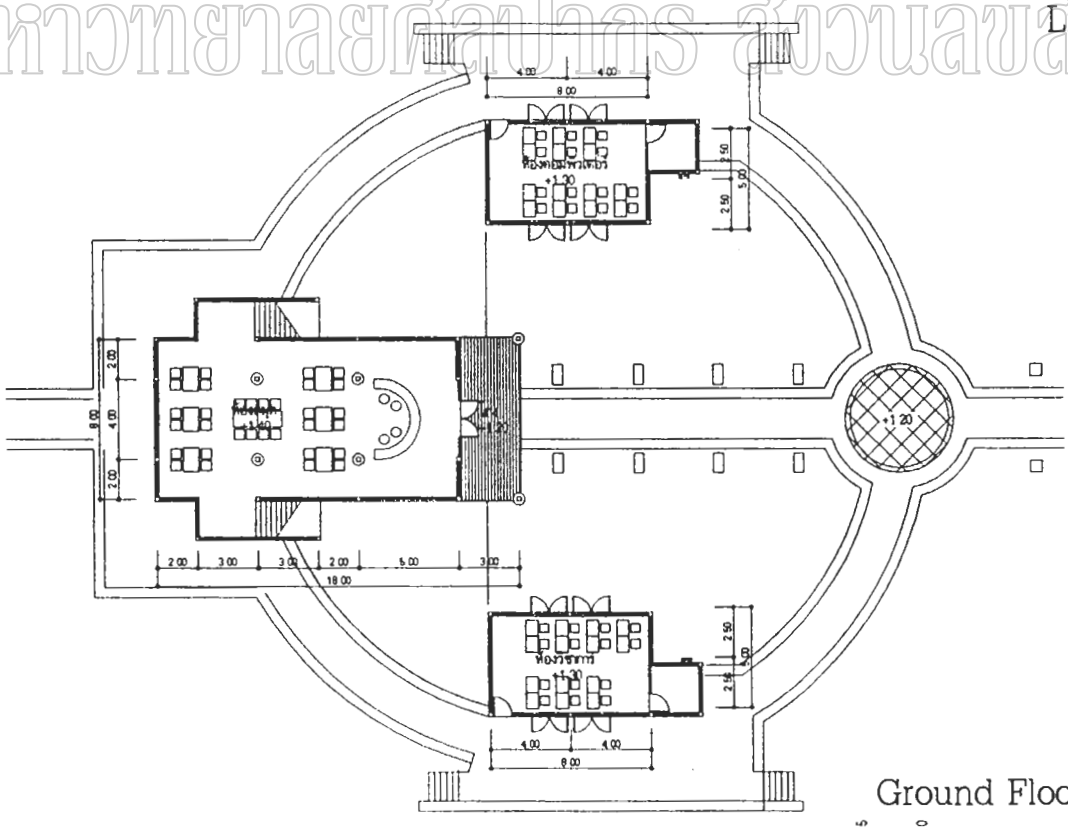

ลายเส้นที่ 27 ผังพื้นอาคารวิชาการ ชั้น 1

Ground Floor Plan

Library

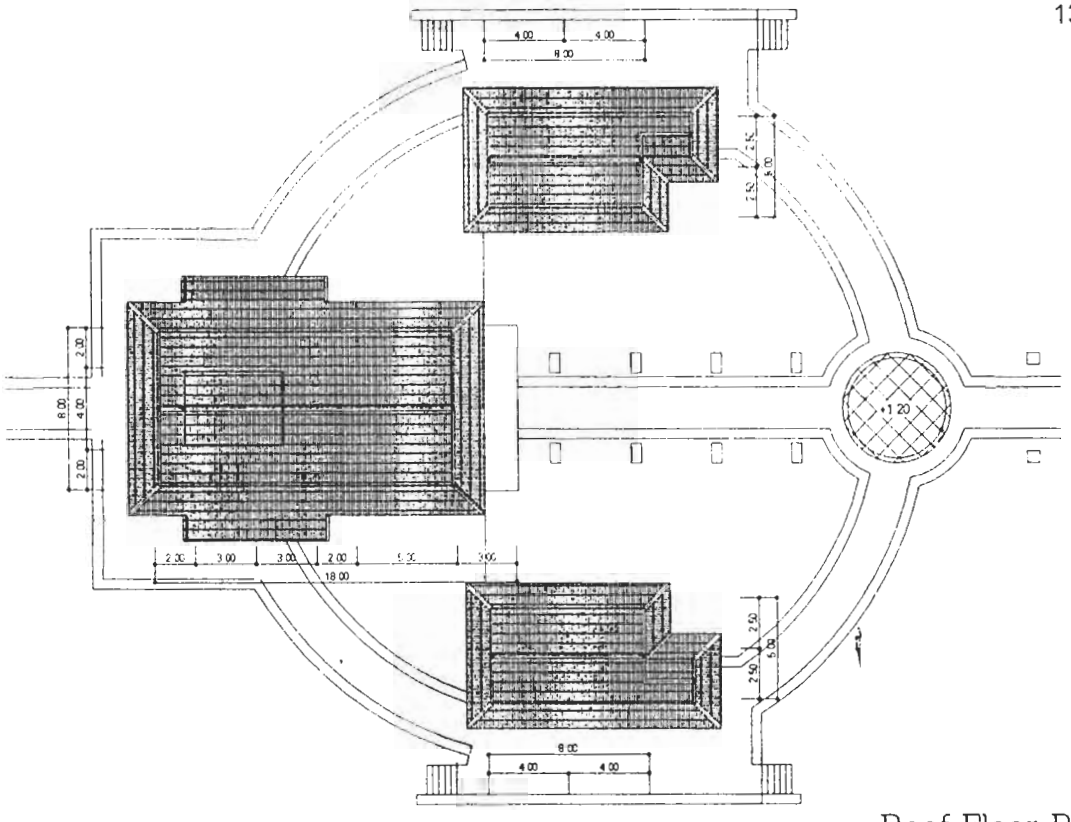

Roof Floor Plan

ลายเส้นที่ 28 ผังหลังคาอาคารวิชาการ

0.5 1.0 2.0 4.0 8.0 M.

Library

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 29 รูปด้านอาคารวิชาการทิศเหนือ

Elevation A

Library

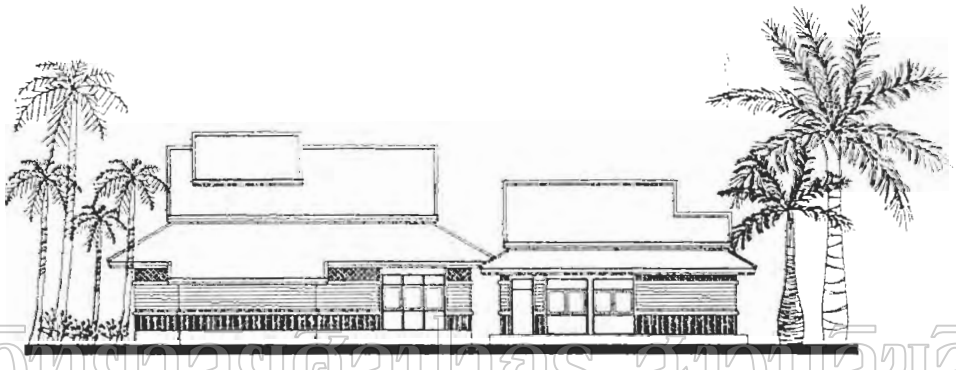

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 30 รูปด้านอาคารวิชาการทิศตะวันออก

Elevation B

Library

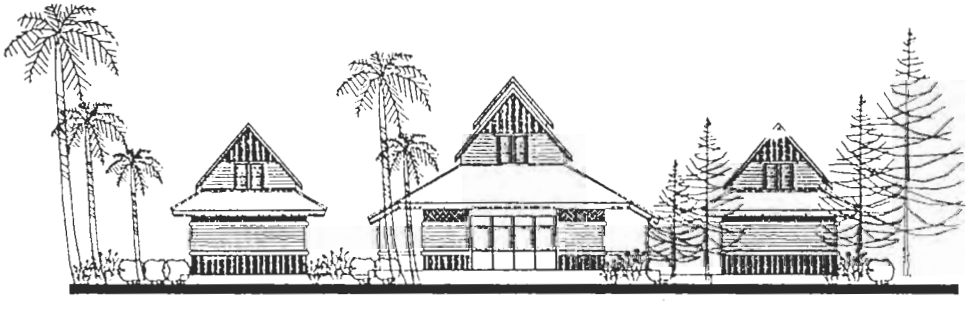

ลายเส้นที่ 31 รูปด้านอาคารวิชาการทิศใต้

Elevation C

Library

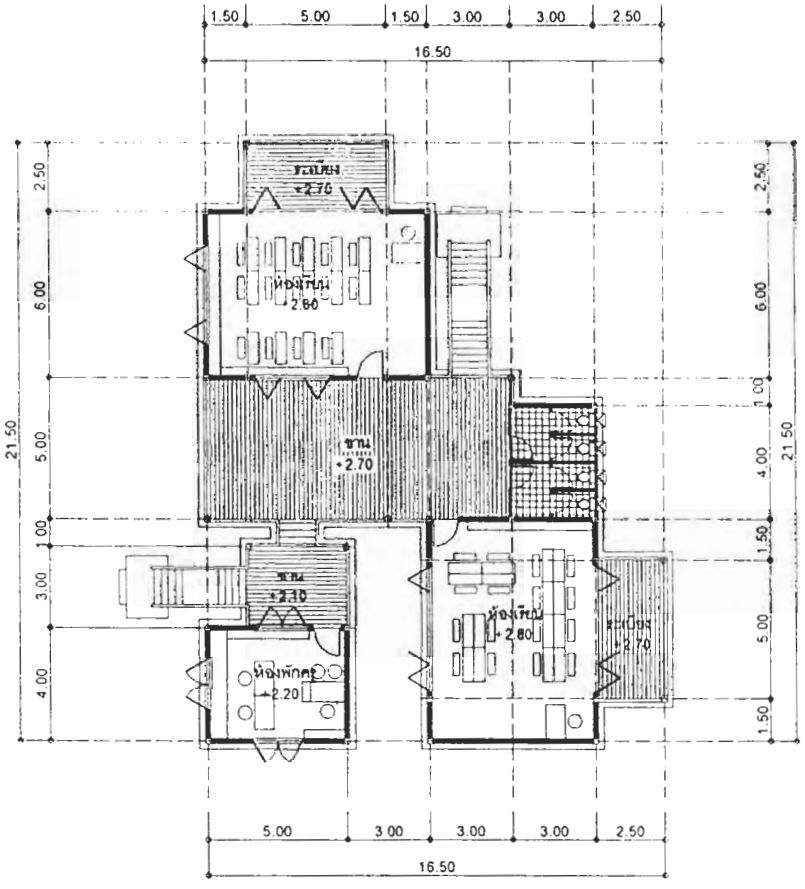

Glound Floor Plan

Admin.

ลายเส้นที่ 32 ผังพื้นอาคารบริหาร ชั้น 1

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

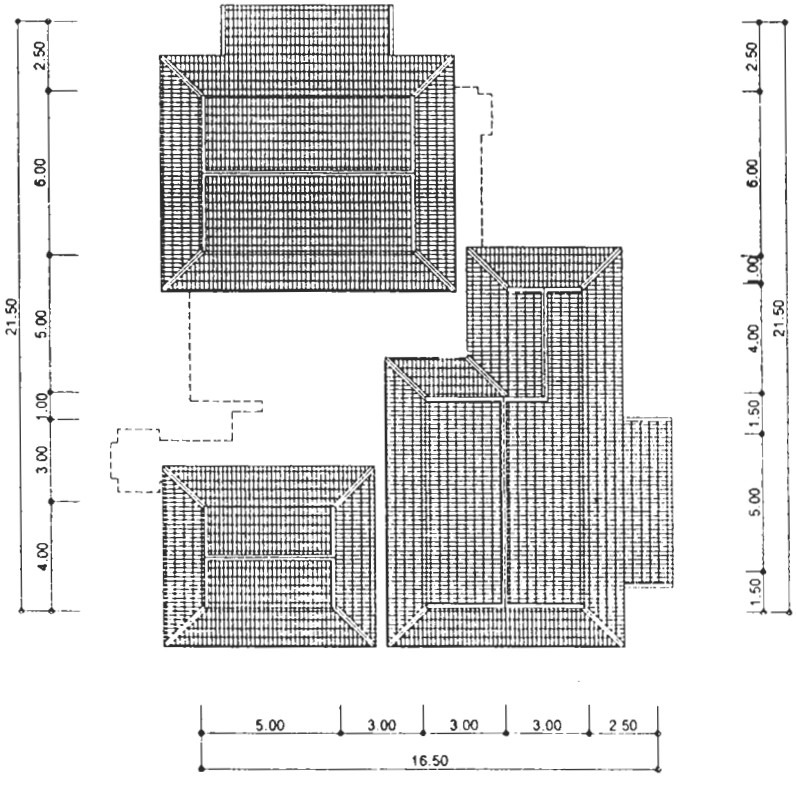

Roof Plan

Admin.

ลายเส้นที่ 33 ผังหลังคา อาคารบริหาร

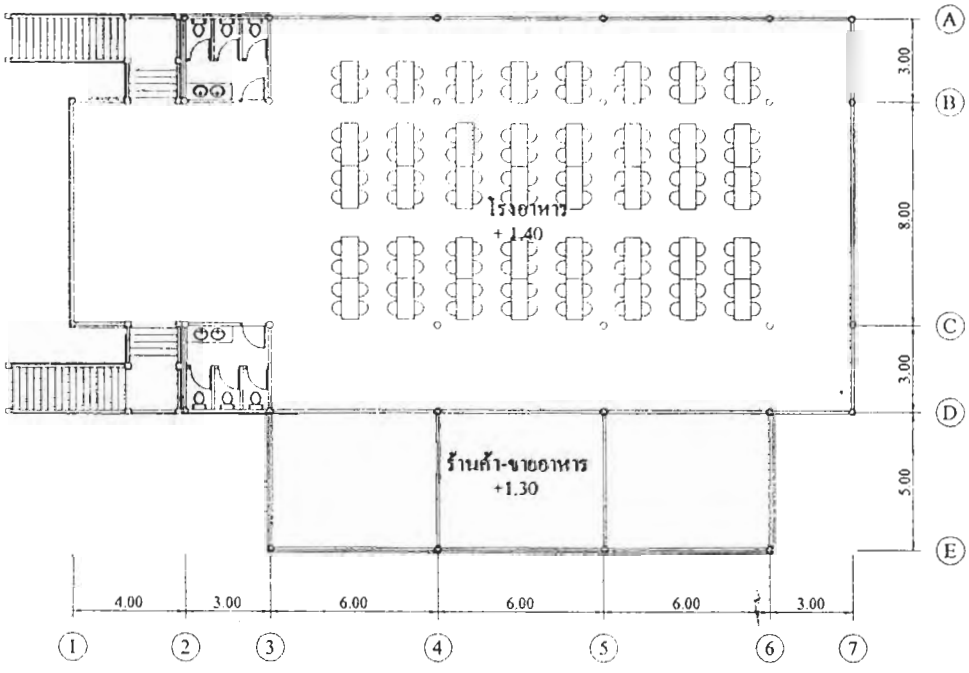

ลายเส้นที่ 34 ผังพื้นอาคารหอประชุม ชั้นที่ 1

Ground Floor Plan

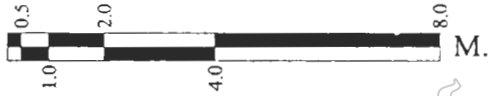

Auditorium

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

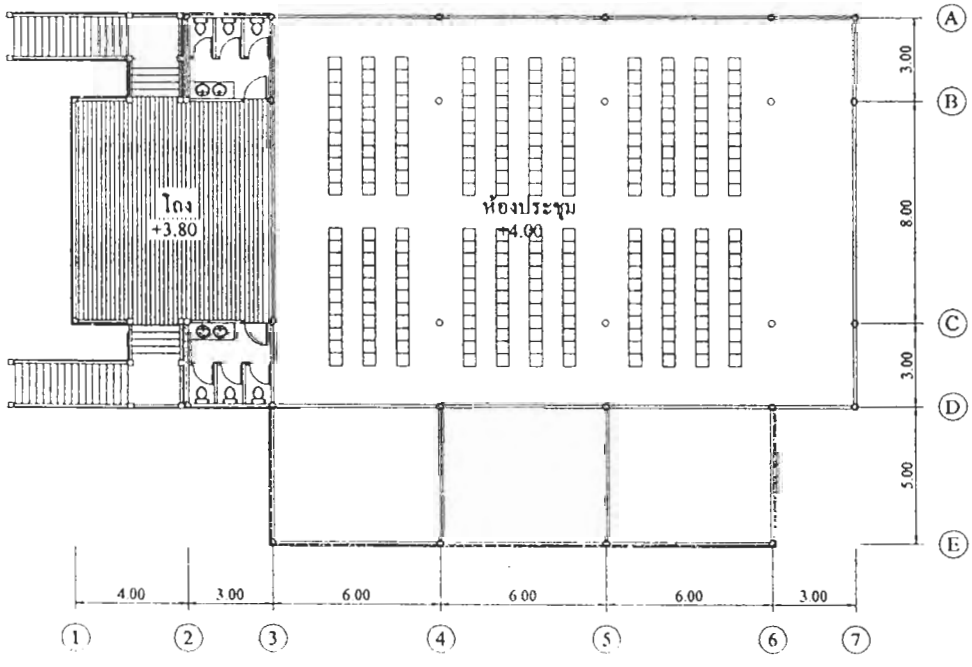

ลายเส้นที่ 35 ผังพื้นอาคารหอประชุม ชั้นที่ 2

First Floor Plan

Auditorium

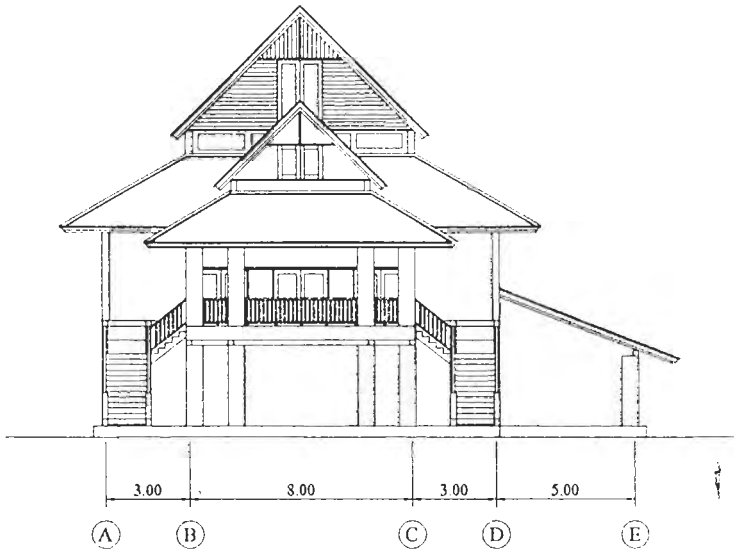

ลายเส้นที่ 36 รูปด้านอาคารหอประชุม ทิศใต้

Elevation A

Auditorium

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

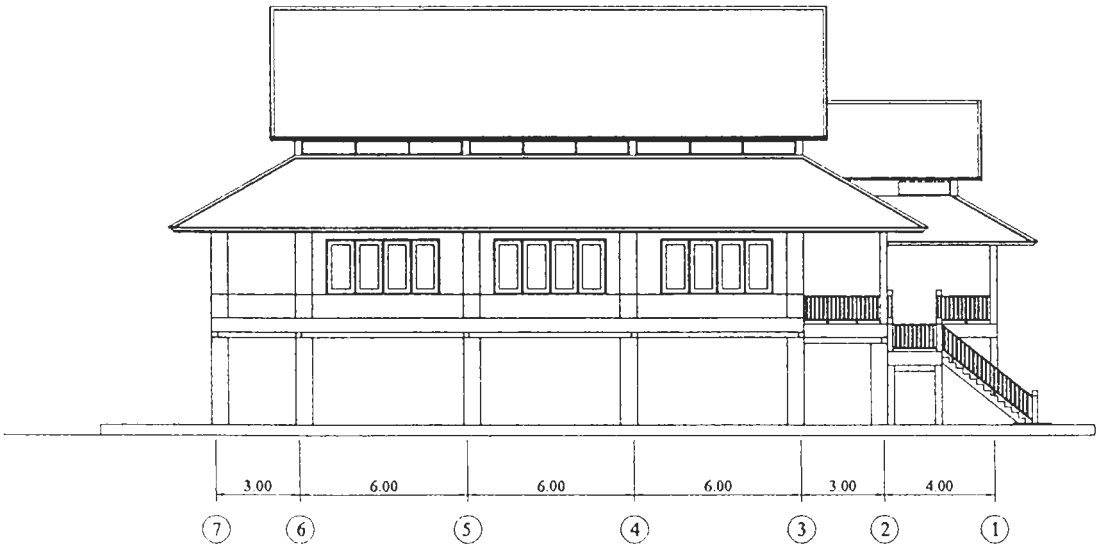

ลายเส้นที่ 37 รูปด้านอาคารหอประชุม ทิศตะวันตก

Elevation B

Auditorium

ลายเส้นที่ 38 รูปด้านอาคารหอประชุม ทิศเหนือ

Elevation C

Auditorium

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

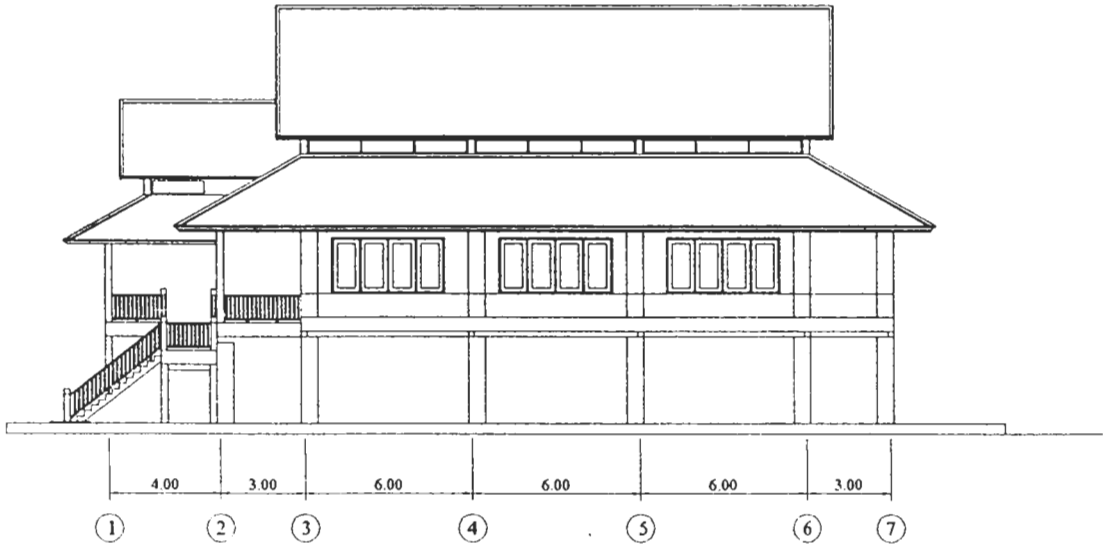

ลายเส้นที่ 39 รูปด้านอาคารหอประชุม ทิศตะวันออก

Elevation D

Auditorium

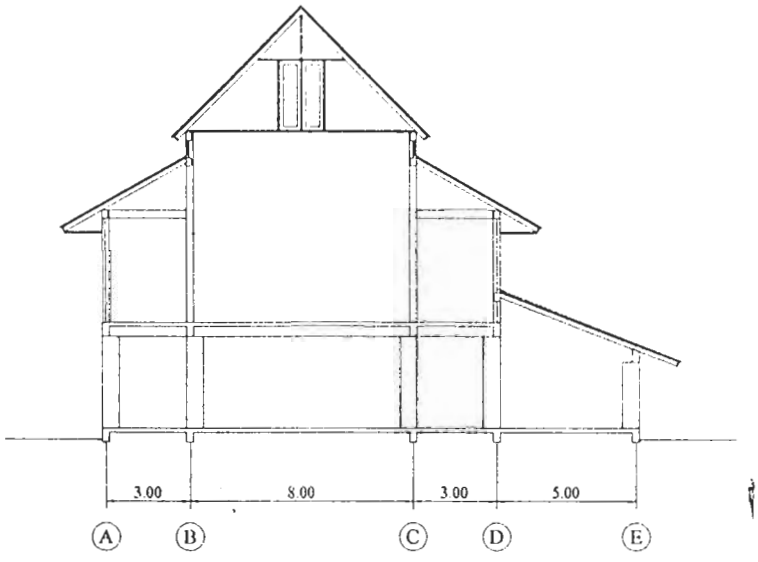

ลายเส้นที่ 40 รูปตัดอาคารหอประชุม A

Section A

Auditorium

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

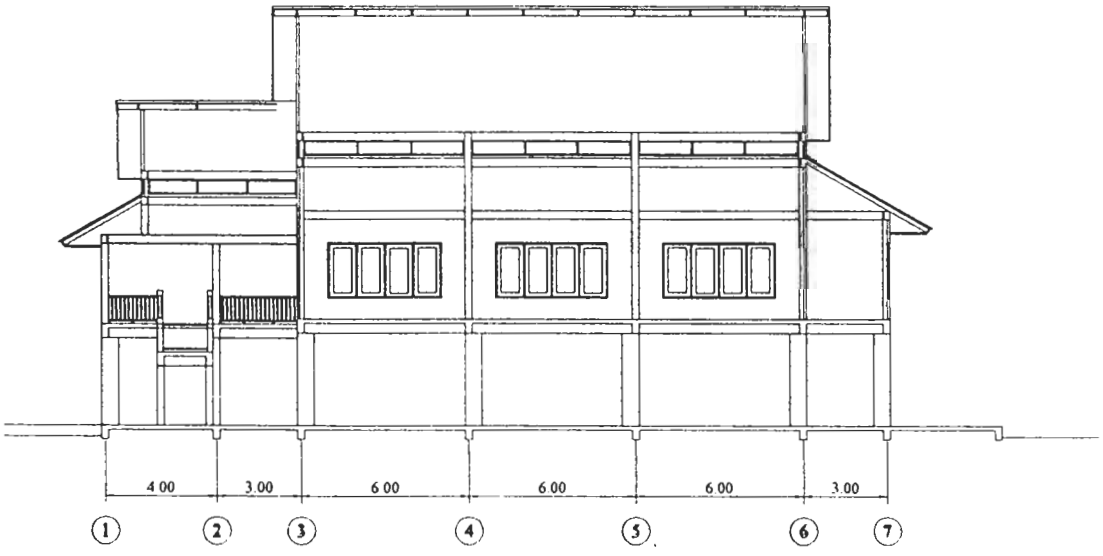

ลายเส้นที่ 41 รูปตัดอาคารหอประชุม B

Section B

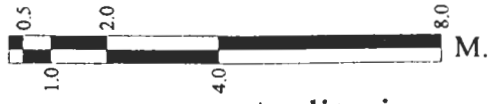

Auditorium

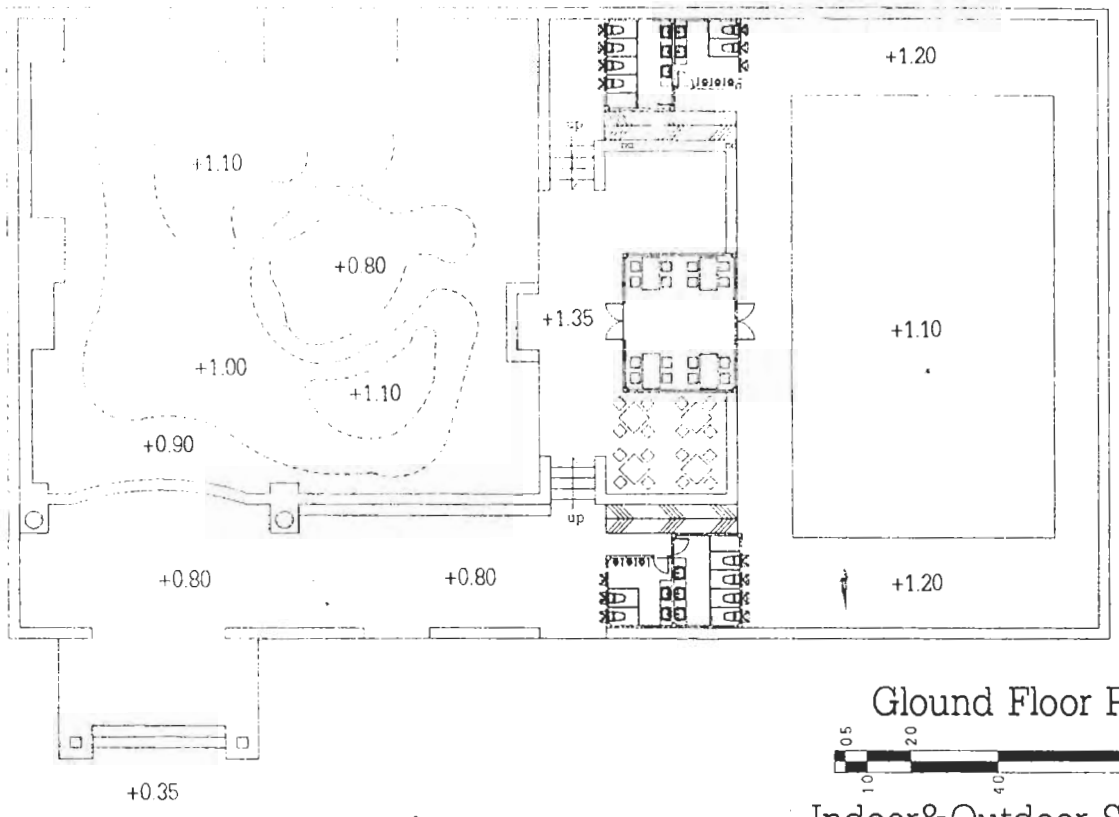

ลายเส้นที่ 42 ผังพื้นอาคารนันทนาการ และกีฬา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

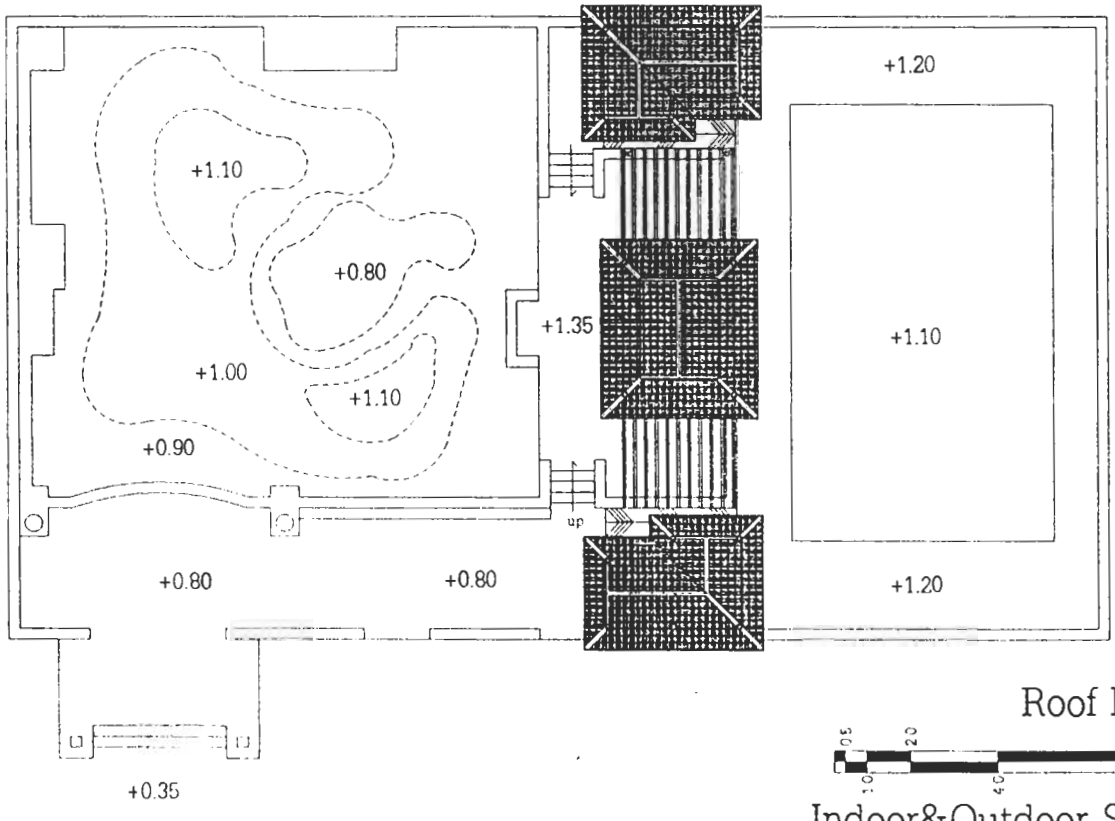

ลายเส้นที่ 43 ผังหลังคาอาคารนันทนาการ และกีฬา

ภาพที่ 39 พื้นที่โล่งกลุ่ม Function

ภาพที่ 40 กลุ่มอาคารห้องสมุด - พื้นที่ชั้นล่าง

ภาพที่ 41 แสดงการเชื่อมต่อของพื้นที่ใต้ถุน

ภาพที่ 42 จังหวะของกลุ่มอาคารที่เลื่อนไหล

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 43 การเชื่อมต่อของที่ว่าง 3 ระดับ

ภาพที่ 44 การทอนScale ของMass อาคาร

ภาพที่ 45 พื้นที่ “พระ” ด้านหลังอาคารเรียน

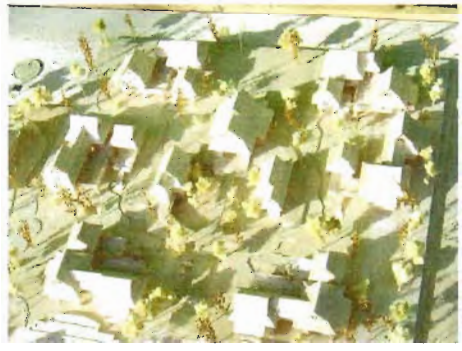

ภาพที่ 46 ผังกลุ่มอาคารการศึกษา

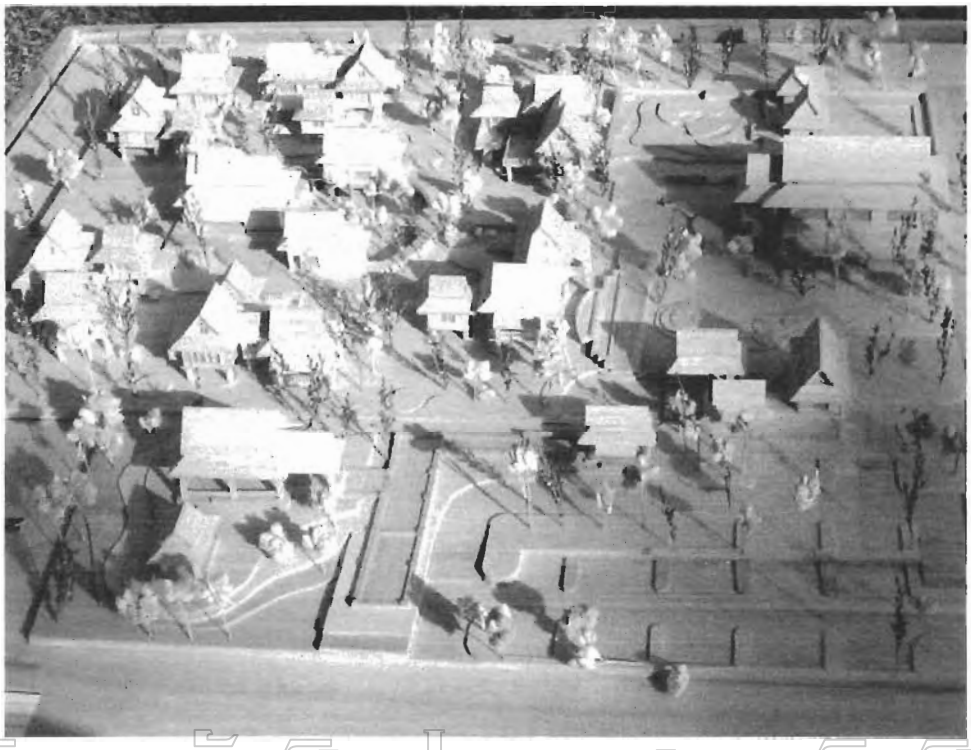

ภาพที่ 47 ทัศนียภาพโครงการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 8
บทสรุปและเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ การรับรู้ (ผัสสะ) และเรียนรู้ (ไตรสิกขา) ตลอดจนการสั่งสมพัฒนาตนเองของมนุษย์ เป็นตัวกำหนดความคิด และการกระทำสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นในด้านสร้างสรรค์ หรือทำลาย การอยู่ร่วมกันในสังคม ยกตัวเอย่างเช่น มนุษย์สมัยก่อน เมื่อพบเจอฟ้าร้อง ก็เกิดความกลัว (จากความไม่รู้) จึงคิดหาวิธีเพื่อขจัดความกลัว โดยออกมาในรูปของพฤติกรรม ความเชื่อบางอย่าง เช่น การบูชายัญ กราบไหว้ธรรมชาติ เป็นต้น จนกระทั่งเกิดเป็นพิธีกรรม รูปแบบ กฎเกณฑ์ การสร้างพื้นที่สำคัญ ตลอดจนเกิดเป็นรูปแบบหรือกฎเกณฑ์ขึ้น ที่มองเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ลักษณะความเชื่อทางศาสนาที่ส่งผลถึงวิถีชีวิตของคน รูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนเห็นเป็นรูปธรรมอย่างงานสถาปัตยกรรม

หลังจากที่ข้าพเจ้าไปทดลองออกแบบโครงการสิกขาสถาน ผ่านกระบวนการศึกษา การเรียนรู้ กระบวนการผสมผสาน ลักษณะพฤติกรรม การเรียนรู้ และรับรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ (ไตรสิกขา) และนำไปสู่ผลสุดท้าย คือ งานสถาปัตยกรรมที่ว่างและรูปทรง พบว่า

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. กระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ สามารถนำมาใช้กับ การศึกษาอย่างลงตัว
2. จากกระบวนการศึกษาข้างต้น ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ที่ว่าง และรูปทรงเกี่ยวเนื่องกับการศึกษา
3. จากแนวความคิดไตรสิกขา เกิดเป็นระดับความสำคัญของพื้นที่
4. ความแตกต่างของพฤติกรรมและ วิถีการเรียนรู้ สามารถกระจายอยู่ในทุกพื้นที่แต่อยู่ในโครงสร้างของแนวความคิดเดียวกัน
5. พื้นที่บางส่วนปรากฏขึ้น จากภาวะทางจิตใจ เช่น พื้นที่พระ
6. รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านไทย สามารถผสมผสานกับ ลักษณะของที่ว่างข้างต้นได้อย่างลงตัว กล่าวคือ

   ธรรมชาติ - ทางเข้า – ชาน – อาคาร –ชาน – ระเบียง – ธรรมชาติ

เมื่อย้อนกลับไปยัง พฤติกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น พื้นที่ตามแนวทางการเรียนแบบพุทธศาสตร์ แท้จริงคือการค้นหาไม่สิ้นสุด ในที่ว่างที่หลากหลาย แต่มีลักษณธเฉพาะที่เอื้อ ต่อการศึกษา ในเรื่องราวนั้น ดังนั้นการออกแบบ จึงค่อนข้างเป็นแนวทางการจัดที่มีโครงสร้างอย่างหลวมๆ แทรก ด้วยธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอก พื้นที่ภายนอก เป็นอีกพื้นที่หนึ่ง ที่มีความสำคัญในระดับสูง เชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ หากเราพิจารณา ให้ลึกลงไปกว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรม เราจะค้นพบว่า สิ่งที่สำคัญ และส่งผลต่อรูปแบบ และที่ว่างของสถาปัตยกรรมนั้น คือรากฐานทางความคิดของสังคมไทย อันมีพุทธศาสนา เป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิต ตัวแปรที่สำคัญคือการรับเอาและแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมอื่นๆที่หลั่งไหลเข้ามาอันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสังคม กระทั่งงานสถาปัตยกกรม ก็เปลี่ยนไป จนเป็นที่น่าตระหนกว่าซักวันหนึ่งงานสถาปัตยกรรมไทยที่เราพบเห็นในอีก สิบยี่สิบปีข้างหน้า ขณะที่รากฐานสังคมไทยค่อยๆหดหายไป พร้อมๆกับงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ข้าพเจ้าจึงขอเสนอแนะแนวทาง จากการทดลองออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยด้วยการเริ่มจากการคำนึงถึง พฤติกรรมของมนุษย์ และวัฒนธรรม ที่เป็นรากฐานของสังคมเป็นปฐมบท แล้วคลี่คลายสะท้อนออกไปสู่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมสามัญศึกษา. การจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2540.

กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานปลัดกระทรวง.การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต – ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.

เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่. “การปฏิรูปการศึกษา.” เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร. 2541.

ชาตรี สำราญ. ครูรู้ได้อย่างไรว่าเด็กเกิดการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2544.

ทิศนา แขมมณี และคณะ. การคิดการสอนเพื่อพัฒนาการคิด. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540.

ทิศนา แขมมณี. 14วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ประเวศ วะสี. ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดพ้นจากความหายนะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542.

พระเทพเวที [ประยุทธ์ ปยุตโต]. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

พระธรรมปิฎก [ประยุทธ์ ปยุตโต]. การศึกษาฉบับง่าย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2545.

_____. เพื่ออนาคตการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด,2531.

_____. จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย, 2539.

_____. ก การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542.

_____. ข พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ : โอเอ็นจีการพิมพ์ จำกัด, 2542.

_____. ค วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สยาม,2542.

_____. ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.

_____. รุ่งอรุณของการศึกษา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2546.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาสิณี เปี่ยมพงษ์สานต์. สิ่งแวดล้อมศึกษา แนวการสอนและฝึกปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม. การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม. กรุงเทพ : พิมพ์ดีจำกัด, 2543.

รุ่ง แก้วแดง. ปฏิวัติวัฒนธรรมการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.

สถาพร เจริญผ่อง. “ความหมายการจัดการเรียนการสอนที่ยึดหลักที่ว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด.” เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ วันที่ 16 -17 กุมภาพันธ์,2542.

สาโรช บัวศรี. ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2526.

_____. พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คุรุสภา, 2510.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2542.

_____. การเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์, 2539.

_____. การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์, 2539.

_____. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

แสง จันทร์งาม. พุทธศาสนาวิทยา. กรุงเทพฯ : ธีระการพิมพ์, 2535.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติแนวทางส่งเสริม. ภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2541.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ” พระธรรม ปิฎก ประเวศวะสี เอกวิทย์ ณ.ถลาง วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณเวศกวัน. กรุงเทพฯ : สักนักพิมพ์ภัคธรรศ จำกัด, 2544.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. การพัฒนาศักยภาพอย่างสมบูรณ์. ลพบุรี : สถาบันสัตยาไส, 2541.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Bower, T.G. R. The Perceptual World of Child Cambridge , MA: Harvard University Press , 1977.

Kritchevsky, S., Prescott, E., and Walling, L. Planning Environments for Young Children. Washington D.C.: Nation Association,1998.

Wolf, M. and Luafer R. The Concept of Privacy in Childhood and Adolescence. Milwaukee, WI : EDRA, 1974.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายสุริยะ สิงห์อภินันทน์
ที่อยู่	188 วิภาวดี20 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2541	สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ.2542	ศึกษาต่อระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ.2545-2546	สถาปนิก บริษัท Tomaryk Design จำกัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์